UNIVERSAL
LIBRARY

శ్రీ

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

[లేక చంద్రహాస

"ఆంధ్ర నాటక పితామహ" యను బిరుదువహించిన

ధర్మవరం-రామకృష్ణమాచార్యులచేత

రచియింపఁబడి

డి. కె. కృష్ణమాచార్లు, వారి సహోదరులు వలనఁ

ప్రకటింపఁబడియె.

మూఁడవ కూర్పు.

బళ్ళారి

రమావిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1929

[క్రయము రూ. 1-0-0]

శ్రీ

విజ్ఞాపనము.

———(౦)———

ఆంధ్రసారస్వతము దినదినమునకును విస్తరించుచున్నది. లోకుల ఛాందసత నానాఁటికి క్షీణించుచున్నది ఇదియొక శుభసూచన. ఎంతరుచికరములైనను, నెంతనీతిదాయకములైనను నాదరింపఁబడకుండిన విషాదాంతనాటకము లిప్పుడత్యంతాదరమును బడయుచున్నవి. ఇందులకు విషాదసారంగధర నాటకమే తార్కాణము. అదియిప్పుడే యాఱవసారి ముద్రింపఁబడి యేడవముద్రణకెదురు చూచుచున్నది. దీనివలన ఖేదాంతనాటకములు మనవారి నాకర్షించియుండుట తెల్లమగుచున్నది.

తొలుదొల్త నీచంద్రహాసనాటకము సైతము విషాదాంతముగానే రచియింపఁబడియుండె. కానియట్టినాటకములంతగా నాదరింపఁబడనియాకాలమున ఖేదాంతముగానే దీనిఁబ్రవర్తింపఁగాని ప్రకటింపఁగాని ధైర్యముచాలక గ్రంథకర్త దీనిని, దనమనసొప్పకున్నను, మోదాంతముగ మార్చె. అట్లేదీని ప్రథమ ముద్రణముగావింపఁబడియె. కాని యిటీవల స్థితిగతులఁబరామర్శించి కవితొలుత నుద్దేశించిన విధముననే యిదియిప్పుడు ఖేదాంతముగ ముద్రింపఁబడియె. దీనిప్రథమ ముద్రణమునాఁటికే లోకమించుక ఛాందసతపోవుచుండెననుట కీనాటకము గూర్చిన 15-౮-16 నాఁటియాంధ్రపత్రికలోని యీక్రిందిమాటలే సాక్ష్యములు.

“కవిపుంగవులును ప్రదర్శనాగ్రగణ్యులునగు నాచార్యులవారిచే రచింపఁబడిన చిత్రనళీయము, విషాదసారంగధర, పాదుకాపట్టాభిషేకము మున్నగు నాటకములలో చంద్రహాసనాటకముగూడ నెందునను తీసిపోవునదిగాదు. సహజముగ కథయందే నవరసపోషణమున కవకాశము చాలకొద్దిగనున్నది, అటులయ్యును ఆచార్యులవారు చాలశ్రమచేసి ప్రతిరంగమును సుందరముగా మనోహరముగనుండునట్లు రచించిరి. ఎట్టులైనను మొదటి రెండంకములును సామాన్యముగనుండును గాని మూఁడవంకము మొదలు కడవరకునుకూడ చాలమనోహరముగనుండును. దీనిని సుఖాంతనాటకముగ రచించి మదనకు భీమసుల నిద్దరిని గాని లేక కుంభీనసునొక్కనినైనగాని గతప్రాణునిగా నొనరించిన దీని నీతిని ప్రేక్షకులు మఱింత స్ఫుటముగ గ్రహింపఁగలుగుదురని తోఁచుచున్నదిగాని, మనవారట్టి ప్రదర్శనములను చూచి సహింప జాలరనిగాబోలు ఆచార్యులవారు దీనిని కళ్యాణాంతముగ నొనర్చియున్నారు. ఆంధ్రలోక విఖ్యాతులగు నాచార్యులవారి రచనాచమత్కృతిని వర్ణింపఁగడంగుట వెఱ్ఱితనము. ఇదివరకాంగ్లభాషలో నొకరీనాటకమును వ్రాసియున్నను ఆచార్యులవారు దానినాధారముగ గొనక స్వకపోలకల్పలనే యొనరించుట కడుంగడు ప్రశంసనీయము.”

ఇట్లే ముక్తావళీనాటకము బలవంతముగ శోకాంతముగ నొనర్పఁబడియున్నది. అదియింకొకసారి ముద్రింపఁబడు భాగ్యముగాంచెనేని మోదాంతముగనే ముద్రింతుమని విన్నవించువాఁడను.

ఇట్లు బుధవిధేయుడు,

టి. కె. కృష్ణమాచార్యుఁడు,

ప్రకాశకుఁడు.

ఈ నాటకమునందలి ముఖ్యపాత్రలు.

— తత్ప్రవేశస్థలములు. —

పురుషులు.

సుధార్మికుఁడు—(కుంతలరాజు) అం. I రం. 1, 4 అం. II రం. 2, అం. IV రం. 3, అం. V రం. 1, 2.

కుంభీనసుఁడు—(సుధర్మ్యుని మంత్రి దుష్టబుద్ధి యని మఱియొక పేరు) అం I రం. 1, 2, 4 అం. II రం. 2, 3 అం. III రం 1, 2, అం. IV రం 1, 2 అం. V రం. 2,

మదనుఁడు—(కుంభీనసుని పుత్త్రుఁడు) అం. II రం. 3 అం. III రం. 3 అం. IV రం, 1 అం. V రం. 1, 2,

చంద్రహాసుఁడు—(సుధర్మ్యుని మేనల్లుఁడు. కథానాయకుఁడు) అం. III రం. 1, 2, 3, అం. IV రం. 1, 2, అం. V రం. 1, 2,

మణిమంతుఁడు—(చంద్రహాసుని చిన్ననాటిపేరు) అం. I రం. 3

కుళిందకుఁడు—(చందనావతిరాజు) అం. I రం. 3 అం. III రం. 1, 2,

గాలవ—(కుంతలాస్థానపు జ్యోతిష్యకుఁడు) అం. I రం. 2

సదాచార నాకరికలు } (చందనావతిలోని వారలు) అం. II రం. 1

జంఘాలుఁడు—(రాజసేవకుఁడు), అం III రం. 1

చందోజి—(సాము లాటవాఁడు) అం. IV రం. 2 అం. V రం. 2

ఘోరుఁడు—అం. I రం. 3 అం. V రం. 1, 2,

దాయి—అం. I రం. 3

వేఁటువాఁడు—అం. I రం, 3 అం. V రం. 1, 2,

పెండ్లిబ్రాహ్మణుఁడు—అం. I రం. 4 అం. V రం. 1, 2,

పూజారి—అం V రం. 2

స్త్రీలు.

విషయ—(కుంభీనసుని పుత్త్రి. చంద్రహాసుని పట్టపుభార్య కథానాయికి) అం II రం. 3 అం III రం. 3 అం. IV రం 1 అం. V రం. 2

చంపకమాలిని—(కుంతలేశుని పుత్త్రి) అం III రం. 3 అం. IV రం. 3 అం. V రం. 1, 2,

వాసంతిక—(మదనుని మోహించిన కుంతలేశుని మేనకోడలు) అం III రం 3 అం. IV రం. 3 అం. V రం 1, 2,

సేవకులు, రాజభటులు మొదలగువారు

అభిజ్ఞానమణిమంత నాటకము.

కథాసంగ్రహము.

ప్రథమాఙ్కము.

రంగము 1. కేరళ రాజ్యములోనున్న తనపినతండ్రి కూతురి కొమార్తెయు కొమారుడు నగు వాసంతికా మణిమంతులు తల్లిదండ్రుల పోగొట్టుకొన్న వారు యింకను తనపురికి రాకుండుటకు కారణమును గురించి కుంతలరాజగు సుదర్శనుడు మంత్రియగు కుంభీనసునితో (ఇతని పేరే దుష్టబుద్ధి) ఆలోచించుట.

రంగము 2. కుంభీనసుడు ఆస్థాన జ్యోతిష్యుడగు గాలవునితో నాలోచన సలుపుట. తనయభీష్టసిద్ధికి నడుమనున్న మణిమంతుని తొలగించి వేయుటకు మనసున నిర్ధారము చేసికొనుట.

రంగము 3. అడవి-అఘోరుడను హత్యకారుడు, మణిమంతుని చంపుటకై యడవికి కొనిపోయి చంపను మనసురాక కుడికాలు బొటనవేలు మాత్రము నఱికి కొని పోవును. సుదర్శనరాజునకు సామంతుడైన కుళిందకుడను పేరుగల చందనావతీ విభుడు చూచి స్వయంప్రాప్తసుతునిగా చేసుకొని వానికి చంద్రహాస నామము నిడును.

రంగము 4. మణిమంతుని పోగొట్టుకొన్న సుదర్శనుని సంతాపము.

ద్వితీయాఙ్కము.

రంగము 1. చంద్రహాసుడు బహుధర్మరీతిగా చెందనావతిని నేలుచుండినందున కలిగిన ఫలములను గురించి సదాచార నాగరికుల అనువారి సంభాషణము.

రంగము 2. కుళిందకునుండి సుదర్శనరాజునకు అమూల్యములగు కానుకలు వచ్చి యుండును. దురాత్ముడగు కుంభీనసుడు చందనావతి చూచి వచ్చుటకు సుదర్శనుననుజ్ఞవడయును.

రంగము 3. కుంభీనసుడు తనకూతురగు విషయను మాధవునను ఒకమదిరాజునకు కట్టనుద్దేశించుట. తరువాత తనకొడుకగు మదనుని సుదర్శనుని కూతురగు చంపకమాలిని పరిణయమాడుటకు సిద్ధపడుమని అడుగును. ఉభయులు తిరుగబడుదురు.

తృతీయాఙ్కము.

రంగము 1. కుంభీనసుడు చందనావతిని చూచి అసూయాగ్రస్తుడగుట. అందున్న చంద్రహాసుడు మణిమంతుడగుటకు నెరగి తనయభిప్రాయము దాచుకొనుట. కుంభీనసుని అధికదుఃఖము,

రంగము 2. చంద్రహాసుడు ఆలయమునకుపోవు సంభ్రమము కుంభీనసుడు చాటునుండి చంద్రహాసునిచంప బాణమువైచి గురితప్పిపోయి గుర్తింపబడి చంద్రహాసునివలన రక్షింపబడుట.

రంగము 3. కుంతలోద్యానము:- చంద్రహాసుని ఆగమనము, విషయ వాసంతిక చంపకమాలిని మొదలగువారి వనవిహారము, వాసంతికా మదనుల సంభాషణము, మదనుడు తనకు వాసంతికపై మోహము తిరుగరానిది అని చెప్పికొనుట, వాసంతిక కొన్ని సంశయించిన మాటలాడిన మదనుడు మహాదుఃఖమున ప్రతిజ్ఞ యొనర్చుట. నిద్రించియున్న చంద్రహాసుని చంపకమాలినిచూచి మోహించి విషయ య్యెడకు వచ్చుటగమనించి పొదలో దాగికొనుట. విషయ చంద్రహాసుని మోహించి మేలుకొలుపుట. వారి ప్రేమ సంభాషణము, చంపకమాలిని దుఃఖావేశము, తరువాత చంపకమాలిని చంద్రహాసుల అవ్యవస్థిత సంభాషణము. కుంభీనసుని యొద్దనుండి మదనుకి జంఘాలుడు తెచ్చియున్న రహస్యలేఖను కుతూహలముతో విషయ విప్పిచూచి అది చంద్రహాసుని మరణలేఖగా నెరుగుట. విషయ దుఃఖించి యాలోచించి సూక్ష్మముగా కొన్ని తుడుపులు పెట్టి యామరణలేఖను తనపెండ్లికమ్మగా చేయుట. చంపకమాలిని విషయల విచిత్రసంభాషణము, మదనుడు చంద్రహాసునికి విషయనొసగుట (షెకియా నాటకములోని పాత్రప్రాధాన్యసముగల మహద్వృత్తరంగము).

చతుర్థాంకము.

రంగము 1. కుంభీనసుడు తానొనరించిన యుద్యమము నిష్ఫలమాట తెలిసి మహాదుఃఖము చెందుట.

రంగము 2. కుంభీనసుడు బిందోజియను పాములవానితో నాలోచించి యారాత్రియే కాళికాలయమున చంద్రహాసుని చంపనిర్ధారమొనర్చుట.

రంగము 3. వాసంతిక చంపకమాలిని నిజస్థితి సుదర్శనునికి నెరిగించుట.

పంచమాంకము.

రంగము 1. అఘోరునివలన మణిమంతుని హత్యోద్యోగము సుదర్శనరాజెఱుగుట చంపకమాలిని మణిమంతునికి నిశ్చితార్థము చేయుట.

రంగము 2. కుంభీనసుని పూర్ణోద్యోగము. చంద్రహాసుని మారుగా మదనుడు కాళికాలయమునకు వచ్చుట. ఘోరసర్పములచే కఱవబడి మూర్ఛిల్లుట కుంభీనసుడు తనకొడుకును గుర్తించి దుఃఖించి మూర్ఛిలుట. పూజారివలన నీవృత్తాంతము నెరిగి సుదర్శనాదులు కాళికాలయముచేఱుట మదనునికి బిందోజి చికిత్సయొనర్చి సర్పవిషముదించుట. అఘోరుడు కుంభీనసుని గుర్తించుట. కుంభీనసుని ఒప్పుదల. ఉత్తరరంగ రూపమైన కుంభీనసుని యుపదేశము. కుంభీనసుడు ఆత్మహత్యగావించుకొనుట.

Bellary. D. KRISHNAMA CHARLU,

Andhra Nataka Pithamaha,

Born 1853—Died 1912.

కుంభీనస—సుదర్శనరాజేంద్రా! మీకీవిషయమున నెంతశోకించినను బ్రయోజనమేమైనం గలదా? శూరావతంసమని నుతికెక్కి దిక్కులరాజులనెల్లఁ జరణదాసుల నొనర్చిన నన్ను వాసిఁగాంచియున్న నీమఱఁది పురందరునకు యుద్ధరంగమున కంటె సౌఖ్యము వేఱు గలదా? హస్తమున ఖడ్గముపట్టువదలక రణరంగమున వీరస్వర్గముఁగాంచిన యాతనికై చింతిల్లవలదు.

మ. కరవాలంబు కరంబుఁ బాయక నిరాఘాటక్రుధాభీలతన్
బరసైన్యౌఘము వాహినీపతులతో భజించి చెండాడి ని
ష్ఠురయుద్ధావనిఁ బోరిపోరి హతుఁడై సొంపొందు స్వర్లోక ని
ర్భరసమ్మోదము గాంచుకంటెఁ గలదే భాగ్యంబు శూరాళికిన్

ఇంక నాహైమవతీదేవి యన్న నామృతపతితో నగ్నిప్రవేశమొనర్చి సతీమహత్త్వమున నపరహైమవతి నా నుతికెక్కె. ధీరసతుల కంతకంటెఁ బుణ్యముకలదా? ఆయమకును జింతింపఁబనిలేదు. ఇంక నీమేనయల్లుఁడు మణిమంత కుమారుఁడును, మేనకోడలు వాసంతికయుఁ గేరళపురోహితుని కరుణఁజేసి యింతలోననే రాఁగలరు.

సుదర్శన—కుంభీనసా! నీవేమీ యాఱడిల్ల నాడెదవు. నాకాఱటగలుగదు, ఆపురోహితుఁడు వారలఁ బంపెద నని నాకు జాబువ్రాసి నెలదినములు కావచ్చెనే. ఇంకను రారైరి. నామదికి భీతివొడమెడు. ఏమేమో యాలోచన లుత్పత్తిల్లెడు. ఆ మణిమంత కుమారుపై నేనెంతయాశమోపెట్టియుంటిని. నాకునఱువదిమూఁడు సంవత్సరములవఱకు నెన్ని వివాహములైనను సంతానము కలుగకుండుటచే మన పురోహితుఁడగుగాలవునితో నిప్పుడు నాలుగేఁడుల క్రిందట నాప్తాలోచనము సలిపియుంటిని. అతఁడు నాకుఁ గుమారులు గలుగఁజాల రనియు, దౌహిత్రసంతతివలన రాజ్యము నిలువఁ గలదనియు నాపిదప నాయల్లుఁడగువాఁడే యీరాజ్యమునకు రాఁగలవాఁడనియు నుడివె. ఈ వృత్తాంతము నీతోడను జెప్పియుండనైతి. అప్పటికి నాచెలియలు మణిమంతునిఁగని యొకవత్సరమైయుండెను. గాలవుఁడు వచించిన తీరున నాకుఁ గూఁతురు గలిగెనా మణిమంతున కోసఁగి కేరళముతోఁగూడ నీరాజ్యమునుగట్టనెంచి యుంటి. అట్లే రెండుసంవత్సరముల క్రిందట మాచంపకమాలిని నాకుఁగలిగె. నాయెంచినతీరున జరుగఁగలదుగాయని సమధిక సమ్మోదోత్సాహభరితుఁడనైతిని. ఇప్పుడిట్లు సంభవించె. నాయభిలాష మెట్లు పూర్ణము కాఁగలదో యెఱుఁగను.

చ. చెలియలికై యలందు రెదఁ జేష్టుడి పోక్కెద నా మఱందికై
బలువెతలెన్ని గల్గినను వానిభరించి సహింతుఁగాక ని
ర్మలవిభవోజ్వ్వలుండు మణిమంతకుమారుఁడు రామిచూడఁగాఁ
దలఁకుచు నుత్కల్లినమ్మదిని దాళఁగఁజాల నమాత్యపుంగవా.

కుంభీనస — రాజేంద్రా! ఊరకయింతేల యోచింపవలయు. గాలవునియెడ నాకెంత విశ్వాసము గలిగియున్నను జ్యోతిషమునందు నాకేమాత్రమును నమ్మకము గలుగదు. "భవంతి నభవంతిచ" యనుట శుద్ధానిశ్చయ శాస్త్రము. మీకుం గుమారుండే యేల కలుగరాదు? పోనీ! కలుగలేదనియే యనుకొనుము, ఇప్పుడు యోచింపను గారణమేమున్నది? మణిమంతుడవశ్యము చిరకాలమునకే రాంగలండు. మీయలాపము నెఱవేఱంగలదు. అదిగాక ఇప్పుడు మనము కేరళమునకు గొప్పసైన్యముం బంపి యుండలేదా, యందుం జెఱలోనున్న పురందరుని యనుజుని సుమేరునిం జెఱవిడిపించి శత్రువుల నురుమాడి రాజ్యముసాధింపను? సంఖ్యాతీతమగు మనసైన్యమేమిసాధింపం జాలదు? అన్నియు శుభోదంతములే వినవయ్యెండు. ఊఱడిల్లవలయు.

సుదర్శన — మంత్రిసత్తమా! నీమాటసత్యము. రానున్నదుఃఖము వచ్చువఱకు ముందుగా యోచింపనేల? ఎదుర్కొననేలని ఊఱడిల్లెదను. కేరళమునకుంబోయియున్న మన సైన్యము వృత్తాంతము దినదినమును దెలుంగుటకై యంచెలవారిం బెట్టింపుము. విధిలేకున్న మనమే మిగిలిన సైన్యముతో యుద్ధమునకుం బోవలసివచ్చినను వచ్చును.

కుంభీనస — భాగ్యము. మీరు చెప్పుటకుముందే యీకార్య మొనరించియున్నాను. రేపు ప్రథమ వృత్తాంతమును దెలియంగలదు.

(నిష్క్రమి)

—(o)—

ప్రథమాఙ్కము ద్వితీయరంగము (కుంభీనసుని యిల్లు)

—:(o):—

[ప్రవేశము. కుంభీనసుండు. గాలవుండు.]

కుంభీనస — గాలవా! ఈ వృత్తాంతము నాతో నేలచెప్పవైతివి?

గాలవ — ఏమి విశేషవృత్తాంతమని చెప్పవలయును? ఆ ప్రస్తావమును గలుగలేదు.

కుంభీనస — శాస్త్రమునకేమి? కొడుకే యేలకలుగరాదు?

గాలవ — నాయెఱింగిన శాస్త్రమునుంబట్టి కలుగండనియే చెప్పవలయు. ఇప్పుడిదేల యడిగెదవు?

కుంభీనస — మారాజునకుం గొడుకు కలుగండని విననందున నెక్కుడగు సంతాపము వొడముట విచారించితిని. నీకుంగోపము వలదు. నాకెందుకో విశ్వాసము గలుగదు?

గాలవ — నీ యిష్టము, నాతప్పిదముకాదు.

కుంభీనస—పోనీ! నాకొడుకు మదనుని జాతకముఁ జూచి వానికి రాజసంబంధము కలుగు నంటివే, యది నిశ్చయమా?

గాలవ—విశ్వాసమే కలుఁగనియప్పు డేదియెట్లు నిశ్చయమగును?

కుంభీనస—ఊరక వినోదమున నడిగితిని. విశ్వాసమున్నదనియే చెప్పుము.

గాలవ—విశ్వాసమున్న ఫలము వెంటనే కలుగు.

కుంభీనస—ఫలము కలుగు నేని వచింపుము. మా మదనునకు నీ రాజు కూఁతురు చంపకమాలిని యనుకూలమగునా?

గాలవ—ఇది నే నెట్లు చెప్పఁగలను? తన చంపకమాలిని నీ రాజు కేరళమునందలి తన యల్లునకు మణిమంతున కియ్య నెంచియున్నాఁడే, నీ వెఱుఁగవా?

కుంభీనస—నే నెట్లెఱుఁగుదును! నాకేమి జ్యోతిష్యము తెలియునా? రాజును జెప్పఁడాయె నీవును జెప్పవైతివి.

గాలవ—ఏమో ప్రస్తావము రాలేదు.

కుంభీనస—ఇప్పుడు నాకు సంతోషము.

గాలవ—ఏమి సంతోషము?

కుంభీనస—తన కూఁతును నాకొడుకున కిచ్చుటకు రాజెక్కడ బలవంతము చేయునోయని భయపడి యుంటిని.

గాలవ—అందునకు భయమేటికి?

కుంభీనస—గాలవా! నిక్కము వచించెదను. జనసామాన్య మెందును దుష్టము. ఏమియు లేకయే యీ రాజు నావలనఁ జిక్కి చేతిబొమ్మవలె నే నెట్లాడించిన నట్లాడుచున్నాఁడని దుర్జనులనుకొనుచున్నారు. నాకుఁ గుంభీనసుఁడను పేరే చాలుఁగదా? అది తలిదండ్రు లిడిన పేరు. విధిలేదు. అదిచాలక యీనీచాత్ములు నాకు "దుష్టబుద్ధి" యని ముద్దు పే రొకటి పెట్టియున్నారు. ఈజను లెట్లయినను దప్పులెంచువారే గాక గుణము గ్రహించువారు కారు. రాజునొద్దఁ గొంచె మెడము కలిగియుంటిమా సరియయిన సేవకుఁడు గాఁడందురు. ఒద్దికగలిగి యుంటిమా రాజు వీని చేతిబొమ్మ యందురు. ఎట్లున్నను గష్టమే. నేనసిధారావ్రతము వోలెఁ గాలము నెట్టుచున్నాను. ఇందులో రాజుతో సంబంధము నాకొకటి కలిగెనా మనినంత కాలము తలమునకలుగా నపకీర్తిపాలుగదా? కావున నితప్పుట మిక్కిలి సంతోషముగదా? పోనీ! గాలవా! ఆ మణిమంతుఁడైనను జంపకమాలినిఁ జేపట్టువాఁడేకదా?

గాలవ—నన్నేమి శకునము చెప్పుమంటివా? నాకు దేవపూజవేళ యయినది. నేఁబోయి వత్తును.

(నిష్క్రమి)

కుంభీనస — ఆహా! ఇట్లున్నదా? ఇప్పుడు తెలిసెను. ఈ రాజు నాతో వినోదములాడు కాలమునఁ బూర్వము నాపైఁదనకూరిమి వెల్లడిచేయుచో నాకుఁ గొడుకును దనకుఁ గూఁతురును గలిగినను, లేక దనకుఁ గొడుకును నాకుఁ గూఁతురును గల్గినను సంబంధ మొనరింపవలయునని మాటలాడుచుండె. అప్రాప్తి నాకుఁగలుగునాయని యేఁకరుచుంటి, దైవాధీనముగా నేఁడుసంవత్సరముల క్రిందట నాకుఁ మదనుఁడు కలిగె. రాజునకు దుహితపుట్టునాయని కోరుచుంటి. రెండేండ్లక్రిందట నదియుఁగలిగె. ఆబిడ్డపుట్టుటకు మూఁడు సంవత్సరముల క్రిందట వఱకు "మంత్రీ! మనమెంచినభంగి నీకుఁగొడుకు కలిగె, నాకుబిడ్డ మాత్రము గలుగవలయు" నని రాజువచించుచుండె. ఆ బిడ్డకలిగిన నాటనుండి యీమాటే యాడఁడాయె. సందర్భవశమున నొకప్పుడు నేనీయాప్రస్తావము నెత్తినను దాని గేలుసేఁబుచ్చుచు వచ్చె. కారణమారయనైతి. నాయట్టియూహాత్ముఁ డెవ్వఁడైనఁగలఁడా? వానిపినతండ్రికూఁతురగు హైమవతికి మణిమంత కుమారుఁడుదయించిన వృత్తాంతము తెలిసియుండియు నీయైదువత్సరముల నుండి యీ విషయము నూహింప లేకుంటిఁగా! ఇట్లు కావలసియున్నదా? ఈ ముదివగ్గున కింకఁ గొడుకు కలుగఁడు. నాకొడుకే వాని కల్లుఁడై రాజ్యమునకు రాఁగలఁడనియు, నుబ్బులూఁగుచుంటినే? ఇంతాశాభంగము కలుగనున్నదా? నాజన్మమున నెట్టివిషయమునఁగాని యాశాభంగమన్న మాటయే యెఱుఁగను. ఇప్పుడు ఘటింపనున్నదా?

శా. నానాభంగుల రాజ్యమబ్బెనని యానందంబునిండార లో
నోనం బొంగితి నిన్ని నాళ్లొదవె నీలో నంతరాయంబు ప్ర
జ్ఞానవ్యాప్తి నేనెఱుంగఁగద యాశాభంగ మీవేళ నా
న్యూనత్వంబు ఘటిల్లఁజేయ మణిమంతుండేసఁ జేసూటెనో.

కానీ! కానీ! ఈవైయర్థ్యత కేదికారణము? అకుమారాధముఁడగు మణిమంతుఁడేకదా నాకును రాజ్యమునకును నడుమనున్నవాఁడాహాతకుఁడగు మణిమంతుఁడేకదా! ఇంకఁ దడయచ్చునా? ఆమణిమంతుఁడొకఁడు లేకుండెనా నాకొడుకున కనఁగా నాకు నీ కుంతలరాజ్యములభించును ఆ కేరళరాజ్యమన్ననో నాసైన్యమింతవఱకు దానిని సాధించియుండును. నిర్భాగ్యుఁడగు నాసుమేరుఁడు చెఱనుండి విడిపింపఁబడియుండును. ఎప్పుడైననాకు మనసువచ్చినపుడు వానినిఁబాఱఁదోలి దానినాక్రమించుట కష్టమా? ఉభయరాజ్యమున నీతిసుసాధింపఁగలిగిన మార్గమును, నందుకు దగినబుద్ధివిశేషమును నలవడియుండ నీసమయము నూరక వ్రేళ్ళ సందున జాఱిపడిపోనియ్యవచ్చునా? పోనియ్యను. పోనియ్యను. రాజాధిరాజుల తలలఁబొడిచి చరణదాసులుగా జేసి యిక్కడివాని నక్కడికి నక్కడివాని నిక్కడికిఁ బుట్టచెండులభంగిఁ ద్రిప్పులా

డుచు నెందును నెదురు లేనికడిమి భూమ్యాకాశముల కంతరాళమున మాత్రేములు కల్పింపఁజాలు నేనొకకుమారహాతకునకై; కన్నులు దెఱవని కసుగందునకై, గత్యంతరముగానని నిర్భాగ్యునకై, పరితపించుచు నంతరాయములఁ గల్పించుకొనవలయునా?

అనుబంధము 1

వాఁడప్పుడే కేరళమువిడిచి దాదులవెంటఁ గూఢభంగిదారిలో వచ్చుచుండవలయు చూచెదఁగాక. ఈ జ్యోతిషమెట్లు నిజముకాఁగలదో?

(నిష్క్రమి)

ప్రథమాఙ్కము-తృతీయరంగము.

——(౦)——

(అడవి.)

[ప్రవేశము: అఘోరుఁడు-బోయ (కన్నులుగట్టినమణిమంతునితో)]

మణిమంత—అయ్యో! అయ్యో! అమ్మా! అమ్మా! దాదీ దాదీ!

అఘోర—వారెవ్వా. యేమిశెయ్యాల్రా. సంపాల్నంటె యేమో అవుతుంది.

బోయ—అగ్గోరా! బోకిబిల్లమ్మందా కొడుకెవ్వడ్రా వాడు? నిందాకనోర్కుఁడా ముస్కొసోర్కొనివచ్చి యెయ్యారూపాయలిచ్చిందాఁకు యీపిల్లోణ్ణిసంపేకి.

అఘోర—అతవ్వడునాకొండె కెంతముక్కురా?

బోయ—ముక్కోడనూ స్తివిరా?

అఘోర—యెన్నెట్లో గాలివచ్చిండ్లె నూడెనూ త్తి.

బోయ—ఊఁ—కాల్రాయింకపోదాం. తెల్లార్తుంది.

అఘోర—నేనెమో సంప్లేనప్పా నీమంచు.

బోయ—అనోద్లెస్తామంట్రి. యిట్లంటెయెట్లరా?

అఘోర—యెమోసూస్తా ముందుపోదాంపద.

బోయ—వాడెవడురా. తొంగేసి తొంగేసి నూస్తాడు.

అఘోర—ఔర్రా. దారా. మొదట వాణ్ణిమొత్తుదాం లేకుంటె పానానికే వచ్చేనీ.

(ముందుపోవుదురు. అంతొక చెంచువాఁడుండును).

అఘోర—యవడవీ నీవు?

చెంచు—(ఊరకుండును)

అఘోర—నీపేరేం సెప్తావా తల పగల్కొత్తైదా.

చెంచు—(నవ్వును)

అఘోర—దబ్బరనాకొండె (గొడ్డలియెత్తును)

చెంచు—(మూగసైగలు చేయును)

అఘోర—(బోయతో) తీయశ్శి ఈ నెమ్మమూగి నాకొండె (నవ్వి) మూగముపోయివాపీడా! నిన్నేమి సంపెల్లేదు. అవుతే యింతపనిఅయినా సేయకుండె ఆముసంగి నాయాల వప్పుకోడు. (అని, మణిమంతుని కుడికాలు బొట్టనవ్రేలు కత్తరించి తీసికొని బోయతో నిష్క్రమించు) ।

మణి—అయ్యో! దైవమా! నారాయణ! అమ్మా! నారాయణ!

అనుబంధము 2

[ప్రవేశము: గుఱ్ఱముతో కుళిందుఁడు.]

కుళింద—అబ్బా! ఇంత దొంగవులిని నేన్నఁడు చూడలేదు. రాత్రియంతయుఁ నరణ్యమునఁ దఱిమితఱిమి చాల యలసిపోయియున్నది. కాఁబట్టి యీపాదవాటికేరా వచ్చును. ఇందేయుండి నిరీక్షించెద.

మణి—హా! నారాయణా! అమ్మా! నారాయణా!

అనుబంధము 3

కుళింద—(స్వ) ఎక్కడ? అదియవలో బాలుఁడు రోదనము చేయుచున్నట్లున్నది! (పోయిచూచి) అయ్యయో! ముద్దుపాపని కెవ్వరీక్రూరంపుభంగి వాటిల్లఁజేసిరి?

అనుబంధము 4

(కన్నులువిప్పి) అక్కటా! ఈబొటనవ్రేలు తెగవతికియున్నారే? పాపాత్ములు! (నెత్తురు తుడుచును).

మణి—అయ్యో! అయ్యో! (అనిభయపడును)

కుళిం—కుమారా! భయపడకుము, నేనేమియుఁజేయను (లాలించును).

మణి—(వెక్కి వెక్కి యేడ్చును).

కుళింద—కుమారా! నీవెవ్వరవు? నీ పేరేమి?

మణి—(ఏడ్చును) మమ్మంత-మమ్మంత.

కుళిం—మమ్మంతా! ఇదేమి పేరు? హనుమంతుఁడవా?

మణి—కాదు మమ్మంతు.

కుళిం—ఏడ్వకుము ఏడ్వకుము. మాయన్నా! ఏడ్వకుమా. నీపేరేమి?

మణి—మమ్మంత.

కుళింద—అయ్యో! ఈబాలుఁడించుకయు మాటలాడఁజాలని నాలుగేండ్ల కసుఁగందువు. దైవమా! వీనికా యిట్టిపాటు? కుమారా! నీతండ్రియెవరు?

మణి—అయ్యా—అయ్యా.

కుళిం—ఔను, మీయయ్యపేరేమి?

మణి—అయ్యా.

కుళింద—ఇఁకఁ బ్రయోజనము లేదు. వీని జననీజనకుల నరయు నుపాయమే లేదు, కొడుకులు లేరని దుఃఖించుచున్న నాపై దైవము ననుగ్రహముకలిగి యీపాపని నా కొసంగినట్లున్నది. చంద్రునిఁ బోలు మందహాసముగలవాఁడు వీఁడు. చంద్రహాసుఁడను పేర బరఁగుఁగాక. వీఁడు నాస్వయంప్రాప్తసుతుఁడు. వీనినూరికిం గొనిపోయి పెంచెదఁగాక

(పాపని నెత్తుకొని నిష్క్రమించును).

ప్రథమాఙ్కము-తురీయరంగము.

—.(o):—

(కుంతలరాజ సౌధము.)

[ప్రవేశము: సుదర్శనుఁడు, కుంభీనసుఁడు, బ్రాహ్మణుఁడు.]

కుంభీనస—రాజచంద్రా! మీరిట్లు శోకించుటచే నేమిప్రయోజనము? ముందు జరుగఁ దగిన విషయమున నాలోచింతము.

సుదర్శన—కుంభీనసా! నేను నాఁడే నీతోఁ జెప్పలేదా? నాకేదికో చెప్పరాని భీతి మదికిఁ గలిగె. ముఖ్యము నేను నిర్భాగ్యుఁడను. అట్టి చెలియలిని మఱందినిఁ బోగొట్టుకొంటిని. నాసర్వాశలమోపెట్టియున్న ముద్దుకుమారుఁడిట్టు కావచ్చునా? ఎవరెత్తుకొనిపోయిరో? ఎవ్వరికాకుమారునిపైఁ బగయో! యింతైనను దెలియకున్నదిగదా! ఇందుకే నాకు మొన్నటి దుస్స్వప్నము వచ్చినది. నీతోఁ జెప్పుదమన్న లేకుంటివి.

అనుబంధము 5

కుంభీనస—రాజపుంగవా! ఎవరెత్తుకొనిపోయిరో యని యోచింపవలయు నేల? సందర్భములమీఁదనే యాదురాత్ముని గుఱుతింపవచ్చుఁగదా? ఆ ముద్దుకుమారునిపై వాని తండ్రికి విరోధియగు జలంధరుఁడు కాక పగసాధించువాఁడింకెవ్వఁడు? వానిగూఢచారులే యీపని చేసియుండవలయు.

సుదర్శన—సచివా? వాఁడేయుండుఁగదా?

కుంభీనస — వాఁడుగాక సేనాపతీ? ఇంతయోచింపుఁడు. వానిపైనున్న యాభరణముల వాశించియెవరో దొంగలాపనిచేసి యుందురని మీరంటిరి. అట్లైన్నఁటికినుండదు. అంతకంటె నూఱింతలగు సొమ్ములు వాసంతికపై నుండలేదా? ఆపడుచును దాదికడకుఁ బండించుకొని యుండెననియు నాకుమారుఁడు ఈబ్రాహ్మణుఁడు దాది వీరిమధ్యమున నుండెననియు, వింటిమిగదా? సొమ్ములకొఱకు వచ్చువాఁడు వాసంతికను మాని యీబాలుని నెత్తికొనిపోవునా? కావున జలంధరుని భటులేయెవ్వరో వాని నెత్తుకొని పోయినారు. ఇది నిస్సందేహము.

సుదర్శ — మంత్రిసత్తమా! జలంధరుని భటులైన యెడలఁ గేరళపురిఁబాసి వీరు మంగపురకి వచ్చువాఁక యేలవిడిచిరో యెఱుఁగరాకుండెడు.

కుంభీనస — ధరణీశపుంగవా! ఇదేమాశ్చర్యమైన విషయమని యడిగెదరు? వీరించుకగూఢరీతిగా వచ్చుచుండుటవలన వీరినందఱింతవఱ కాభటులకుఁ దెలియకుండెఁగాబోలు, లేదా మంగళపురి ప్రాంతమున నరణ్యములు మిక్కిలిగా నుండుటవలన గూఢవృత్తి నాబాలునిఁ దెగఁదీయుట సులభమనితలఁచిరి కాఁబోలు, ఎన్నికారణములుండరాదు?

సుదర్శన — మంత్రిసత్తమా! ఎట్లైననేమి? మాబాలుఁడు మాకు లేకపోయెఁగదా! ఎవరెత్తికొనిపోయిననేమి? ఎవ్వరేమిచేసిననేమి? అయ్యయో! అంటినఁబాలుగాఱుచెక్కిళ్లలేగందువే? అట్టివానిపైనా పగ కావలయు! ఇది యెంతటి యాసురకృత్యము!

కుంభీనస —

ఉ. ఆసురకృత్యమాయిది మహాసురకృత్యము దేవళంబునన్
వాసిగ నిద్రఁబోవు పసిబాలుని నెత్తురుకందునస్తసం
త్రాసుని నెంతయు న్నిరపరాధి భయంబది లేక నిర్దయన్
డీని హరించి రన్న జగతి న్వాని నారమొయిట్టిచందమున్

మహాసురకృత్యము. ఇట్టిది నేనెన్నఁడునువిని యెఱుఁగను. దాదితో సుఖలీలఁ బండుకొని యుండఁగానే దేవాలయమునఁ బ్రవేశించి నీచకృత్యమని కంటగింపక పసిబాలుని నెత్తురుకండువును నిర్భీతిగాఁ గొనిపోవలెనన్న నేమనవలయు? అయ్యో! ఆయాసురబీజుఁ డిట్టివాఁడనిమాత్రము తెలిసి చిక్కినా యింతింతగా వానిఁ గండలు కోయువఱకు నాకూఱటగలుగదు. ఇంతరాజకమా? ఇంతన్యాయమా? ఇ-త —

సుదర్శన — కుంభీనసా! మనమూరక యీ మాటలాడుచున్నఁ బ్రయోజనమేమి? బాలుని మనముసాధ్యమున్నంత వఱకు వెదకింపవలయుఁగదా?

కుంభీనస—(దుఃఖించుచు) రాజేంద్రా! ఇంకేటియాస? అట్లుచేదప్పి పోయినముద్దుబాలుఁడు మఱల మనకులభించుటకా పోయినాఁడు? నాకిందుకంతైన నమ్మకము గలుగదు. ఐనను వెదకించి చూతము.

బ్రాహ్మ—రాజచంద్రా! మంత్రివర్యా! నోటికిఁ బోవుకడిని నేలఁ బాఱవైచిన భంగి వానీడ నాబాలుని నింతవఱకుఁ గొనివచ్చి యిట్లు పోఁగొట్టుకొంటి. ఈ యిరువది దినములు దారినున్నపుడు బాలునేమఱకుండుటకై రాత్రులెల్ల నిద్రమాని కూరుచుండి యుంటి. ఆపాడు మంగళ పురిని దేవాలయముగదా యని మైమఱచి నిద్రించితి. ఇట్లైతి. నేనేపోయెదను. ప్రాణమున్నంతవఱకు వెదకి సాధింపఁజూచెదను.

(యవనిక పడును)

ప్రథమాఙ్కము-సమాప్తము.

శ్రీ

అభిజ్ఞాన మణిమంత నాటకము.

ద్వితీయాఙ్కము—ప్రథమరంగము.

చందనావతిలోక గృహమేధియిల్లు.

[ప్రవేశము. నాగరికుఁడు సదాచారుఁడను మిత్రులు.]

సదాచార—మిత్రమా! నాగరికా! ఎన్నిదినములకు నిన్నుఁజూడఁగలిగె? నీవు ప్రయత్నపూర్వకముగా నీ చందనావతికి వచ్చుటనాపై నీకుఁగల యవ్యాజకరుణను సూచింపుచున్నదికదా?

నాగరిక—మిత్రమా! సదాచార! మైత్రియను నొక బంధమున్నఁ నెంతదూరమున నున్నవారినైనఁ జేరఁదీయుఁగదా? నీయట్టి హితమిత్రవతంస మున్నయెడకువచ్చి గోష్ఠికలుగుట ముప్పదియేల మూఁడునూఱ్లయామడలైన వచ్చుచుంటిఁగదా? సదాచారా! శాబరదేశమునఁ జందనావతియన్న పట్టణమెట్లో యున్నదనియెంచియుంటి. ఇదెంత రమ్యముగా నున్నది. ఈ జలనాళికలేమి! ఈ తోఁటలవైభవమేమి! స్వర్గపురికిఁ బ్రతినిధిగా నున్నదిగదా! నిన్నంత మోసము చేయుదువా? నాఁడు భీమపురిలో మనముండిన కాలమున "మాపట్టణము రాజధానియని పేరొకటియే కాని పల్లెకొంపవలె నుండు" నంటివే.

సదాచార—నాఁటికట్లనే యుండెఁగాని నేఁటికిట్లయినది. ఈ వృద్ధియంతయు నీనాలుగేఁడ్లలో నయినది. నేను జెప్పినది యాయేఁడులక్రిందట.

నాగరిక—ఈ నాలుగేఁడులలో నిట్లయినదా? ఏమి విచిత్రము!

సదాచార—మా రాజునకుఁ గొడుకులు లేరనియు, నతఁడు వేఁటకుఁబోయి యుండఁగా నందు బడియుండిన నొక నాలుగేండ్లబాలుఁడు చిక్కెననియు, నతని స్వయంప్రాప్తసుతునిఁగా గ్రహించి చంద్రహాసుఁడని నామకరణమొనర్చి పెంచుచున్నాఁడనియు, నా బాలుఁడు చిఱుతదనముననే ధీరగుణోదారుఁడని నుతికెక్కెనాఁడనియుఁ జెప్పలేదా? ఆచంద్రహాసునికిఁ బదియునాలవయేఁట మా రాజు రాజ్యభారమునూపె. ఇప్పటికి నాలుగేండ్లనుండి యసదృశలీల రాజ్యమేలుచున్నాఁడు. ఈ పురమునఁగల సర్వసౌఖ్యలకు నతఁడే కారణభూతుఁడు.

నాగరిక—అట్లవా అతని దర్శనము నాకు లభింపఁగలదా?

సదాచార—అయ్యో! మిత్రమా! దీనికడుగవలెనా? పౌరులగు వారా రాజన్యుని సందర్శించుటకుఁ గాలనియమముగాని సేవకాళీ యభ్యంతరముగాని కలుగదు. నిదురపోవుచున్నను సరియే. భుజింపుచున్నను సరియే. మధ్యాహ్నమైనను సరియే. అర్ధరాత్రమైనను సరియే అంతయేందుకు? నీవీమాటవాకిలి విడదా అతని గూఢచారుఁడెవఁడైన వినియెనా, యతఁడే నీ యభిలాషమునుదీర్ప మన యింటికివచ్చినను రావచ్చును.

నాగరిక—అట్టిమహనీయుఁడా? అయిన మనము భుజించిన పిదపఁ బోవుదము. నేనించుక వెలుపలికిఁ బోయిరావలయు. నేను తెచ్చియుండిన పొగచుట్టలు వ్యయమయినవి. అంగడి వీధికిఁబంపి తెప్పింపుమా.

సదాచార—నాగరికా! క్షమింపుము. ఈ యూర నయ్యవి దొరకవు! సత్కర్మనిరతుఁడై సత్సంప్రదాయ తత్పరుఁడై రాజ్యమేలు రాజన్యు వీట నిట్టి దుష్టములును నప్రయోజకములు నగుపదార్థములుండవు.

నాగరిక—ఏమాశ్చర్యమిది? పొగాకైన నుండునా లేదా?

సదాచార—మందునకైన, వాసనఁజూడనైనఁగలుగదు.

నాగరిక—నస్యము వేయువారు, చుట్టలుత్రాగువారు, వీరిగతియేమి?

సదాచార—అట్టివారున్న వారికి దుర్గతియే. నస్యము వేయువారిని హాస్యముచేయువారున్నారు. పొగచుట్ట చేఁదువారిని బిగఁబట్టి మోదువారున్నారు.

నాగరిక—ఇదే మసాధ్యరాజ్యమే! ఇంకఁ బోగాకునకే యిట్లన్న, బంగి, నల్లమందు, కల్లు, సారాయి, వీనికెట్లో?

సదాచార—సరిపోయె. భంగి దుర్భంగియే. నల్లమందు పిల్లమందే. కల్లుపొల్లే. సారాయి యన్నఁ బోరాయుందురు. ఈ పదార్థముల పేరెఱిగి మూఁడు సంవత్సరములాయె.

నాగరిక—ఇట్లయిన నసాధ్యము.

సదాచార—ఊరకుండుము. నీపుణ్యము. ఇట్టి క్షేమరాజ్యమెందైనఁగలదా?

నాగరిక—కానిమ్ము, నాకేమిష్టినది? మిత్రమా! నేనిందు పేఁకాకనాఁడే యుండుటకు వీలుకావున నీమధ్యాహ్నమున రాజదర్శనమైన పిదపఁబురసంచారముగావింపవలయు. సాయంకాలమున నేమిచేయవయు? మఱియొకటి. ఈ యూరసంగీత పాఠకు లెవరైనఁగలరా?

సదాచార—ఎండటోకలరు వినివత్తము.

నాగరిక—వారేమి పురుషులా? స్త్రీలా?

సదాచార—ఆకడమాటనకుము.

నాగరిక—ఏమీ! ఇందుబోగమువారేలేరా?

సదాచార—రోగములు పుట్టలుగనున్న భోగముదిట్టలెల్లఁ బరత్యాగముఁబట్టిగాని, విరాగము పుట్టిగాని సౌకభోగముల మట్టిరి.

నాగరిక—అట్లయిన నిందున్న చిరబ్రహ్మచారులకు విధురులకు, విటులకుగలిదేమి?

సదాచార—మంచిమాటడిగితివి చిరబ్రహ్మచారులు హరబ్రహ్మవిహారులు కారా? విధురులు వనితాంతరభోగవాద బధిరులైరి. విటులన్న వారెట్లుందురు? మీసీమనట్టివారున్నారా?

నాగరిక—ఇంతటఁజాలును మీప్రభావము. పాపము వెలయాండ్రనుఁ బురివెడలఁగొట్టుట వలన నీ రాజునకేమి ఫలము?

సదాచార—అయ్యా? ఎట్టిభ్రాంతి! వారిని బరమెవ్వరు వెడలఁగొట్టిరి. సత్ప్రవర్తనాపారీణులై జనులెల్ల వారిఁగన్నెత్తియైనఁజూడక నాట్యాదులకు రావింపక నిరాదరణమొనరింపవారే యుండరామి గలిగి మీయట్టి సత్ప్రభువులుగల యూరులకుఁబోయిరి.

[ప్రవేశించి-ఉప్పరవాఁడొకడు ఉప్పోయమ్మ! ఉప్పో]

సదాచార—ఓరీ! యిందురమ్ము! మాయింటఁగావలయు. ఉప్పెట్లిచ్చితివి?

ఉప్పర—నూటయిరువది కొలారములయ్యా.

సదా—అదియేమి? పదికొలతలు తగ్గించితివి?

ఉప్పర—అయ్యా! ఎక్కుడఁజూచిన వాన. ఓడలలో నుప్పేవిలువను.

సదా—కానిమ్ము. లోపలికిఁబోయి యడుగుము.

ఉప్పర—(లోపలికిం బోవును.)

నాగ—మిత్రమా! ఎంతకు నూటయిరువది కొలారములు?

సదా—రూపాయకు.

నాగ—కొలారమెట్టిది?

సదా—ఇట్టిది. (కొలతచూపును.)

నాగ—(ఎదకొట్టుకొని) నేనేమి స్వప్నరాజ్యమున నున్నానా లేక నేనేస్వప్నములో నున్నానా? అయ్యా! మీయూర నుప్పింతచౌక యెట్లాయెను?

సదా—ఇదేమి చౌకయనియిట్లాడెదు? మనమున్న జగమువంటి జగములఁ బదింటినైనను దనజలరాశియందు ముంచఁగలసముద్రుఁడు ఏద్రవ్యము లేక బీదసాదలకును, గొడ్డుగోదలకును, ప్రాణాధారముగా వలసిన వారందఱికిఁ దనివి దీరునంత క్షారోదకమివ్వనుండ, నిది చౌక యెట్లగును? ఉప్పుచేసిమోసి తెచ్చు కూలియేకదా మన మివ్వవలయు? అయిన మీసీమ నిది యెట్లిత్తురు?

నాగ—దీనితోఁ బంద్రెండు కొలతలివ్వ వచ్చును. అందుకే యిట్లాడితి,

సదా—పంద్రెండు కొలతలు? పంద్రెడు కొలతలా!

నాగ—ఔను కారణమునే జెప్పెదను. నాప్రశ్న కుత్తరమిమ్ము. మీచంద్రహాసు రాజ్యమున నుప్పునకుం బన్నుకలదా? లేదా?

సదా—ఉప్పునకుంబన్ను! ఉప్పునకువన్ను! ఉప్పునకాప్పను! (భ్రాంతితోం జూచును)

[ప్రవేశము. కొట్లాడుచు అపేక్షకుండు, ఆత్మప్రియుండు.]

అపేక్ష—నీవేమైనను జెప్పుము, నేనువినను. నాకాల్వంబూడునను నీకుధైర్యమెట్లు కలిగె? నన్నేల యడుగవైతివి?

ఆత్మ—నామళ్ళంతయు జలమయ మగుచుండంగాం జూచియూరకుండు మన్నావా? నీ కాల్వ పూడినంబీడవీడినది.

అపేక్ష—నాకాల్వ పూడినంబీడవీడెనా నీయుసురూడిన నాకుంబీడవీడదో? తట్టుకొనుము. ఎవ్వరిపీడవీడునో చూపెద.

ఆత్మ—సిద్ధము. కీడుమూడునో! పీడవీడునో! కాడువాడునో!

ఇరువురు—(కొట్టుకొనుచుం గిందుమీందగుదురు).

సదా—(దిగివచ్చి) అయ్యా! అయ్యా! తాళుండు, తాళుండు; (అనియెంత చెప్పినను వినక పిడిగ్రుద్దు లాటలాడెదరు తుదకు) ధూర్తులారా! మీకుం జంద్రహాసు నాజ్ఞకలదు.

(అపేక్ష—ఆత్మ కొట్టులాడుటమాని యొకరినొక రాలింగనము చేసికొని) సోదరా! క్షమింపుము. మనము మిత్రులము. పోయివత్తుము. (అనిఒకరికొకరు నమస్కరింతురు). (నిష్క్రమింతురు)

సదా—(తన స్థానమునకు వచ్చును).

నాగరిక—అబ్బా! మీచంద్రహాసుని దర్ప మెంతనవచ్చును?

[ప్రవేశము. రాజభటుండు.]

భట—సదాచారా! చంద్రహాసరాజుగారు నినుం దోడ్తెమ్మన్నారు. మీయింటికిం గ్రొత్తగా నెవరో వచ్చియున్నారే వారినిరమ్మన్నారు. మీకు రాందీఱపన్నం దామె యిప్పుడే వచ్చెదమన్నారు.

సదా—ఇపుడే వచ్చెదము, (భట నిష్క్రమము).

నాగ—ఇదేమాశ్చర్యము! రాజచంద్రుని కీవృత్తాంతమెట్లు తెలిసెను?

సదా—అతనిగూఢచారులు సంఖ్యాతీతులు పోవుదము రమ్ము.

నాగ—(లేచుచు నందున్న వెండిచెంబుచేపట్టును.)

సదా—దానినేలగైకొనెదు? అందు పడియుండనీ.

నాగ—ఈవీధి నిట్లు దీనివేసిన నెట్లు?

సదా—ఇంతయేనా చంద్రహాసరాజుప్రభావము! చౌర్యమన్న మాట యిందెఱుంగము. వలసిన పదార్థముపలసినచోట వేయుదు. పోవదు. పోదము లెమ్ము. (నిష్క్ర)

———

ద్వితీయాఙ్కము.

ద్వితీయరంగము-కుంతలరాజు నగరు.

[ప్ర॥ సుదర్శనుఁడు, కుంభీనసుఁడు, (చంద్రహాస సుభటులు).]

భటులు—(చంద్రహాసుడుఁ గానుకగాఁ బంపిన యమూల్యాభరణములు మొదఁగు పదార్థములనర్పణము చేసి)

ఏలికా! మాచంద్రహాస మహారాజు దేవరయనుగుందామరలకు బత్తితో మొక్కితి నని విన్నవింపుమన్నాఁడు. దేవరకూరిమి గలుగఁ దనకేమియుఁ గొదువగలుగదని విన్నవింపుమున్నాడు. ఎల్లప్పుడు దేవరయానతి నౌదల మోసికొని నెఱవేర్పవాఁడ నన్నాఁడు. పాడంపుగుబ్బలి మొదలు గ్రుంకుమెట్టుదాఁక మంచుకొండనుండి సిరిచందపుగుబ్బలి వఱకు నెడములేక నిండియుఁడు దేవర యశమునసీడఁ దానొక మానిపిసైతినన్నాడు. ఏకిమీఁడా! పరాకు.

సుదర్శనుఁడు—భటసత్తమా! మిక్కిలి సంతసించితిని. మీకులేఁదుఁ డిప్పుడు సమధిక సంతోష యుక్తుఁడై యున్నాఁడనుటకును నాకు మోదముగలిగెడు. ఇప్పుడు, మీ చంద్రహాసుని రాజ్యము చక్కఁగ నున్నదా?

భట—జియ్యా! ఆయెకిమీనిదయేలుబడి కడుచల్లని దని ప్రజలందఱు నుగ్గడింతురు. లెంకల నెల్ల నెయ్యురఁబోలెఁ జూచుచు వారిసేమమే మీ సేమమని తలపోయుచు దచ్చికడలఁ జేరన్నికకలుగు సైవడిపజలఁ బ్రోచుమీముందఱ మా యేని నగ్గింపనేఁ జాలువాఁడఁ గాను. అయినను, సాహీంబూ! నీవైచనివిచ్చుటఁ బలికెదను. మారాయఁడు దేవర లెంకలకెల్ల వన్నె దెచ్చువాఁడు.

సుదర్శన—సుభటా! మిక్కిలి సంతసించితిని. ప్రజాపాళి తృప్తిపొందులీల రాజ్యమేలు వాఁడు గలుగుటరిది. కావున మీరాజుతో నాకెంతయు నామోదము గలిగెనని చెప్పుము. మీకులెందఱుని క్షేమమునడిగితిననుము. మైత్రిఁబాయక యుండుమనుము.

భట—జోహారులు.

సుదర్శన—చూచితే! సచివా? ఆకులెందఱని దెంత తుష్టరాజ్యముగా నున్నది? ఈవత్సరము నాకతఁడు పంపియుఁడు పదార్థము లమూల్యములు.

కుంభీనస—రాజేంద్రా! నాకువిశ్వాసము కలుగదు. ఆకులెందఱుఁడు ధర్మభంగిరాజ్య మేలుచున్న వానికిట్టి పదార్థములు గలుఁగ జాలవు. మన్నింపుఁడు. వానిభటులు చెప్పిన మాటలపైననే మనము నమ్మవచ్చునా? అందేమో జరుగుచున్నది. మన్నుఁ గన్నులుమాయుటకును, ఆయధర్మముల వెలికి రానీయకుండుటకును నిట్టియమూల్య వస్తువులఁ బంపి యున్నాఁడు, కాని యితరముకాదు.

చ. జనముల కెట్టిబాధలు విశంకతఁ జేసెనొ దుష్టకృత్యముల్
కనుఁగొని యేమొనర్చెనొకొ వానిని బాహిర పెట్టకుంటకై
కనువుఁ జిఁగింప మమ్మునిటు కష్టములంపె నమూల్యవస్తువుల్
మనకటుగాక లేనిబహుమాన మొనర్చుట నేఁడు నైజమే.

సుద—కుంభీనసా! నాకుజూడఁగా నీవుజగము నంతయు వేయికంట నేచూచునట్లున్నది.

కుంభీనస—అయిన చిత్తము. నాదేమిపోవును? తేపు ప్రాణముపై వచ్చినపుడుగదా కుంభీనసుఁడు కావలయును?

సుద—కుంభీనసా! కోపగింపకుము. నేనూరక యుంటిఁగాని నీకు మనసురాకున్న నామాటాడియుండను. క్షమింపుము.

కుంభీనస—అయ్యో! ఇటుకలదా! నాకెన్నటికైనఁ గోపముగలుగునా? నేనెవ్వరిపైఁ గోపగింపవలయు? ననురక్షించు నేలికపైననా? ననుఁగాపాడు తండ్రిపైననా?

ఉ. చెన్నగుఁ గోపమంచనినఁ జెప్పెడిదేమిఁకఁ గోపమేరిపైఁ
బిన్నటనాటనుండి ననుఁ బెంచి దయామతి నాదరించి యు
ద్యున్నతినించి సంపదలమించి భరించినవానిపైననా
యెన్నఁగనాదుకోప మిటు లేని ధరిత్రిని నుండువాఁడనే.

నిక్కముగా నేనుజగమును వేయికంటఁ జూచుట పైచూపువలనఁగాదు లోని చూపవలన. ఈకుళిందకుఁడు మనకుఁ గీడుదలఁచి యున్నాఁడనుట కింతకంటె వేఱు నిదర్శనములేదు.

సుదర్శన—కుంభీనసా! ధీవిశేషమున నీకెప్పుడు నేనెడమియ్యవలయు. నీవన్నమాట యదార్థమే యుండవచ్చును. ఇదెట్లుపరీక్షింపవలయు?

కుభీ—నీచరణదాసుఁగ నేనుండ యోచింపవలయునా? నేనేపోయి పరీక్షించివత్తును.

సుద—అట్లయిన నవశ్యముకానిమ్ము.

కుంభీనస—నాకుఁ గుళిందకుని సింహాసనచ్యుతుఁ జేయుట కధికారముపత్రికయిమ్ము.

సుద—అదిప్పుడేల?

కుంభీ—అదియుఁ జెప్పవలయునా? నేఁబోయియందు విచారింతును. అంతయుఁజక్కగ నేయున్న నూరకయేవత్తును. ఏదేని యపాయమున్నట్లున్న మించకపోవక ముందే యాపనిఁ గావింతును.

సుద—నీయిష్టము వ్రాయించియిత్తును. అయినఁ ద్వరపడి యట్టికార్యమును మాత్రము చేయకుమా?

కుంభీ— దానికై మీరు భయంపడవలదు. నేఁబోయివత్తును.

సుద — మఱచితి. నీవుతొల్త నిచ్చటికి వచ్చినప్పుడు నాతో నేమియో విశేషవృత్తాంతము మాటలాడవలయునని వచ్చితి నంటివి. ఇంతలోన నీకుళిందుని కానుకలు వచ్చినందున నాప్రస్తావము మానితిమి ఏమికార్యము?

కుంభీ — రాజచంద్రా! ఒకవిషయమున నాకేమియుఁ దోఁపకున్నది. నీకుఁగూఁతురును, నాకుఁగొడుకును గలుగకముందు మనము సంబంధులము కావలయునని వినోద సంభాషణము చేయుచుంటిమి. అప్పటికది హితమని తోఁచెనుగాని పిదప నాలోచింపఁగా నట్లు ఘటిల్లుట నాకును నీకును నపకీర్తికి హేతువని తెలిసితి. తెలిసి గాలవునితోఁ బదునేను సంవత్సరములకుముందే యీవిషయము వచించితి. పుట్టిననాటినుండియు నముఁగుసైసోదువలెనున్న నీమాటత్రోయుటనా లేక యపకీర్తిపాలౌదునాయని యోచించుచుంటి. ఒకనాఁడు నీవు నాతోడ నీకూఁతును మణిమంతుఁడను నీపితృవ్యద్రోహితుని కివ్వఁ దలంపుగొనిన చందముచెప్పఁగా నానెత్తినఁబాలు వోసితివని రంజిల్లితిని. నాతలపైనున్న భారము దీఱెనని సంతసించితిని. నాదౌర్భాగ్యమున నసురులచే నాముద్దుకుమారుఁడుచిక్కి పదునైదు సంవత్సరములైనను గనరాకున్నాఁడు. వానికై నీకుఁజెప్పక నేనెంత పరితపించినదియు, నెంతకార్యము చేసినదియు నాదైవమునకే తెలియును. ఇప్పుడు భీమపురముననున్న మాసంబంధులు తమ దుహితను నాసుతుని కివ్వఁదలపడి మిక్కిలి నిక్కచ్చిగాఁ జెప్పనంపి యున్నారు. ఇంకఁ దడయఁజాలమని మాటనంపియున్నారు. వలదందునా వారికి లేనియాగ్రహముగలుగును. కానిమ్మందునా చిన్ననాఁటనుండి నేఁజెప్పుచున్న మాట వీటఁబుచ్చితివా అని నీవందువేమోయని భీతిల్లెద. కొడుకన్ననో యిరువదిరెండేఁడులవాఁడాయె. ఏమియుఁజేయనేరకున్నాఁడను. ఎట్లయిన ననుగ్రహించి నాకొడుకునకు నాయిష్టముగలచోట వివాహము నెఱవేర్ప నానతీయవలయునని ప్రార్థించెద. నామాటల నొండు భంగిఁ గనక కరుణింప వేఁడెద.

(నమస్కరించును.)

అనుబంధము 6.

సుద — కుంభీనసా! లెమ్ము లెమ్ము. నీసువిచారతకుఁ బరమానందము వహించితి. నీయట్టివానితో సంబంధము తపఃఫలముననఁగదా లభింపవలయు. అయిన నింతమాత్రము నాప్రార్థన మొనరింపవలయు.

తే. గీ. మంత్రిసత్తమమామణి మంతుపగిదిఁ
దెలియునందాఁక యొక్కింత తలఁపుమయ్య
సచివమొల్లైన నాఱు మాసములవఱకు
నీ కుమారుని పెండిలి నిలుపుమయ్య.

నా చెలియలిపైనున్న నా ప్రేమకై యామను లేకుండుటవలన నామె కొడుకునకు నా తనయ నివ్వ నెంచియున్నాను. ఆ మణిమంతకుమారు నరయుటకుఁ బోయియున్న కేగళ బ్రాహ్మణుఁడు మూఁడు నెలల క్రిందట వ్రాసినజాబుఁ జూచితివిగదా? మూఁగతనము గలిగియున్న నొక చెంచువానివలన నొక్కింత వృత్తాంతము తెలిసినదనియు, నింకను విచారించుచున్నాననియు వ్రాసెను. అదియేమి దైవాయత్తమో, లేక నాయభిలాష విశేషమో, నీవెంత నిరాశ చెప్పినను నా మణిమంతుఁడు నాకుఁ జిక్కవచ్చునని తోఁచుచున్నది. కావున నెట్లయిన ననుగ్రహించి యింకొక యాఱు నెలలు నీకుమారునకుఁ బెండ్లి గావింపకుము. అంతలో వాఁడు చిక్కకున్న నిను నిర్బంధపెట్టినయెడల నాకుత నొసంగెద.

కుంభీ—అయ్యో! నా కాయభిలాషమేలేదే. మీరేల యిట్లు నిర్బంధపెట్టెదరు?

సుద—ఇంకొండాడకుము. నా మైత్రి నూఁదియింత పాలింపుము.

కుంభీ—భాగ్యము. (నిష్క్ర.)

—(0)—

ద్వితీయాఙ్కము - తృతీయరంగము.

కుంభీనసుని యిల్లు.

[ప్రవేశము. కుంభీనసుఁడు విషయ.]

కుంభీ—విషయా! ప్రియతనయా! నీవిట్లొనర్చకున్న విధిలేదు. ఆమాధవుఁడు వయసున నింత మీరినవాఁడే కాక గుణమున రూపమున మిక్కిలి యొక్కుడగువాఁడు. తనయా! కన్నకూఁతురుల మంచిచోట్లఁ బెండ్లిచేసి యిచ్చుటకంటెఁ దండ్రులకు వేఱొక చింతగలుగునా? నామాటత్రోయక పాటింపుము.

సీ. చంచలత్వముమాని మించుగాధనలక్ష్మి
తవిలివానింట దాండవముసేయు
నొదవియుండెడునందు మదపుటేనుఁగులన్న
బంగుతురంగములన్నఁ గొలఁదిమీఱి
వనితలుపెక్కులైయును బిడ్డపాపల
జంజాటమెఱుఁగని జనవిభుండు
ప్రాకటమతిఁ దనరాజ్యభారముసికై
చెన్నారనర్పింప నున్నవాఁడు

గీ. సర్వసుఖములఁగనవయ్యె నద్వయేల
నయ్యె నిదియెంత భాగ్యమయ్యారె తనయ
యట్టి వయసున నింతెక్కువైననేమి
మాధవుండన్న రెండవమాధవుండు.

అనుబంధము 7

విషయ—ఆర్యా! నీమాట నేఁ జవదాఁటుదానసా? అయినను నాయభిలాషము నీవడుగ నుత్సహించినందున నింతమాటాడ సాహసించెదను. ఇది నీకెంత యభీష్టముగానున్నను నాకు మదికలుగదు. రాజ్యము నాకుఁ గలుగుఁగాయని నీవాలోచించినట్లున్నది. మనసురాని సురరాజ్యముకంటెను మనసుకలిగిన దరిద్రభంగియయిన మేలుగాఁగదా? ఎట్టి బీదవానికైన నన్నొసంగుము. వలదనను. నాకు రాజ్యము మేలుమాత్రమని యాచోటికియ్యకుము.

అనుబంధము 8.

కుంభీ—కుమారీ! ఎన్నెన్నిచోట్లనో విచారించితినే నీకనుకూలవరుని. ఎందునుఁ జిక్కకున్నాఁడు. నేనేమిచేయుదము. నీవు పసిదానవు. కానవు నిట్లాడెదవు. రాజ్యమన్న నూరక వచ్చునా? ఈ లోకమున జనించుటకు ఫలముభోగము లనుభవింపనేకదా? నాకంటె నీక్షేమచింతయుండు నీకెక్కువగాఁ దెలియునని నమ్మితివా? నీకుపదేశింపఁగోరి నిన్నడుగుటయే కాక వలయునని నేఁబట్టుపట్టిన నీవద్దమాడుదానవా? ఊరకియ్యకొనుము. నీవెఱుంగవు. నేను జాబవ్రాయఁబోయెద. (నిష్క్రమి)

విష—ఆర్యా! మాయయ్యకేమి భ్రాంతికలిగియున్నది? ఎనుబదియేండ్లు మీఱవచ్చిన ముదిమగ్గునకు నన్నివ్వ నెంచియున్నాఁడే? ఇట్టిదుఃఖ మెందైనఁగలదా? నాకుఁ బరిణయము కావలయునని మొఱవెట్టికొంటినా? ఏల పిట్టపిడుగున నిట్టి తలంపు గలిగినాఁడు? రాజ్యము నాకు లభింపవలయునని యాశించినాఁడు కాఁబోలు. ఆర్యా? రాజ్యమా! ఆరాజ్యమున నేమిసుఖములనుభవింపవలయు. రాజ్యమునా నన్నుఁ బరిణయమాడుమనుచున్నాఁడు? మాతండ్రియా కడుమువక్రము గలవాఁడు. పట్టినపట్టు తప్పక సాధించువాఁడు. నేనేమిచేయుదును. ఎవరు నన్ను రక్షించువారు? కన్నతండ్రియే నను విక్రయింపఁ దలంపుగొన్న నాఁపఁగలవారెవ్వరు! దైవమా! నన్నేమిచేయ నెంచితివి?

అనుబంధము 9.

అక్కటా! తండ్రియగుఁగాక దైవమేయగుఁగాక నాకేవ ఫుట్టుకార్యముఁ జేయుమన్న జేయుదునా? అంతవిధిలేని సందర్భము వచ్చినపుడు విషముండదా?

(నిష్క్రమించును)

[పునః ప్రవేశము. కుంభీనసుఁడు, మదనుఁడు.]

కుంభీ—మదనా! అదియేమి సంతోషోదంతము చెప్పినను దలఁపోయుచుచూరకున్నావు?

మదన—జనకా! నేనేమియు మాటాడఁజాలకున్నాను.

కుంభీ—అట్లనా? ఎందుకు? సంతోషమువనా?

మదన—ఏమయిన ననుకొనుము. పోనీ, రాజిందుకు సమ్మతించెనా!

కుంభీ—ఇదేల యట్లడిగెదవు? ఇరువదిరెండేఁడుల కొడుకవయ్యు నీతండ్రి సామర్థ్యము నూహింపఁజాలవా? నాకభీష్టమైన కార్యమునకు నీ ముదిరాజు సమ్మతి యొకటి కావలయునా? అప్పుడే చెప్పితినే! ఇంకొక యాఱునెలలవకాశము మాత్రము కోరె నాఁడని, నేనిచ్చితిని.

మదన—అవును, కానిమ్మిప్పుడేల? యింకను నాఱునెలలున్నదికదా?

కుంభీ—ఓరీ నిర్భాగ్యుఁడా! ఈ యాఱునెలలలో జగత్ప్రళయము కాఁగలదని యెంచెదవా? అదిగాక నీచందము నాకుఁదెలియనే తెలియదు. భూరిరాజ్యముతోడ రాఁగల రాచకన్నియ నినుఁ జేపట్టుటకు వలయు సన్నాహములు నేఁ జేసియుండఁ గొంచమైన సంతసించినభంగి ముఖభావమువలనఁ దెలుపక యుపేక్షించుచున్నావే?

మత్త. ఓరి నీయొళవించుకంతయు నూహసేయఁగఁజాలనే
భూరిరాజ్యము నిచ్చుబంగరుబొమ్మ ముద్దులగుమ్మనీ
దారగాఘటియింపఁ జాలినతండ్రి నించుక మెచ్చవే
గారవింపవె సంతసింపవె కారణంబదియేమొకో.

నీరోగమైన నేమి?

మదన—అయ్యా! నన్నపరాధిగా భావింపక వాత్సల్యత మన్నింతునేని మదినున్నయాశయను వెలుపలనిర్భీతిగా నాడుటకు నీవభయదాన మొసఁగుదువేని వచించెద.

కుంభీనస—నీయాశయను నాశనమాయె. అదియేమి వచింపుము. నాయభీష్టము గాంచక నీవింకెవ్వరికైన—

మదన—తండ్రీ! క్షమింపుము. నన్ను నీవెంతదురాత్ముఁ డెంతయవిధేయుఁ డనితలంచినను నీచరణములపైఁబడి క్షమింపవేఁడువాఁడ. నాసర్వైహికాశలు నిక్కువముగా నింకొకరిపై మోపెట్టియున్నాను.

కుంభీనస—ఎవ్వరిపై?

మదన—వాసంతికపై.

కుంభీనస—ఏసంతిక?

మదన—నీవు నన్నేమనినను నేను మహాపరాధి ననియొప్పుకొనఁ గలవాఁడఁ గాని నిక్కము దాఁపఁజాలను. ఈ రాజు మేనకోడలగు వాసంతిక నామనసుగొన్నది. దానిఁదప్ప నొరులనేఁ జేపట్టనని బాస యొనర్చినాఁడ. నీవు నాకిప్పుఁడు సూచించిన చంపకమాలినీదేవియే మాయిరువురి మోహముల వర్ధమాన దశకుఁ దెచ్చుటకు వలయు నాస్పదములు కలిగించినది. ఆ చంపకమాలినీ దేవిని, నే విషయ మెట్లో యట్లు తోఁబుట్టువుగా భావింపువాఁడ. ననుదూఱకుము. నీయాన నేజవదాఁటువాఁడఁ గాననుట నీ వెఱుఁగుదువు. ఆ వాసంతిక యన్నను మణిమంతుని వరయుటకై పోయియున్న కేరళ బ్రాహ్మణుఁడు మఱలి వచ్చిన వెంటనే యా మణిమంతుఁడు చిక్కినను జిక్కకున్నను నేనునిన్నును, నావాసంతిక తనమామను బ్రార్థించి వివాహము చేసికొన వలయునని నిన్ననే నిశ్చయించి యున్నాము.

అనుబంధము 10.

కుంభీనస—దురాత్మా! నీవు నాకు సుతుఁడవా? పితృాజ్ఞ పాలించినపుడు కదా సుతత్వమునకు ఫలము? నాయుత్తరువు గొనక నీవు దుడుకుఁదనమున నా వాసంతికను మోహించినది యొక్కయవిధేయత. నే జెప్పు మాట త్రోయించునది మఱొక్కటి. సిగ్గులేక యీనీచ వృత్తాంతములు నాతోఁ జెప్పుకొన సాహసించినది యింకొకటి. దీనికి నిన్నేమి చేసినఁ బాపమగును? నీకెక్కడ లభించెరా యా కాసంతిక? తండ్రియున్న దండ్రిని గానక రాజ్యదూరమై మేనమామయింట నొకపిడికెడు కూటికై పడియున్న యాదుర్విధనా నీవు కోరవలయు? నీకెవ్వరుం జెప్పువారలేరా? నాకెంత యపకీర్తి తెచ్చుటకుంకించితివి?

వ॥ కడుగారమున నిన్నుఁ గూర్తునని పొంగంబోకు మేఁగూర్మిఁ జూ
పెదు చోటం గరుణింతు నొండయిన నా భీలక్రుధావహ్నికిన్
గడిగాఁ దిత్తో లిపింపఁజాలుదుసుమా నాయానతిం ద్రోయుటా
బడబాగ్నిన్వడిముద్దుగొన్న పగిదిన్ భావింపు పుత్రాధమా.

ఇంతనుండి యాభ్రాంతి వదలుము. నేఁటినుండి నీవు రాజునంతఃపురమునకుఁ బోయిన నాయానగలదు. రేపే చందనావతికిఁ బోయి పదిదినములలో మఱలివచ్చెద. ఇంతవఱకు నీకవకాశమిచ్చితి. యోచించుకొనుము. నీకుఁ గలుగనున్న సౌఖ్యమునకు రాయి వేసికొనకుము. వచ్చినపిదప నాయిష్టానువృత్తి నాయాన నొనర్పవైతివా, నేను దండ్రినిఁ గాను నీవు కొడుకవు కావనుకొనుము.

మదన—జనకా!

కుంభీ—ఇఁక మాటాడకుము. పొమ్ము పొమ్మిక్కడనుండి. (నిష్క్రా)

—: ద్వితీయాఙ్కము సమాప్తము. :—

శ్రీ

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

తృతీయాఙ్కము. ప్రథమరంగము.

:(o):

చందానవతిలో కుంభీనసుని విడిది.

[ప్రవేశము. కుంభీనసుఁడు (ఏకతమున)]

కుంభీ.—అహా! ఏమియీ చందనావతీపురిసొంపు? ఇది నాకన్నులం జల్లజేయకుండఁ గడుపున దావాగ్ని పుట్టుచున్నది. అంత వైభవమెట్లు కలిగె? ప్రభువగు కుంతలాధిపున కైన వింతలేదే?! సేవకుఁడగు నీకుళిందున కెట్లు కలిగె? ఇదియూరక యుపేక్షించి యిచ్చినఁ బ్రమాదము కలుగు. ఈ చంద్రహాసుఁ డెవ్వఁడో వీనికెంత ఖ్యాతి! ఎంత యైశ్వర్యము? తలఁచుకొన్నంతనే సంతాపమును, జూచినంతనే నిర్భర దుఃఖమును కలుగుచున్నది.

ఉత్సాహావృత్తము.

అతిశయంబు నతిభయంబు నావహించెఁ జందునా
వతి చెలంగ మతికలంగ వనట పొంగ వీనిని
గతినయారె హీనతము గోరుగలిని నూరకుండినన్
వెలతఁబోదు మతముగాదు వితముకాదు చూచెదన్

ఏదేని యొక కారణమున వీని రాజ్యత్యునిఁ జేయకున్న మోసమగును.

[ప్రవేశము. సేవకుఁడు.]

సేవ.—మంత్రిసత్తమా! కుళిందక రాజన్యుఁడు కుమారునితో విచ్చేసి దేవరయోగల మపేక్షించుచున్నాఁడు.

కుంభీ.—(లేచిపోయి కుళిందకుని చంద్రహాసునిఁ బిలుచుకొనివచ్చును.) రాజచంద్రా! నీ రాజ్యమువంటి క్షేమరాజ్యమును నేనెన్నఁడును జూచియెఱుఁగను. నీ ప్రజలెంత తుష్టులైయున్నారు! పురమునకెంత సౌకర్యము కలిగియున్నది! కన్నుల కానందముగా నున్నది.

కుళి—సచివోత్తంసమా! ఇదియంతయు మన యేలికయగు సుదర్శను ననుగ్రహముకదా. నీ సన్మంత్రమహాత్మ్యమున బ్రకృతి జనులఁ జల్లనిచూపుచూచు నాసుదర్శన రాజన్యుఁ బోలిన చల్లనియేలిక కలిగియుండ మాయట్టి భృత్యులకేమి కొఱంత?

కుంభీ—రాజవతంసమా! ఇచ్చటివృత్తాంత మాభూమీధవుఁడు నావలన వినిన నీవినయ సంపత్తికిని నీరాజ్యపాలన వైదుష్యమునకును మిక్కిలి సంతసించువాఁడు. కానుకలఁ గొనివచ్చిన మీభటులు చెప్పినంతనే నన్నుఁ జూచిరమ్మనిన యాయేఁడిట్టి మహానంద వృత్తాంతము చెప్పిన నెంత సంతోషించుఁడు? నాకెంతయు నామోదముద్భవిల్లె నీవొనర్చిన యిట్టి బహుమతిని, నిట్టి యపూర్వానందకర స్వాగతమునకును నేఁదగని వాఁడనని యెంతును.

కుళి—అయ్యో! పెద్దదా! నేనేమంత యొనర్చితిని! ఇందున నాయదియేమున్నది? అంతయు మనప్రభువు సంపదయేగదా! మహనీయుఁడవగు నీవు రాకరాక స్వామి భృత్యాంతరునిపైనున్న ప్రేమ ప్రకటింపనుగదా విచ్చేసితివి? నీయట్టి యుదారగుణ భూషణునకు నవ్యాజకరుణాగుణ పోషణునకు నగ్రాసత్కారము. లొనరింత నాకు సాధ్యమా? ఎట్టి లోపములున్నను మన్నింపవలయు? ఇదే నామనమాట నీవుమాకుఁ బోలె నింకనుందుఁ గాపాడుకొనుచు రావలయు.

చంద్ర—(నమస్కరించును).

కుంభీ—ఈకుమారుఁడేయా చంద్రహాసుఁడు? ఎంత యన్వర్థాభిధానము. కుమారా! నిన్నుఁజూడ నిర్భరానంద ముప్పతిల్లె. నీ మూఁడింతలు వయసునకైన నొరులు సేకరింపఁ జాలని సత్కీర్తి నీ వీ యీఁడువకే యార్జించితివి.

చంద్ర—అమాత్యపుంగవా! కరుణాగుణ భూషణుఁడవగు నీయట్టి విజ్ఞశిరోమణికిఁ గల నైజసద్గుణమున నన్ను సంతసించిన మాటలాడెదవుకాక నభోమణియెదుట దీపమున్న చందమున నీయెదుట నేనెంతవాఁడను?

ఉ. ఏమనిచెప్పవాఁడ జగదీడిత మయ్యెను నీసుకీర్తి మే
ధామహితధీర సంపద బృహస్పతినా నుతికెక్కె నట్టిచో
మామకబుద్ధియన్న హనుమంతుని ముందటఁ గుప్పిగంతులౌ
నామెతగాదె ధీసచిన చంద్రమ మాటలు వేయునేటికిన్.

కుంభీ—ఔరా! కుమారా! నీవినయ సంపద కడుఁ గొండాడఁదగినది. కుళిందకా! నీవీ కుమారునకుఁ బట్టము గట్టునపుడు నీదత్తపుత్రుఁడని స్వామికి మనవి వ్రాసుకొంటిని. ఇతఁడెవ్వరికొడుకు?

కుళి—సచివోత్తమా! దత్తపుత్రుఁడనికాదు. స్వయంప్రాప్త పుత్రుఁడని వ్రాసితిని.

కుంభీ—అవును. స్వయంప్రాప్తపుత్రుఁడే? ఇతఁడు నీకెక్కడ లభించె?

కుళింద—అమాత్యచంద్రమా! నేనొకానొకనాఁడు రాతిరి వేఁటకుబోయియుండి యలసి యరణ్యమున నొండుచోఁ గూరుచుండియుండ నొకానొక బాలాక్రందనము వినిపోయి చూతుఁగా, ఈకుమారుఁడు విఖండిత నిజదక్షిణపాదాంగుష్ఠుఁడై రోదనము చేయుచుండె.

క॥ రా సూనుఁ డనక నను భూ
తాసూయుండనక పాపఁ డనక కఠినతా
భ్యాసమనక కటకటయే
యాసురబీజుండు వీని నడఁచెనో తెలియన్!

ఏయాసురభీజుఁడు కన్నులు తెఱవని యీముద్దుకుమారు నట్లొనర్చియుండెనో యెఱుఁగ.

కుంభీ—(ఆతురమున) ఇదియెన్ని దినముల క్రిందట?

కుళింద— ఇప్పటికిఁ బదునైదు సంవత్సరములాయెను.

కుంభీ—ఈ పాపఁడెచ్చటఁ బడియుండెను?

కుళింద—ఇదేమి సాభిలాషముగా నడిగెదవు? నీవీకుమారు చందమేమైన నెఱుఁగుదువా? వీఁడు మంగళపురి వైపుననున్న యరణ్యమునఁ బడి యుండె

కుంభీ—సాభిలాషత యేమియు లేదు. నాలుగేనేండ్లపాపనిఁ గ్రూరాత్ము లిట్లొనర్తురే యని యనుతాపమున నడిగితి.

కుళింద—నిక్కముగ వాఁడు నాలుగైదేఁడులవాఁడే. చెప్పకమునుపే వయసుగుఱుతించితివి?

కుంభీనస—అదేల? వానివయసు నీవేయింతకుముందు వచించితివే?

కుళింద—వచించితిఁగాఁబోలు. వీనికిఁ బేరు సయితము చక్కఁగాఁ జెప్పఁజాలని లేఁబ్రాయము.

కుంభీనస—పేరదైనఁ జెప్పెనా?

కుళింద—“మన్మంత” “మమ్మంత” యనియేయనసాగె. ఇప్పటికిఁ నెఱుఁగఁడు.

కుంభీనస—(నవ్వుచు) “మమ్మంత” ఇది యేమి పేరు. మన్మథుఁడని పేరిడియుండిరి కాఁబోలు నీకుమారునికి. (చంద్రహాసు నాలింగనము చేసికొని కన్నీరునించి) చంద్రహాసకుమారా! ఎంత చిన్నవాఁడవు. నీవెంతపాటు గంటివి?

సీ॥ తలిదండ్రులెవరన్నఁ దెలియఁజాలనిరీతి
నకటశోకాబ్ధిపాలైతివన్న
కసిగందునిన్నుఁగాన నసిధారఁ గోయింప
నెంచునెంతటిపగ యెవరికన్న

నిసుఁగాలుఁగోసిన నీచులు నీపసితనమైన
నోక్కింత తలఁచరన్న
తవిలి రాతిరి ఘనాటవిఁగాలుగోయ
నాజాలికేఁగతి నోర్వఁజాలితన్న
గీ. పాపిదైవంబునకు నేంతవైరమన్న
యెంతలే బ్రాయమన బాధలెనసితన్న
భంగములకోర్చి యేలీల బ్రదికితన్న
తలఁచినంత సంతాపంబు గలుగునన్న

కావుననేకదా నీవింత ప్రజ్ఞావంతుఁడైనది? నీయట్టి ముద్దుపాపని కకారణ శత్రువు లెట్లేఁబ్బడిరో ఏదురాత్ములు, ఏహాలాహలహృదయులు నీకిట్టి పరిభవముగలుగఁజేసిరో. అంతపగసాధించిరో. కుమార! నీ చరిత్రమింత సకరుణముగా నుండునే! (దుఃఖించును)

కుళింద—మంత్రివర్యా! ఎల శోకించెదవు? అయ్యో! ఎంతటి కరుణాళుఁడవు! మాపట్టి చరిత్రము నిన్నింత పశ్చాత్తాపయుక్తునిఁ జేసెనే? ఇంతయే చాలును. వాఁడుధన్యుఁ డయ్యె. ఇట్టికృపాబుద్ధి నేవీనిఁ గాపాడుకొనిరావలయు.

కుంభీ—కుళిందకా! ఈతనయుని పాటువిన్నెట్టి వజ్రపుగుండైనను గాలియంగార ప్రాయమై పోవదా? నాతనివిదీఱ నింతటిపాటుదప్పిన వానికేమి యుపయోగము గావింపఁగలను. కుమారా! ఇట్టియద్భుత చరిత్రుఁడవు నీవు. నీవుబ్రదికియున్నంత కాలము నన్నుఁ దలంపుమానఁజాలని దివ్యసుఖము గలిగింపనాసుతునకు బాబుబ్రానిపంపుదు. నీవు రేఁపుదయముననఁ గుంతల రాజధానికిఁ బ్రయాణము కావలయు.

చంద్ర—భాగ్యము. మన్నింతు వేని యొకవిన్నపఁమొనరించెద.

కుంభీ—అదేమి? నిర్భీతిగా వచింపుము.

చంద్ర—చిన్ననాటినుండి నాయొద్ద నొకసాలగ్రామమున్నది. అరణ్యముననుఁగాలంద్రించిపి నడుపు నాయొద్దనుండె. దానిమహాత్మ్యమువలననే కాబోలు గొంతుగోయ నుంకించిన హంత్యకారులు కాలుమాత్రముకోసిరి. నేను పెద్దవాఁడనైన పిదప నాసాలగ్రామము వాసుదేవమూర్తియని యెఱిఁగితి. సభక్తిమైరి యాపరమేశున కిందొక్క యాలయము కట్టించియున్నాఁడ. రేఁపుదయమున నందు స్థిరవార పూజ మహోత్సవముగా జరుగగలదు. కావున—

కుంభీ—ఇంకేమి యుము ననకుము. మఱియు మేలయ్యె. అపూజ జరిగినపిదపనే పోయెదుగాని లెమ్ము.

కుళింద — మంత్రివర్యా! ఆ దేవోత్సవమునకు నేంచేయుటకు నీ కేమైన నభ్యంతరము కలదా యని యడుగవచ్చునా?

కుంభీ — నేను స్థిరవార ముదయమునఁ జరజ్జపమను వ్రతము గావించువాఁడను. ఊరివెలుపల నడుచుచునే చేయఁదగిన దగుటం జరజ్జపమనిపించుకొనియె. సాయంకాలమున —

కుళింద — భాగ్యమట్లే నీయచ్ఛచొప్పునఁగానిమ్ము.

కుంభీ — ఇంక మీరు సెలవుగైకొనవచ్చును. (చంద్రహాసు నాలింగన మొనర్చు.)

కుళింద / చంద్ర } (నమస్కరించి, నిష్క్రి.)

కుంభీ — హా! దైవమా! ఇట్టి విపరీత మెందైనవింటిమే? అమణిమంత హంతకుఁడెన్నఁడో నీళ్లనిద్దురవోయెనని నమ్మియుంటినే? తుదకిదియిట్లు పరిణమించెఁగా? ఆయఘోరుఁడను కృతఘ్నునకు వేయిరూప్యముల నిచ్చితినే. ఇట్లు గావించుటకా? అయ్యయో! ఈ దావాగ్ని నేనెట్లుసహింతును? ఆయఘోరుఁడను చండాలునితోఁ దలదెచ్చి యిమ్మనక యేనోనోకయంగమఁ దెచ్చియిమ్మనియేల కట్టడి వెట్టితిని. ఇంత మాగణోద్యోగమునకు సమ్మతించియు నాతలఁజూచుటకే నేలగోఁతఁగలిగించుకొంటి? తీఱె. నాపని యంతయుఁదీఱె. బుద్ధికదలకుఁబాఱె, దుఃఖాంబుధిమీఱె, సర్వాశాంతము సమకూఱె.

కవిరాజ విరాజితము.

తలఁగొనిరమ్మని యాజ్ఞయొనర్ప తప్పొనరించితి నెంతయుదు
ర్బలమతి నంగము దెమ్మని పల్కితిఁ బశ్చిమబుద్ధిననాకొడవే
విలయముడాసె విశంతక బాసె వివేకము మాసెను నాగతికే
దలఁపగ నెంతనినాముడిమేలపు దైవముదూరెద మూఢుఁడనో.

ఇంకనేమిచేయుదుని "సప్త సంద్రైవచింతనం" అనుభంగినాసప్తమభంగియే చెలంగెఁగా ఆహా! "తానొకటి తలఁప దైవము తానొక్కటితలఁచు" ననుట కిదియే తార్కాణము గదా? ఇంకేమిచేయఁగలను? నాయన్నియభిలాషములను మాసెదను. రాజ్యమా! నాతలఁపునుండి వెడలిపొమ్ము. ఐశ్వర్యమా! నీకునాకుఁ గడుదూరము. హా! దైవమా! ఆహా! నేనేల యింత జేలనయ్యెద!

అనుబంధము 10.

ఇప్పటికేని మించిపోయినదేమి? అప్పుడే ప్రతిక్రియ నూహించితినే? ఇంతలోనేల నిరాశ. ఈ రాజ్యమున కీచంద్రహాసుఁడు సార్వభౌముఁడై యాబాలవృద్ధముగాఁ జల్లని దొరయని పొగడొంది యున్నాఁడు. ఇందు వీనికిఁ గీడుచింతించితేని సాకేవాసమగును. స్థలాంతరవాసుఁడనియు, ద్రవ్యైకదర్శియగుట నిష్కరుణతాదండధరుఁడని నుతిగన్న

వాఁడనియు నమ్మిన యఘోరుఁడే యిట్లొనర్చె. ఇంకెవ్వరి నిట్టి కార్యమునకుఁ బెట్టవలయు. "తానొనర్చుటుత్తమము. కొడుకొనర్చుట మధ్యమము. అన్యుఁడొనర్చుట పాడు" అ లోకోక్తికలదు. కావున నాయభీష్టకార్యము నేనైన, నాకొడుకైనఁ జేయవలయు. నాకొడుకులోఁడను జేయింపఁజూచెద. నేనుంజేసిచూచెద. నాకొడుకునకు జాబువ్రాసెద. వాఁడు నాయానమీఱజాలనివాఁడు. అట్లుమీఱఁజాల కుండుటకు వానికినొక మోసము గావించెద. వాని వాసంతికం గొనుటకు సమ్మతించెదనని యంటినా, వాఁడుతనతల్లినయి నను జంపఁగలిగినంత యుత్సాహముగలవాఁడగు. కార్యమొకటి కాఁజేయనీ. తర్వాత వానఁ — కైఁటికయే. ఇదయేమేలు. (జాబువ్రాసి) ఓరీ!

[ప్రవేశము. సేవకుఁడు.]

నేను నాకుమారున కొక యత్యావశ్యకమగు రాచకార్య విషయమై యీజాబు వ్రాసియున్నాను. ఈజాబునీ వెవ్వరికిం జూపక నీవియ్యెడకుఁ బోదువనియైన వచింపక గుఱ్ఱము నెక్కి శీఘ్రగమనమునఁ గుంతలమునకుఁబోయి మామదనున కీజాబిమ్ము. ఈ జాబులో వ్రాసియున్నవాఁడు. రేఁపు సాయంతనమున నిచ్చోటువిడిచి రాఁగలఁడనియు, అతినిగుఢించి నేవ్రాసియున్న విచారము సంకోచింప కొనర్పవలయుననియు, నోటిమాటలఁ జెప్పుము. ఇప్పుడే ఈ రాత్రియే నీవు వెడలి పొమ్ము.

సేవక — భాగ్యము. (నిష్క్రమి)

కుంభీ — ఇప్పుడా వాలుదేవ సాలగ్రామ మెక్కడనుండునో చూచెదఁగాక. (నిష్క్రమి)

——:(o):——

తృతీయాఙ్కము.

ద్వితీయరంగము-చందనావతిలో వీధి.

[ప్ర॥ చంద్రహాసుఁడు, కుళిందకుఁడు, గుఱ్ఱసైన్యము (అందఱు నుత్సవముతో.)]

చంద్ర—సైనికులారా! ఈపౌరులనేల నిర్బంధించెదరు. వారినూరకపోవనిండు. కొంచె మెడముగలుగ మాత్రము చూచికొనుఁడు.

(ఒకయమ్ము చంద్రహాసుని చేతికిఁ దగులును.)

చంద్ర—హా! (అని గుఱ్ఱమునుండి వ్రాలును.)

కుళింద—(వచ్చి) కుమారా! కుమారా! ఇదియేమి (దుఃఖించును.)

సైనికులు—పట్టుఁడు. పట్టుఁడు. ఎవడో మానవ హంతకుఁడు మాప్రభువుఁ జంపఁదనమ్ము వేసినాఁడు. ఆవైపున నుండివచ్చినది. అందేయుండోనుండవలయు. చూచిపట్టుఁడు.

(అందఱు అలబలము చేయుచుఁ బోయెదరు)

కుళింద—అయ్యో! కుమారా! నాకింత భాగ్యమైనను దైవము చూడఁడాయెనే? అయ్యో! నేనెట్లు భరియింతును?

చంద్ర—(లేచి) జనకా! ఏమియులేదు. నీవు భీతిల్లకుము. ఏవఁడో గురితప్పినాఁడు. శ్రవణమునకు మాత్రముతగిలి యంతనెత్తురువచ్చినది. ఒక్కింతయినను నపాయముగలుఁగదు. దేవదర్శనమునకుఁ బోవుదము. ఏమియు లేదు.

అనుబంధము 11.

సైనికులారా! నాకపాయ మొనర్పనెంచిన వాఁడెవ్వఁడైనను మొఱకుఁదనమున వాని బాధింపకుఁడు. నేను దండ్యుఁడనని యతఁడెంచిన నా శిరసును మనసార యొసంగ నేనేసిద్ధముగానున్నాఁడనే? యీభంగియేలయని వచింపుఁడు.

[ప్ర॥ సైనికులు కుంభీనసుని బట్టుకొని వత్తురు.]

సైని—రాజచంద్రా? ఈదురాత్ముఁడే నీకుఁగీడొనర్ప నుద్యమించినవాఁడు. మాకాజ్ఞ యిడీ పట్టణమధ్యమున నిప్పుడే వీని నింతింతఁ గోయుదుము.

చంద్ర—(చూచి) అయ్యయ్యో! దురాత్ములారా! ఈమహామహుఁడు నాతండ్రినిఁ బోలినవాఁడే? నాయేడుగడయే? నాదైవమే? ఈతనినా మీరిట్లు పరిభవించితిరి? మీచేతులఁ బురువులు పడవే?

తే. గీ. సిగ్గుగలుఁగదె మీకు దుశ్చింతులార
ప్రాణములయాశ లేదె పాపాత్ములార
ఈ మహాత్ముఁబట్టి మీకిట్లు చేతు
లాడె పలుగాకులార క్రూరాత్ములార.

మంత్రివతంసమా! నాభటులగు నీ దురాత్ములు నీ కొనర్చిన యవమతి నాజన్మమునంతవఱకు నన్నపకీర్తిభాజనుఁ గావింపఁజాలియుండు. రక్షింపుము. రక్షింపుము. (అని నమస్కరించును) పురరక్షకులారా! ఈ సైనికహతకులను నేఁడే పట్టణమధ్యమున-

కుంభీ—చంద్రహాస! లేవుము. వా రేమపకారమొనర్చిరి? చరజ్ఞపరాయణుఁడనై తిరుగాడుచున్న నన్ను వీరేల యిట్లు పట్టుకొనివచ్చిరి? ఇది వచింపుము. అయ్యో! నీయంసమూలమున నిట్లేల రక్తముగారుచున్నది? ఏమీ వృత్తాంతం.

చంద్ర—సుధీసచివతిలకమా! దేవాలయమునకుఁ బోవుచున్న నాకియ్యెడ నా వైపున నుండి యొకమ్ము తగిలె. నన్నుఁజంపఁబూనినవాఁడెవ్వడో చేఁదప్పిపోవ నిచ్చినాఁడు. నా సైనికులు—

కుంభీ—(చంద్రహాసు నాలింగనముచేసికొని) కుమారా! దైవమునకే నీయెడ బగయున్నట్లున్నది. ఎన్ని గండములు తప్పించుకొనఁగలిగె?

అనుబంధము 12.

చల్లని ప్రభువని నిన్నెల్లెడఁ గొండాడుచున్న నీ రాజ్యమునకు, ఇట్టి యసంతుష్టమానవాధముఁ డున్నాఁడా? ఇంక నీ వెట్లు భరింపఁగలవు? అయ్యో! చంద్రహాసా! (దుఃఖించును).

చంద్ర—మంత్రివతంసమా! యోచింపకుము. దైవానుగ్రహ మొకటి గలిగియుండవలయుగాక, యిట్టియుపాయము లెన్ని కడచనఁజాలవు? కొంచెము నిమ్మళింపుము. నీయట్టివాని నకారణముగా నవమతియొనర్చిన దురాత్ముల :—

కుంభీ—నాకొఱకై వారిక్షమింపుము. నీయెడలఁ బ్రీతిగలవారగుటచే వారు పొరబాటున నిట్లొనర్చిరి కాక వేఱుకాదు.

చంద్ర—దురాత్ములారా! ఈ మంత్రి చంద్రుని కరుణజేసి బ్రతికితిరి పొండు.

సైన—అయ్యా! క్షమింపుము. నీకొరకై మేము మరణమన్నఁ దృణముగాఁ జూచెదము. మమ్ముఁజావువలనఁ దప్పించు పుణ్యము గట్టికొన్న నెంచిన యీమంత్రివర్యునకు మేము వందన మొనర్పవలసిన వారమయ్యు నిట్టి మానవశ్రేష్ఠుని పుణ్యమున నిలుపఁగలిగిన ప్రాణములు మాకువలదు. ఇపుడే కైకొనుము. ఉన్నమాట చెప్పుటకు వెనుదీయము. ప్రమాణము చేయుమన్నఁ జేయుగలము. ఈతఁడు దప్ప—

కుంభీ—(నవ్వి) అమాత్యా! వీరికట్టి భ్రాంతి. అయిన నిట్టి విశ్వాసయోగ్యులగు సేవకు లున్నందునకు—

చంద్ర—ఇంక నోరమూయుఁడు. మంత్రీంద్రా! ఎట్లుగు వచ్చియున్నాఁడవు.—

కుంభీ—దేవాలయమునకే పోవుదము రమ్ము. (నిష్క్రాన్తి).

———(o)———

తృతీయాఙ్కము-తృతీయరంగము.

———*———

కుంతలోద్యానవనము.

[ప్రవేశము చంద్రహాసుఁడు (హయారూఢుఁడై).]

చంద్ర—అహా! ఈ యుద్యానమెంత మనోహరముగా నున్నది? నాయశ్వము మిక్కిలి యాయాసముగొనియున్నది. ఈ రెండు దినములలో నలువదియోజనములు వచ్చి యున్నది. ఇందింత విశ్రమించుకొనియెద. నాకు మంత్రిపుంగవుఁ డేమి సౌఖ్యము గలిగింప నున్నాఁడో యెఱుఁగను.

అనుబంధము 13.

(జాబుతీసి చదువును.) "నేను జంఘాలుఁడను భటునివెంట నీకుఁబంపిన జాబు నందు వ్రాసియున్న చంద్రహాసుఁడీ జాబు తెచ్చునతఁడే. కొంచెమైనను యోచింపకనే నీకాజ్ఞాపించియున్నపని యొనర్పుము. ఇతనిగుణములిట్టివియనియు నితనివలన సంపూర్ణము లగుకార్యము లిట్టివనియు వర్ణింప శక్యముకాకుండు. నీవు నాకుఁ గొడుకవైనందుకు నే నాజ్ఞవెట్టిన కార్యమొనర్చుటయే ఫలము. దానివలన నీ యభీష్టమును, నాయభీష్టమును నెఱవేఱఁగలవు" ఏమి యొనర్ప వ్రాసియున్నాఁడో యించుకయుఁ దెలియకున్నది. ఈజాబును మాయకయే నాకిచ్చి నాతో జెప్పఁడాయె. ఇంతకు నాజంఘాలుఁడు వచ్చి యున్నాడో, లేదో, వాఁడు నాకంటె నొకదినము ముందే చందనావతినివిడిచె. నాయశ్వ మెంతవేగము కలదియైనను నేఁడుదయమువఱకైన వాఁడువచ్చియుండఁడా? సావకాశముగా విచారించుకొని పోయెదఁగాక. నాకు నిద్దురవచ్చుచున్నదింత పండుకొందును.

[ప్రవేశము. చంపకమాలిని, వాసంతిక. దాసి.]

అనుబంధము 14.

చంప—వాసంతికా! ఊరకుండుము.

వాసం—నన్నూరడిల్లు మనవేల. నాకేమియు యోచనలేదు.

విషయ—చంపకమాలినీ! వాసంతికా! మన మావైపునకుఁబోయి వనవినోదములఁ దిలకించి వత్తమా!

చంప—ఇంతకంటె నేమికావలయు? వనమంతయు దిరిగితిమే, భోజన మయినప్పటి నుండి?

విషయ—నాకింకను జేసినభోజన మరుగనేలేదు. అట్లు పోయివత్తమురండు.

చంపక—మా చేతఁగాదు. నీవుపోయి రమ్ము.

విషయ—ఇంతలసభావ మేటికే? దాసీ! ఆవైపునఁ బోయివత్తము రమ్ము. చంపకమాలినీ! నేనిపుడ మరలివత్తును. (నిష్క్ర-తి)

చంపక—(కూర్చుండి) వాసంతికా! కూర్చుండుము. ఏల యిట్లు యోచించెదవే! నీ యభీష్టములన్నియు నెఱవేఱఁగలవు లెమ్ము.

వాసం—(కన్నీరునించి) చెలియా! నేహతభాగ్యురాలను, ఊరక తీఱరాని పిచ్చి మోహము వట్టితిని ఇంత బేలనైతిని.

చంపక—సఖీ! నిక్కముగా నీవు బేలవే.

అనుబంధము 15.

ఇంతయూ మదనుని హృదయమానసము గుఱుతింపఁ జాలవు? వాఁడు వ్రాసియున్న జాబునైనను జక్కఁగా చూడవే? ఎంత సకరుణముగా వ్రాసియున్నాఁడు. మీఱరాని జనకాజ్ఞవలనఁ గాక యతఁడు రాకుండునా? యోచింపకు మింతలోననే యతఁడు వచ్చును.

వాసం—నెచ్చెలీ! ననుక్షమింపుము. నేనా మదనునిఁ జూడఁజాల. మాచి సంతాపము భరియింపఁజాల. లేని వ్యర్థాశలు నాకేల కలిగించెదవు? క్షమింపుము.

అనుబంధము 16.

చంపక—అనుఁగా! ఇదేటిమాట? జనకాజ్ఞ మేరకు మదనుఁడు మన యంతఃపురమునకు రాఁడనికదా మనమీ వనభోజన నెపము పెట్టి వాని నియ్యెడకు బిలిపించితిమి? ఇట్టిచో వానికి నీ సమ్ముఖము గలిగింపకున్న నెట్లుండును? అదిగో! మదనుఁడియెడకే వచ్చుచున్నాఁడు. వలసినదంతయు నడిగి తెలిసికొనుము. నేనా విషయ యున్నయెడకుఁ బోయెదను.

వాసం—చెలీ! పోకుము. పోకుము. (చీరపట్టి) నన్నొంటిగా నిలుపకుము. ఈ పది దినములనుండియు సంతాపము తగ్గించుకొనుచు మానుచు వచ్చియున్న నాకుఁ గ్రొత్తఁగా నేటికిఁ గలిగించెను? వలదు. వలదు.

చంపక—వాసంతికా! ఇట్టి మూర్ఖ్యము నీకేలగలిగె? సంతాపము సంతాపమని నీవేల యిట్లు వనటఁజెందెదు? ఎట్టి కార్యమైనను ప్రాణమైన నొసంగి సమకూర్చునా యాప్తసఖి నీకుండ సర్వైహిక సౌఖ్యములు నీవలననే కలుగునని ప్రాణపదముగానిన్ను నమ్మియున్న మదనునట్టిపతి నీకుండునీకు సంతాపము కలుఁగునా?

అనుబంధము 17.

ఇది యంతయు మీ మోహము పరిపూర్ణ ఫలమునకు వచ్చుటకై కలిగిన యవశ్యాంతరాయమని భావింపుము. ఇందువలననే మీయానందము మఱింత యెక్కువగునని నమ్ముము. నను విడువుము, (విడిపించుకొని నిష్క్రా))

[ప్రవేశము. మదనుఁడు.]

వాసం—(మొగ మావైపునఁ ద్రిప్పి కన్నీరునించును.)

మదన—కామినీ! ఏటికిట్లు కన్నీరు నించెదవు? ఇట్టివంతకు ముఖ్య కారణమయిన యీ పాపాత్ముఁగన్నెత్తి తిలకింపుము. (కన్నీరు తుడుచును.)

వాసం—(చేయివిసరి యేడ్చును.)

మదన—మనోహరణీ! నేనిక్కముగా క్షంతవ్యుఁడఁగాను. నీకెంతయుఁ జెప్పగాని యపరాధ మొనర్చినవాఁడ. నా మనవిమాత్ర మింతయాలకింపుము. పిదప పలసినశిక్ష యొసంగుము.

సీ. ఇంతైన నరయక యిలాగు కనలూని
  తలఁకంగఁదగునె యోకులుకులాడి
చెన్నారఁగటగంట నన్నింతకనవు
  నీకీరసమింతేల యెమ్మెలాడి
యకట నామనవి నీవొకయింతవిను
  నంతచెవికి ప్రేఁగగునె యోచిన్నెలాడి
యపరాధము లెయ్యున్నఁ గృపమీఱ
  నొకమాటుమన్నింపఁదగదె యోవన్నెలాడి.

గీ. నీవు మనసారనన్ను మన్నింపకున్న
  మేను బరువగు నియాన మెచ్చులాడి
వినుము నాయన యే నేరమును నెఱుంగ
  మోహమును విడనాడకో ముద్దులాడి.

నిన్నెల్లప్పుడు ప్రాణపదముగా భావించువాఁడు. నీవు లేకున్న నీలోకమే తనకు లేనట్లు త్రికరణశుద్ధిగాఁ దలఁచువాఁడు. సర్వాశలు నీపైననే మోపెట్టియున్నవాఁడు. నీవు నిక్కముఁ బుట్టినింటిగా నిన్నాశ్లేషింపఁగలుగు కాలమును మేఘోదయమును వానకోయిల వోలె నెదురు చూచుచున్నవాఁడు. ఉల్లంఘింపరాని జనకాజ్ఞకై యుదయమునుండి మఱల నుదయము వఱకు నొక్కటే భంగి నాహార నిద్రలెఱుఁగక రోదన మొనర్చుచు విధిని దూఱువాఁడు నీ వనాదరణ మొనర్చినఁ బ్రాణములనైనఁ దృణప్రాయముగా మాననిశ్చయించి యున్నవాఁడు. అనన్యగతికుఁడై, విఖండిత సమస్తాశాపాశుఁడై, యవిదిత క్రియాంతరుఁడై అనవలోకిత పదార్థాంతరుఁడై, అననువేద్యదిగంతుఁడై, యననుభూత సౌఖ్య ప్రక్రియుఁడై, అజ్ఞాతశ్రాంతుఁడై, అక్రమితచింతుఁడైయున్న మానవమాత్రుఁడు. మనస్సాక్షిగ నున్న సంకటములు వచింప విని మన్నింపఁ గతూహలము గలదేని యాలకింప వలయునని నీచరణములపైఁబడి విన్నవించువాఁడ. (అని కాళ్ళపైఁ బడును).

అనుబంధము 18.

వాసం— ఆర్యా.

మదన— అయ్యో! వాసంతికా! ప్రియాయనుట మానితివి. నాథాయనుట మానితివి. మోహనా యనుట మానితివి. మదనా యనుట మానితివి. ఆర్యా యనసాగితివి. కానిమ్ము ఇది యంతయు నాదురదృష్టముగదా?

అనుబంధము. 19.

తరుణీ! నేనెంత యపరాధము గావించినవాఁడనైనను, అంతటి ద్రోహాత్ముఁడఁ గాను సుమా! రాజాంతఃపురము నొద్దకుఁ బోవలదని మాజనకుఁడాజ్ఞ పెట్టియున్నందున నేపడిన సంతాపము విచారించువారే లేకయున్నారు.

తరుణీ! తండ్రిమాట నతనికే కరుణ కలుగవచ్చుననియు నింతలోఁ బిత్రాజ్ఞ యుల్లంఘనము చేసినపాపమేలయనియు నింతతడసితిఁ గాక యన్యము కాదు. నేఁడో రేపో యతఁడు రానున్నవాఁడు వచ్చినవెంటనే యతని చరణములపైఁబడి, యానతిఁగాంచి ధన్యుండఁగా నెంచియున్నాఁడను. కావున నింతలో నన్ను నార్యాయని యనఁగఁటఁ జూడకుము. చూచితివా, నా ప్రాణములు నిక్కముగా నిలువవు.

వాసం— పోనిమ్ము. ఇంతైన వచింపుము. నీతండ్రికి నాపై నింతపగయేల?

మదన— తరుణీ! పగయేల కలుగును? ఇట్టి యకారణవైర ముండునా? ఏమికారణమో యాకస్మికముగ నూరికిఁ బోవనున్నవాఁ డదేమిదైవాయత్తమో. యట్లు వచించె. వేఁడుకొననైన నవకాశము గలుగదయ్యె ఈబుద్ధి యెన్నాళ్లుండఁగలదు లెమ్ము. వచ్చిన వెంటనే త్రిప్పెదను.

వాసం—నాభాగ్యము నేనేమనఁగలను? నీతండ్రి నాపైఁ జింతమానుమని కూఁతలిచ్చెనని వ్రాసితివిగదా? ఇంకెవ్వరినైనఁ బరిణయ మాడుమనెనా? లేక బ్రహ్మచర్యమునే యుపాసింపుమనెనా?

మదన—తరుణీ! ఆసంకటము నన్నడుగకుము. నానోటినుండి నాదుశ్చరితము వాడింపకుము. రెండు, మూడు దినములలో నాయభీష్టము లన్నియు నెఱవేఱఁగలవు కదా యేల త్వరపడియెదవు?

వాసం—సచివోత్తమా! నీవేల యూభ్రాంతివహించెదవు? నీతోడనన్నేల నెఱవేఱనికోరికలకాశ పెట్టెదవు? కారణము లెన్నియో నాలోచించి మీతండ్రి నీకాయాజ్ఞనొసంగెఁగాక యూరక తనకిఁ బిచ్చిపట్టెనా? నన్నింకఁ దలఁపకుము. మన ఋణమింతియే యని యెంచుము. నీకేమి నాయట్టియు, నన్ను మించినట్టియుఁ దరుణులు లెందఱో దాసులై యుండఁగలరు. నాకుఁగదా ప్రాప్తము చాలదు. ఊరకాశలు పెట్టుకొనకుము నన్ను మఱవకుము. అంత తీవ్రశాసన మొసంగియున్న తండ్రి మాటలనన్న వరించుటకు సమ్మతించునను వెఱ్ఱిభ్రాంతి? వదలుము-వదలుము చెలితనము మాత్రము మఱవకుము నీవును, నీతండ్రి కోరికలిగించెడు నీయిల్లాలుతో సుఖముగానున్నఁ జూచి సంతోషించుటయే నాకుఁబదివేలు పొమ్ము. నమస్కరింతును.

మదన—నాశీలరత్నమా! నాజగన్మోహినీ! నన్ను మన్నింపుము. ఇన్ని దినములనుండి నన్నుఁ జూచియు నామనసు నింతారయనైతివే యని వందురుచున్నాఁడఁగాక నీమాటకు నాకేమి దుఃఖము గలుగదు. నాతండ్రి నన్ను వరింపుమన్న దుశ్చరితము నూరక వెలికేల చెప్పవలయునని మానితి. నీవీమాటలాడుటవలన విధిలేక చెప్పవలసివచ్చెడు అదియేదియెట్లున్నను జగమంతయు నావలననిలువవలసివచ్చినను, నన్నింతింత గాఖండించినను, తండ్రిగాఁ డాపితామహుఁడేనను నిర్బంధించినను, నిన్ను మానిన వనితాంతర, ప్రసక్తికి నిశ్చయింతునని నమ్మితివా? నామోహ మంతయు లికిపోవునది యని విశ్వసించితివా? కొడుకే తనకుఁగావలసియున్నవాఁడైన నాతండ్రి నిన్నుఁ జెట్టపట్టుటకు సమ్మతింపఁడా? సమ్మతింపక యేపోనిమ్ము. ఇంతవిశాలమయిన యీజగమున మనమెక్కడ నింతపొట్టపోసికొనఁ జాలము? రాజ్యమేవలయునా? మంత్రిత్వమే వలయునా? దినదిన ప్రశంకిత దేహయాత్రా విచారుఁడనగుదీవనై యున్నను నీదండనుండఁగలను గాక రాజ్యసామ్రాజ్యమును జరణాగ్రమున మోసికొనియున్న యామాపరేందిరనైనను నేనొల్లను.

అనుబంధము 20.

నానిశ్చయము నింత యూహింపలేవైతివా? చెప్పఁగూడదనియున్న రహస్యము చెప్పవలసి వచ్చినను బాధకము గలుగదు. మాతండ్రి నాకుఁ బరిణయమొనర్ప నెంచిన సతీమణి పేరు మాత్రము నేనుడివితినా యప్పుడే నాశ్యమునేఁ జేయఁజాలుటయుఁ బాలకుం

డుటయు నూహింపఁగలవు ఎవరినిఁ బరిణయమాడుమనెనంటివి? మఱియెవ్వరినిఁ గాదు. నాతల్లి వరుసయన్న నేమి, తోఁబుట్టువు వరుసయన్న నేమి, యేమన్నను బూజనీయురాలగు చంపకమాలినీ సతినిసుమా ఇంకనైన నూహింపుము.

వాసం—నిక్కముమా? (నవ్వి)

మదన—నీయాన నిక్కము దీనికి నేనవ్వవలయునో యేడ్వవలయునో యెఱుఁగను.

వాసం—మాయన్న మణిమంతుని నరయఁ బోయిన వృత్తాంతమును జంపకమాలినిమామామ యతనికి నివ్వనెంచియున్న వృత్తాంతమును మీతండ్రి యెఱుఁగఁడా?

మదన—ఎఱిఁగియుండ వచ్చును. దీర్ఘముగ మాటలాడుట కేయవకాశమే లేకపోయెఁగదా?

వాసం—నాథా! అయిన మీతండ్రి వచ్చిన నేమిచేయ నెంచితివి?

మదన—ప్రియా! "నాథా"యను తియ్యనిమాట నీముద్దునోట మరల వినఁగలిగెఁ గదా? ఇంక నా సర్వాశలు ఫలించె. (ఆలింగన మొనర్చును.)

వాసం—ప్రాణేశా! నన్ను విడువుము. చంపకమాలిని యదే వచ్చుచున్నది. మనమావైపు నకుఁబోయి తనివిదీఱ మాటలాడుదము రమ్ము.

(మదనునితో నిష్క్రమి).

పునః ప్ర॥ చంపకమాలిని.

చంపక—విపయయు దాసియు నెందుఁబోయిరో తెలియదయ్యె. ఇందుండిన వాసంతికయు మదనుఁడును గానరాలేదు. ఆవైపున నేమైనపోయియున్నారేమోచూచెద. (ప్రక్కకుఁ బోవుట నభినయించి పండుకొనియున్న చంద్రహాసునిఁజూచి) ఆహా! ఏమహానుభావుఁ డిందుఁ బండుకొని యుండునది? లక్షణములన్నియుఁజూడ రాకుమారునివలెనున్నాఁడు. రాకుమారుఁడైయున్న నేకతమున యశ్వారూఢుఁడై యీ యుద్యాన వనమునకు రాను గారణమేమి? ఏమిది? ఈమనోహరునిఁ జూచినప్పుడే నా గుండెలిట్లు తటతటఁ గొట్టుకొనుచున్నవి? మనసున కేమియు నెఱుఁగరాని శంకాతంకము కలుగుచున్నది. ఆహా! ఇదియా మోహము? చూచినఁ జూడఁగూడదనిపించుచున్నది. చూడకుండినఁ జూడవలెయు ననిపించుచున్నది? చూచిచూడకున్నాను. చూడక చూచుచున్నాను. ఇదియా మోహము? అయ్యో! వీనిముద్దుమోము, వీనిగొప్ప కన్నులు, వీని వెడదయురము, వీనినిడివిచేతులు, వీని శృంగారవైభవ మాయనంగునికైన నుండెనో లేదో!

అనుబంధము 21.

ఇట్టివానికి నర్ధాంగి యనిపించుకొన్న యిందువదన సౌఖ్యమే సౌఖ్యము. అకటా! నాతండ్రి నన్నుఁ గానకున్న మణిమంతునికివ్వఁదలంచియున్నాఁడు పెద్దకాలము వినుటఁజేసి చూడనివాఁడైనను నామణిమంతునిపై మదివోదమియుండె. ఆమణిమంతుఁడు

చిక్కకుండుటఁ జేసియే కాఁబోలు నీధరణీవరునిపై నాకు మోహముప్పతిల్లి యున్నది. ఈ మహాపురుషుఁ డెవ్వఁడో మేలుకొల్పి విచారింతుఁగాక (సమీపమునకువచ్చి దిక్కులు చూచి) దూరమున విషయ వచ్చుచున్నట్లున్నది. అదిపోయిన పిదప విచారింతును ఇప్పు డాసరసినిదిగి యణఁగియుందును. (ప్రక్కకుఁబోవును)

[పునః ప్ర॥ విషయ.]

విషయ—ఏమిది? సాయంకాలము కావచ్చినను నొక్కరైనఁ గానరాకున్నారు! దాపి యెప్పుడో నన్నువిడిచితసికె. ఇందువచ్చిచూడ వాసంతికయుఁ జంపకమాలినియును లేకున్నారు. విడిదియొద్దకుఁ బోయియుందురు. నాకును నాయాసమయ్యెఁ బోయెద (ప్రక్కకుఁబోయి పండుకొనియున్న చంద్రహాసునిఁ జూచి) ఆహా! ఎవ్వఁడీపురుషోత్తముఁడు! రోహిణీప్రణయకాంతి నిరీక్షించుచు ధరాతలమునకుదిగి పండియున్న యకలంకుండగు హిమభానుఁడో! విన్నాటకై డాగియున్న రతీసతిని వెదకి కానక యాయాసమున మేనుమఱచి సుఖశయనము గాంచిన సాంగభూషణుఁడగు ననంగుఁడో! వసంతదిగాభోగతుష్టుండై శయనించియున్న జాతిసంయుతుండగు మాధవుఁడో! రంభాస్వరసాకల్పిత సంకేత ప్రాగాగతుఁడై పగటిపై విసుగుజనింపఁ బడియున్న నిమేషశాలియగు నైలబిల కుమారుఁడో! తెలియరాకున్నాఁడు. ఈపురుషోత్తముహృదయసీమ వసించు భాగ్యముఁగన్న చెలువదికదా లక్ష్మీవిలాసము! ఈచతురాననుముఖసీమ ముద్దాడు ధన్యతఁగన్న రమణీమణిదిగదా వాణీవిశేషము? ఈమహీశునర్ధాంగి యనిపించుకొన్న వెలఁదిదిగదా సర్వమంగళాత్వము? ఆహా! ఇంతటి తేజోవైభవముఁ బుడమినున్న యేపురుషునందును జూడనైతిఁగదా!

అనుబంధము 22.

ఎట్లయినను జేసి యీ మహానాంగు చరణతలంబునఁ బడియెద అయ్యయో! మాజనకుఁడు నన్నెవ్వరికో ముదివరున కివ్వ నెంచియున్నాఁడే. అదియంతయు నిష్ప్రయత్నముగా నొనరించెద. ఈ పురుషవరుని మేలుకొలిపి దాసిగా నన్నేలుమని విన్నవించి కృతార్థనయ్యెద. పురుషవర్యా! పురుషవర్యా! ఆహా! పథిశ్రాంతుఁడై యధికనిద్రాయుక్తుఁడై యున్నవాఁడు. శరీరముపైఁ జేయిపెట్టినవైన మేలుకొనునేమో (శరీరము ముట్టి) ఆహా! యింతైనను లేవఁడు. ఈశరీరస్పర్శనమే నాకనంత సుఖమొసంగఁ జాలియుండు. సమ్మతివడయ కీతనియొకలు నేస్పృశించుభంగి సమ్మతిపై నీమహాత్ముని చరణములొత్తు భాగ్యము నాకుఁగలుగునా? ఈతని మేలుకొల్ప విధానమైన! నెయ్యది? ఇతని దండనున్న నానోములన్నియు ఫలించిన మహానందముగలిగెడు, ఊరకతనికీతీల నితని ముద్దాడు కుతూహలము నన్నెంతయుఁ దీవరించెడు చేయుదునా? అక్కటా! ఎంతయలౌకికము? ఎవ్వఁడో? ఎట్టివాఁడో? ఏదేశమో యను టరయక యిట్లొనర్ప వచ్చునా? ఎట్లయిన వేఱుభంగి మేలుకొలిపెద, శరీరముపై మెల్లఁగఁగొట్టును.

నృపక—(ప్రక్కను స్వగతము) అకటా! ఇదినాకెట్టి యవస్థవచ్చెను? ఇక్కడనుండి వెడలిపోవు మార్గమేలేదు. విషయయున్న యెడనుండియే పోవలయు. పొంచులువిను చుంటిననియది యేమనుకొనునో? ఇప్పటికే మిక్కిలి దూరము పోవనిచ్చితి? ఇంక యత్నములేదు. విధిలేక పొంచులే వినవలసి వచ్చెను.

చంద్ర—(లేచి విషయనుజూచి) అలివేణీ! నీవు సాక్షాత్కరించిన యౌవనలక్ష్మివలె నున్నావు. నీ వెవ్వర వింతవచింపుమా.

విషయ—ధరణీశకుమారా! ఎన్నఁడును నీవిందు వచ్చినవాఁడవు కావని తోఁచుచున్నది.

ఉ॥ పంచపాది॥

ధీరత రాగణింపక సునీగుణభూషణ నీచరిత్రము
తారయవచ్చునే వెలదుఁగరుణించి చెపవేనిఁ జెప్పుమే
యూరవసింతు నిన్నుఁగననోఁచినతల్లి యుఁ దండ్రియేవనీ
పేరదియేమి రాకొమరుపెంపు వహించియునొంటి నిందు రాఁ
గారణమేమి విస్తరముగా వినుపించి యనుగ్రహింపవే॥

అనుబంధము 23.

నీ వెవ్వర వేయూరు? ఏకతమున యశ్వారూఢుఁడవై యియ్యెడకు రానేమికతము

చంద్ర—నేను చందనావతీపురి కొడయఁడగు కుళిందకునికుమారుఁడను. చంద్రహాసుఁడని యందురు. ఈ యూరనే నాకించుక కార్య మున్నందున వచ్చియున్నాఁడ ఇంక నీ వెవరు?

విషయ—రాజకుమారా! నేనీకుంతలేశుని యొకానొక సచివునికూఁతురను. విషయయను పేరిదానను. ఈ రాజును రాచకన్నియలును వనభోజనమునకు వచ్చియున్నందున వచ్చియున్నదానను.

శా. సీతారామసరస్తటీవటపలాశిచ్ఛాయవిశ్రాంతిమై
యాంతాయాంతజనంబులంగనక నిద్రానందతాధీనసం
ప్రీతుండైనినుఁ గ్రొత్తవాఁడవనకే మేల్కొల్పి మాటాడు నా
స్వాతంత్ర్యంబు క్షమింపు మొందెలుఁగ నేసాయాహ్న మంచాడితిన్.

నీవు మిక్కిలి నిద్దురపోవుచుండఁగాఁజూచి నవీనాగతుఁడవౌటచే నీయుదంతము నెఱయ నుద్యోగించిన నా స్వాతంత్ర్యమును మన్నింపుము.

చంద్ర—(స్వ) అహా! దీని రూపముఁబోలె దీనిపలుకును ముద్దుకాఱుచున్నవి. ఇది నా మనమును హరింపఁజేయుచున్నది, (ప్రకాశము) ఓమహాదేవీ! నీవు నన్ను మేలుకొలిపి కడుపుణ్యము గట్టుకొంటివి. చందనావతినుండి యహోరాత్రములనక తుఱఁగనుపై వచ్చిన యాయాసమున శ్రాంతుఁడనై యుండుటచే తెలుపదయ సువఱునను నిద్దినిదుర చుచుంటిఁ గాఁబోలు. కార్యభారము మిక్కిలిగానున్నది. నేనిఁకఁ బోయివచ్చెద. (లేచును).

విషయ—పురుషపుంగవా! పోయెదుగాని కూరుచుండుము. ఇంకనుసాయంకాలము కాలేదు మఱచితి నీవు చందనావతినుండి వచ్చితినంటివికదా? ఇప్పుడు మాయయ్య యందుండవలయు. అతనికి—

చంద్ర—మీయయ్య యెవరు?

విషయ—దుష్టబుద్ధియనుడను పేరఁ బరఁగు మంత్రిసత్తముఁడు.

చంద్ర—ఆసచివవతంసుఁడు మీ జనకుఁడా? మిక్కిలి మేలయ్యె. అతఁడు పంపఁగనే నేనిపుడీ కుంతలమునకు వచ్చితి తరుణీమణీ! నీకుఁదోడఁబుట్టు లెవరైనను వ్నారా?

విషయ—మదనుఁడను మాయన్నగలఁడు.

చంద్ర—ఆ మదనునొద్దకే ననుమీయయ్య పంపియున్నాఁడు.

విషయ—ఏమికార్యము?

చంద్ర—ఆకార్యమేమో నాకుఁదెలియదు.

విషయ—అది రాజకార్యమగుట గోప్యముచేయఁ జూచెదవు కాఁబోలు.

చంద్ర—అకటా! నిక్కముగా నాకే యాకార్యము తెలియదు. ఆమంత్రిసత్తముఁడు నాపూర్వ చరిత్రమంతయువిని నాయెడఁబ్రేమప్రీతి గలిగి "చంద్రహాసా! నివీక్షణమున గుంతలమునకు నాకొడుకు మదనునొద్దకుఁబొ" మ్మనియె అతఁడు నాకు దివ్యసుఖము గలిగింపఁగలవాఁడని మాత్రమనుడివె. ఒకజాబువ్రాసి యొకజంఘాలుఁడను భటునిచే నాకంటె ముందుఁబంపె. నాచేనీజాబిచ్చె. ఆజంఘాలుఁడింకను మీయొద్దకు రాలేదా? (అని జాబిచ్చును!

విషయ—(జాబుచేకొని) అంటింపనైన లేదే!

చంద్ర—అట్లనే యిచ్చియున్నాఁడు.

విషయ—(జాబు చదువుకొని) (స్వ) ఈజాబు కడుచిత్రముగానున్నది. జంఘాలుఁడింకను వచ్చినట్టులేదు. కానిమ్ము. చూతము (ప్ర) రాజకుమారా! మాయింటికి విందవై వచ్చి నందున మన కపరిచయదోషముగలుగదు నేను నిన్నొకటి యడిగిన కోపమురాదుకదా! నీకు వివాహమైయున్నదా?

చంద్ర—తరుణీమణీ! నీ యడిగిన యర్థము విశదమయ్యె. నే వివాహితుఁడనుగాను. నా భాగ్యదేవతఁబోలె విలసిల్లు నీయట్టి మోహనాంగి తనకుఁ బుత్రిగానుంటుట తెలిసిన పిదప నీజనకుఁ డాడిన "దివ్యసుఖము" నర్థమిప్పుడు గ్రహించితి.

అనుబంధము 24.

విషయ — అయిన నేఁగదునన్యను. ఏమిదైవాయత్తమో నిన్నుఁ జూచినతక్షణమే నామనసు నాదికాదయ్యె. నేను నీస్వత్వమని యనుకొంటి. చెప్పరాని మోహాతంకాభిలాషములు ముప్పిరిగొనియె. నీవు నీకడగంటిచూపున నను వీక్షించు భాగ్యము నాకుఁ గలుగునా యని వేఁకరితి. నీవీమాటలిప్పుడాడుటచే నాదైవము నెంతయుంగొండాడెద.

మనకవకాశము మిక్కిలిగఁ జాలదు. అందందు విహరింపఁబోయియున్న నాయాళిజనము నన్ను వెదకుచుందురు. మాయన్న మదనుఁడీవనమునందే యున్నాఁడు. జంఘాలుఁడు తెచ్చియున్న జాబిఁకను వచ్చియున్నదో లేదో యరసి నీ వృత్తాంతమును వివరించి యిటెచుదెంచెద. నాకు సెలవా?

చంద్ర — తరుణీమణీ! నీవు నాచెంతనున్న నీలోకమునే మఱచియుంటి.

అనుబంధము 25.

జంఘాలుఁడు వచ్చియున్నను రాకున్ననుమానె. మదనుఁడు ననురమ్మనినను రావలదన్నను మానె ఎల్లును నేనీవాఁడేసుమా! నీవు ననుఁబాసి పోయెదవన్న నీవియోగము క్షణమాత్రమే యుండఁగలదని యెంత తెలిసియున్నను నాకు మదికి సంతోషముద్భవిల్లెడు. అయినను బోయిరమ్మా.

విషయ — అయిన నేఁబోయివత్తునా?

చంద్ర — పొమ్ము, పోయిరమ్ము.

విషయ — అట్లయిన ననుంబొమ్మంటివా? ఆనతిత్తువా?

చంద్ర — అదేల యిట్లు పలుమాఱడిగెదవు? ఆహా! తెలిసెను; కామినీ నన్ను క్షమింపుము. నేనగరవాస మెప్పుడును నొనరింపనివాఁడగుటచే నాకెంత మోహము కలిగినను మాటలమించి వేఱొక కార్యమొనర్చుటకు సంకోచించితిని, నీవై యిప్పుడనుగ్రహించిన మాటలాడితివి. ఇంకఁ బోయిరమ్ము, పోయిరమ్ము! శీఘ్రముగరమ్ము

కం. కోరికలెల్లను నేఁడే
తీరెనుగా నాదుభాగ్య దేవతవగు నీ
వీరీతిఁ గటాక్షింపను
దూరగుణాపోయి మఱలఁ దశయాకరమ్మా.

అనుబంధము 26.

(అని యాశ్లేషించి ముద్దాడును).

విషయ — (చంద్రహాసుని ముద్దాడును)

చంద — (స్వ) హా!

విపయ—రాజశేఖరా! నేఁబోయివత్తును నిన్నియ్యెడ విడిచిపోవుటకు నాకుఁ గష్టరావు. అయినను, బోయివత్తును ఈ సరసినున్న యుదకము కడుమధురము. నే వచ్చువఱకు నీసరస్సునఁ గాలకరణీయము లొనర్చి జలపానము చేసియుండుము.

(ఆశ్లేషించి నిష్క్రమి).

చంప—(స్వ) అయ్యో! గ్రహచారమా! ఇంకేమిగతి. (పండుకొని నిద్రనభినయించును)

చంద్ర—(సరసిలోనికిదిగి పండుకొనియున్న చంపకమాలినిజూచి భ్రమము, నభినయించి) ఆహా! ఈతరుణి యెవరు? ధరణికి నవతరించిన సాక్షాద్రతీసతివలె నున్నదికదా?

అనుబంధము 25.

ఇది యింతసమీపమున నున్నది. మామాటలన్నియు వినియోఁగాఁబోలు. అయిన నిద్రించియున్నది. భయమేమియు లేదు. అయినను మేలుకొల్పి యింత విచారింతును. ఇదియు నామనసునుహరింపఁజాలియున్నది. ఎవ్వరో విచారించెద. అబలా!

చంపక—(నీలిగి మూలిగి కన్నులుతెఱచి భయము నభినయించి నిలిచి) ఆహా! నాకన్నుల కేమయిన భ్రమగలిగెనా? మానవపుంగవా! నీ వెవరవు!

చంద్ర—మానినీమణీ! నేను స్థలాంతరమునుండి వచ్చియున్నవాఁడ, నేనెవ్వఁడైనదియు విన్నవించువాఁడఁ గాని జగన్మోహనమగు నిట్టిరూపము ధరించియు నీ సరసినిట్లున నీచెట్టునీడ నిట్లు నిదురించు తలంపుగొన్న నీవెవరవో యింతవచింపుము.

చంపక—ఆహా! ఈ వృత్తాంతము నడుగుటకా నీవు నన్నిట్లు నిద్రాభంగము గావించినది? ఔరా! నీవెంత! సాహసముగలవాఁడవు? స్థలాంతరస్థుఁడవై యూరుపేరెఱుఁగని వనితలు నిద్రించియుండ నబలాయని పిలిచి నిద్రచెఱచుటకు నీకేమక్కర?

అనుబంధము 28.

మీసీమనున్న పురుషులెల్ల వెలఁదులనిట్లే యొనర్చువారా? ఆయూరైననెయ్యది యింత వచింపుము. తెలియవలయు. కాదేని యూరక నీదారిఁబొమ్ము.

చంద్ర—వనితామణీ! నేనెంతయుఁ గావరమున నొనర్చిన నీమధుర నిద్రాభంగ సాహస కృత్యమునకు నన్నుక్షమింపుము. నాయాన వచించెదను. నీమనసునకు నొప్పి కలిగించుతునని నేనెంచనైతి.

తే॥ గీ॥ రమణిమన్నింపు నాకావరంపుకరణి
కుసుమకోమలమగుమేను గులకరాళ్ళ
నెంత నొచ్చెనొయనుకొంటి నింతె కాని
యకటనీచాద మెఱుఁగ లేనైతినబల.

మన్నింపుము. మన్నింపుము.

చంపక—నా మనస్సునకు నొప్పి కలిగించినది యింతేమాత్రమా? ఇంతా గదమా? (ఏడ్చును)

చంద్ర—అయ్యయో! తరుణీజనవతంసమా! గాఢనిద్ర నీవిందుండుటనట్లే సరసిలో నెక్కడ పడియెదవో యనుభయమున—

చంప—భయమునన్నట్లే సరసినిం బడనై చితివి కాంబోలు. ఆయింత కార్య మొనర్చియున్న నీకుం గడుపుణ్యము కలిగియుండుంగా? (దుఃఖించును).

చంద్ర—అక్కటా! నేనెంత తప్పుచేసితిని? కామినీ! నాయపరాధములన్నియు మన్నింపుము. నిన్నెంతయు నలయించినవాండ నరయక నీమనమున కింతాయాసము కలిగించినవాండ. కామినీ! నేంజేసిన యపరాధములలోనిది యొకటియని గ్రహించినను ననుగ్రహింపుము. అపరిచయురాలగు నిన్నడిగెదు నాస్వాతంత్ర్యమును మన్నింపుము. నీపరితాపము చూడంగా నాకువింతగాం దోంచుచున్నది. నిద్రాభంగ మాత్రమున కింత దుఃఖించువారి నెందైనం గంటిమే? కావున నీసంతాప కారణమేమో నాకు వచింపం దగినచో వచింపం బ్రార్థించెద.

చంపక—రాకుమారా! నీవేమి యూర్చెదవా-తీర్చెదవా-నాసంతాపము? నన్నేల యడిగెదవు?

చంద్ర—అయ్యో! తరుణీ అట్లేల సంశయించెదవు? ఆర్పను దీర్పను నాకు మాత్రము శక్యముండెనా నాయాన వలయునంత శ్రమించెదను. అయ్యయో! నీయట్టి కోమలాంగికి సంతాపము కలిగింపం గలిగిన పదార్థమైన నెయ్యది? శోకింపకుము. ఊఁ అడిల్లుము నీకన్నులను గండుమీలు బాష్పనదమున మునిగి తేలుచున్నవి గదా? ఏలనీకిట్టి యలంత?

చంప—రాజచంద్రమా? ఏ రాకన్నియను. ఈ కేని మంత్రికూంతురగు విషయయొక్క నెయ్యంపుసఖిని. దానిదాసియనిన నన్నన్నను గాంజాలుదు. ఆవిషయ సరసిలోందా మునింగి యూసగసిని ననుముంచెను. విధిలేక నాకుం జూడవలసి వచ్చెను. మేలుకొని యున్నదాననై నిద్రించితి ఆసంవేశము కలవోలెం జూపట్టె. కల్లయన్నను ననుకొనుము సంవేశ భంగమైనట్లు కనిపించెంగాని సంవేశభంగము కాలేదు. భంగము కాలేదనియనం జనునా? భంగమేయయినది. ఆశలమానితి— ఆశలం జూచితి. ఆసంతాపముననే దుఃఖించితి—ఆదుఃఖముననే సంతసించితి.

అనుబంధము 29.

చంద్ర—మానవతీమణీ! నీమాటలు నాకించుకైన నర్థము కావయ్యె.

చంప—నాకే యర్థము కాలేదు మఱొకసారి వచింతులెమ్ము.

(ప్రక్కకు నిష్క్ర.)

చంద్ర — ఇదియేమాశ్చర్యము? ఈయబలయిట్లుమాటలాడెను? యిట్లు లేచిపోయెను? ఆహా! తెలిసెను. దీనికిఁజూక యున్మాదమున్నట్లుతోచుచున్నది. దీనికేదైన సహాయమైతి. మావిషయవచ్చిన వృత్తాంతము లడుగుదుము. ఇప్పుడీసరసిని డిగి యుచితకర్మల నిర్వర్తించెదను. (నిష్క్ర-9.)

[పునః ప్ర॥ విషయుఁడు. జాబుతో. ప్రస్థాన]

విషయు — ఆహా! ఇది యేమనర్థముగానున్నది? మా జనకుఁడింతటి క్రూరకర్ముఁడగునే? నిరపరాధియైయున్న యీ రాకుమారునిందుఁ బంపుట చంపుటకో కాదా? అక్కటా! ఎంతఘాతుక కృత్యము. ఈ జాబుమాత్రము మాయన్న చేతఁ బడియుండెనా యీవాసంతికకై యీ కార్యము నొనర్చుచునే యుండెగాఁబోలు. నామనోహరుఁడగు చంద్రహాసున కాయుశ్శేషమున్నందుననే యీజాబు నాకేతఁజిక్కె. కాకున్న నెంతి యనర్థము జరుగనుండెనో?

అనుబంధము 30.

మాయన్నకిచ్చెదనని చెప్పి యీ జంఘాలుని యొద్దనుండి బలవంతముగా నీజాబుఁ జెప్పించుకొంటిని. తెప్పించుకొని, యెంతమోసకృత్యమైనను మానెనని మెల్లఁగ విచ్చి చూచితి. ఈపిడుగుపాటుం గాంచితి. ఇప్పుడేమిచేయుదును? నామనోరమణుని కీజాబు చూపించి హెచ్చరిక నొసంగి యూరక చందనావతికిఁ బంపుదునా? అట్లయిన నేమిఫలము ఇట్టిదురాత్ముని పుత్రియనినన్నితఁడు పరిణయమాడుటకు నిశ్చయించునా? లేక మాయన్న కూరక యీజాబిచ్చి యీకార్య మొనర్చ వలదని చరణములపై బడి విన్నవింతునా? అదియును నిష్ఫలము. మాయన్న జనకాజ్ఞనుల్లంఘించువాఁడుకాఁడు. నా ప్రార్థనపై నిప్పటికి మాత్రమూరక కున్నను నాప్రాణవిభునకు జేటు భంగినయిన కీడొనరింపఁగలడు. ఒండేని నీజాబునూరక యుల్లంఘించి నైతునా? దానివలన నేమికార్యము సాధించినట్లు? జాబెక్కడపోయెనని విచారించిన నామోసమేర్పడుఁగదా? దైవమా! ఏమిచేయుదును? ఆహా! నాకొకటితోఁచుచున్నది. అట్లొనర్చిన నెట్లుండును? దానికీజాబాస్పద మిచ్చునేమో చూచెద.

(జాబు చదువును.)

“తనయా!

కం: పు నీమోసకు రానున్న చంద్రహాసుం డనువాఁడు మనకు మహామిత్రుఁడు.

“మహామిత్రుఁడు” అమిత్రుఁడన్నను నవచ్చును మిత్రుఁడన్నను సరియగును దీనివలన దోషములేదు. ముందుఁజూచెద.

“మహామిత్రుఁడు నాయుద్యమమును లన్నియు వానివలనన విఫలములు కాఁగలవు.

“వానివలనవిఫలములు కాఁగలవు” దీనినిట్లు చదువవచ్చుఁగదా? వానివలన, నవిఫలములు కాఁగలవు మంచిమాటాయె ముందుఁజూచెద.

“ఫలములు కాగఁవు. వీఁడు మనువాఁడైన నాసర్వోపాయములనార్థకములగు”

ఇదికొంచెముకష్టము. వీఁడు మనువాఁడైన” ఇట్లయిన సరిపోవును. “ను” అను అక్షరమునఁ గొమ్ముతీసెదను. అప్పుడు “వీఁడు మనవాఁడైన” ననియగు. ఆ తీసినకొమ్ము “సర్వోపాయల” యనుచోఁ గడనుంచెదను. సాగను. వీఁడుమనవాఁడైన నాసర్వోపాయములు సార్థకములగు తరువాతఁ జూచెదను.

“సార్థకములగు. వీని ప్రభావములనంతములు. శక్తియపరిమితము. ఇందున్నవారిచే గుణభూషణుఁడనిపించుకొనినాఁడు. ఇట్టివానికేమిచేసిన దీఱునని యోచించి యోచించి, యిందేమియు నొనరింపను శక్యము కాకుండుటచేఁ గదకు నీయొద్దకుఁ బంపియున్నాఁడను.

ఇదియంతయు నిరుపాధికముగానే యున్నది. ఇంకను ననుకూలముగానున్నది, ముందు.

“ఉన్నాఁడను. వీఁడు వచ్చినవెంటనే యొండనక యిదియేమని విచారింపక నిర్భీతిమై నిశ్చేమానసమున భూరిభోజన యుక్తముగా విషమునొసఁగి ప్రాణపీడన కార్యము నిర్వహించి కడగావించి నా కానందము ఘటిల్లఁజేయుము.

దీనికేమిచేయవలయు? (యోచించి) భళీ! భళీ! ఇదియింత యొప్పునే? “విషము నొసఁగి”యనుదాని“విషయనొసఁగి” యనిచేయుట కెంతకావలయు? “ప్రాణపీడనకార్యమును” పాణిపీడన కార్యమనిచేయుట యొక హెచ్చా! ఔరా! ఇదియెంతనుకూలముగానున్నది? “భూరిభోజనయుక్తముగా విషయనొసఁగి పాణిపీడిన కార్యము నిర్వహించి కడగావించి నాకానందము ఘటిల్లఁజేయుము” అనియగు. ముందు

“నేదండ లేనని యించుకైన యోచింపక యీపని యొనర్పుము ఇదియే నీపుత్రతకు ఫలము. నాపూర్ణానుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవయ్యెదవు ఆయనుగ్రహమునకు సూచకముగా నీవాసంతికను నీవు పెండ్లియాడ నిప్పుడే సెలవిచ్చుచున్నాను. నేనొక నాలుగైనుదిన

ములలో నిక్కడ మిగిలిన కార్యములఁదీర్చి యామ్యోదను వచ్చెద. వచ్చిన వెంటనే నీపరిణయము యథావిధి నొనరించెద. ఈ చంద్రహాసో ద్వాసను మాత్రము తడవు సేయక యొనర్పుము

"ఉద్వాస" మన్న మారణము గదా! దీని నుద్వాహమని చేయుటకుఁ గష్టము కాదు భళిభళి! ఇది యిట్లనుకూలమగునే? మా తండ్రి యేమి తెలఁచియున్నను దైవమే మో నేనెంచినట్లే యగుటకుఁ దలంచియున్నాఁడు. ఇంచుకైన గుఱుతు తెలియని భంగి నీ కార్యము మొట్టమొదట నొనర్చి యీ జాబును మాయన్నకిచ్చెదను.

అప్పుడు మాయయ్య దుష్కార్యము నానాథునితోఁ జెప్పవలసిన పనియు లేదు నాకాశాభంగము గలుగు కార్యమును లేదు, నానాథునికింక ముండపాయమును గలుగదు

అనుబంధము 31.

సీ॥ బళిబళి యీ కమ్మ వెలలేని దయ్యెఁ గా
యెన్ని కార్యములఁ జేయించెనిదియు
మోహామన్ జలరాశిని నీఁగి కాననినాను
కోరిక లెల్ల నిండారు టొకటి
యేపాపమెఱుఁగక యిటువచ్చియున్న నా
ప్రాణేశు నిపుడు కాపాడు టొకటి
యసువులాఱఁగ విసంబొసఁగు చుండెనో యేమొ
మాయన్న పాపంబు వాయు టొకటి

తే॥ గీ॥ సముదయ దోషంబునకుఁ జిక్కి చంప నెంచి
యున్న జనకుని కుపకార మొనయు టొకటి
యిన్ని మది నెంచి యిటు చేసియున్న దాన
నోపి పరమేశ పాపవే పాపసమితి.

పరమేశా! నేనొనర్చినది పాపకృత్యమే యయినను నెంతో పుణ్యమున కుపకారముల కాస్పదమగునని సాహసించితి. అనవరతము నినుమదినమ్మియే పాపము నెన్నఁడు నెఱుఁగనిదాన. మాధవా! నను రక్షింపుము. మాధవా! యన్నజ్ఞప్తి గలిగె రాజ్యమునాకిన్వ నెంచియున్న మాధవా! నీకుమాత్ర మాశాభంగము కాఁగలదు. ధనాశగల వెందు లెందఱు నీకుఁ జిక్కరు? ఇప్పటికి నూఱుసిల్లుము. నేఁ జేఁదప్పితిని గాని ఊఁ... దట్లో తరుణులు నీవలఁబడఁగలరు లెమ్ము, (జాబుదిద్ది లేచిపోవుచుండ)

[పునః ప్ర॥ చంపకమాలిని.]

చంపక — విషయా? ఇదియేమే? చూచియుఁజూడనట్లు సంభ్రమమునఁ బోవుచున్నావు?

విషయ — చంపకమాలినీ! నీకొఱకై వెదకుచుంటి ఇప్పుడు నన్నువిడువుము. మరలవచ్చి మాటలాడెదను.

చంపక — ఇదేమి యొయ్యారమే? ఎక్కడకుఁ బోవుచున్నావు! మాటలైన నాడవు?

విషయ — మాయన్న యొద్దనొక తీఱరానిపనియున్నదే క్షమింపుము. నీకునమస్కరింతును నన్నువిడువుము.

చంపక — విడువక కట్టినైతునా? పోయెదుకాని కూర్చుండుము, చందనావతియుండి మీ యయ్యయొద్దనుండి జంఘాలుఁడనువాఁడు వచ్చియున్నాఁడే వినలేదా?

విషయ — వింటిని. నీకువానిచేనెట్లు తెలిసెను!

చంపక — అదియేమబ్బురము? మీయయ్యకు క్షేమమా?

విషయ — సఖీ! నేనిప్పుడేవచ్చి యంతయు వివరింతును ఇప్పుడుమాత్రమునన్ను విడువుమా నీకు నమస్కరింతును.

చంపక — నీకేనేనమస్కరింతును. కూర్చుండుము నీకొక్క వృత్తాంతము చెప్పుటకు వచ్చియున్నాను. నిన్నువిడువను ఎట్లుపోఁగలవు?

విషయ — ఇదేమి సవతిమత్సరమేనీకు?

చంపక — సవతి మత్సరమునకు దూరమేల? నీయొడినుండు కాఁగితమేమి?

విషయ — చెలియా! మనము ప్రాణసఖులము నీవు నన్నింకఁ బోనివ్వకున్న మనసఖీత్వమునకే సంశయమని యెంచుము. విడువుము.

చంపక — (విడువక) ఎంత నేర్పరివే? అదియంతయునుండనీ! నీముఖమేల యిట్లు వికాసభావముఁ జెందియున్నది? నాకంటెఁ బ్రాణసఖినీకుఁగలదా? నీసంతోషమున నింత భాగము నాకివ్వరాదా? ఈ యానందమునకుఁ గారణమేమింత వచింపుము.

విషయ — అవును బ్రహ్మానందము ఇంకనైన విడువుము.

చంపక — ఏమి మగఁడుదొరకినంత సంతోషమునున్నావు కదవే?

విషయ — నాకు మగఁడు దొరకినంత సంతోషమైన నీకు మగఁడుపోయినంతదుఃఖమో ?

చంపక — (స్వ) ఔరా! ఇదెట్టి మర్మభేదనవాక్యము? నా చందమునిదేమైనఁదెలిసినదా? (ప్ర) సోదరీ! నీవీమాటాడిననాకుఁ గోపముకలుగునని యెంచిపొరబడితివి. నీకుమగఁడు కల్గిన నాకుగలుగఁడా నాకుఁ బోయిన నీకుఁబోవఁడా? ఇంతగోప్యము చేసెదవే? నీమానసము చంద్రహాసమున ఖండించినట్లిట్లేల ఖండితోక్తు లాడెదవు.

విషయ — (స్వ) ఇదేమి యిట్లనుచున్నది? (ప్ర) కావుననే నీవును నాయెడ చంద్రహాసమున ఖండితివి కాఁబోలు ఇంకఁజాలును.

చంపక—(స్వ) నాకుఁ దెలియకున్నది. ఎంతవఱకుఁబోవునోచూచెద. (ప్ర, విషయా?) నేఁడేటికే యిట్లయితివి? మాటలు నిష్ఠురములు. మోమున నాచంద్రహాసానందశంసిక సనభావము. ఈ చంద మేమో తెలియకున్నది. ఇంతైనఁ జెప్పను. అది మీయయ్య వ్రాసినజాబా? నీకుఁదగినవమగనిఁ బంపుదునని యేమైన వ్రాసియున్నాఁడా?

విషయ—ఊఁ! నాకును నీకునుఁదగిన వానినే పంపుదునని వ్రాసియున్నాఁడు.

(విడిపించుకొని మఱియొకప్రక్కకు నిష్క్రా.)

చంపక—ఈ విషయచందము నాకించుకైనఁ దెలియకున్నది. ఇదియాడినమాటలు మర్మగర్భములు ఆకస్మికమనుటకు నొకటికాదు రెండుకాదు. కావుననే చంద్రహాసుఁ బ్రేమఁడించి చూచినచందము గుఱుతెఱిఁగియే యిటు మాటలాడినది ఎట్లెఱిఁగెను? మొదట వానియొద్ద నేనుండినది చూచెనందునా సగసిలోనున్న నావైపునైనఁ జూడదయ్యె అట్లు నేసరసినుండుటఁ దెలిసియున్నఁ జంద్రహాసుతో నంత నిర్భీతిగా మాటలాడునా? అది యక్కడనుండి వెడలి పోయినపిదప మరల నాస్థలమునకు రాలేదు. నాకేమో యగమ్యగోచరము గానున్నది. చందనావలియుండి జంఘాలుఁ డిప్పుడే వచ్చుటయు జాబుఁ దెచ్చుటయు నది యావిషయచేఁ జిక్కుటయు నాకుఁ దెలిసి విచారింపఁబూనిన నదియించుకైన నాస్పదమీదయ్యె.ఇంతమచ్చరమా!ఆచంద్రహాసుఁడు నాకెట్లులభించువాఁడు! హా! దైవమా! నేనింకెట్లు ధరించుదాన అదిగో వాసంతిక యియ్యెడనే వచ్చుచున్నది. మదనుఁడు తోడులేక విచారగ్రస్తురాలైన చందమున నొంటిగా నిట్లు వచ్చుచున్నది. నేదీనితో నిప్పుడు మాటలాడఁజాల.

(నిష్క్రా.)

[పునః ప్ర॥ వాసంతిక.]

వాసం—అక్కటా! సాయంకాలమయ్యె. ఇంకనూరకేఁ బోవలయు. ఇంకమామదను నెన్నఁడు చూడఁగలుగునో?

అనుబంధము 22.

ఇంత మోహము గలవాఁడయ్యు నంతఃపురము నికటమునకు రానవచున్నాఁడు. ఇతనితండ్రి యింకేటి యాజ్ఞయిడునే? ఆ తండ్రి యెప్పుడు వచ్చునో వచ్చినామనోహరుని మనవికేమనునో నాప్రాప్తియెట్లున్నదో తెలియకున్నదిగదా? ఈయుద్యానమునకైన నామోహనాంగునితోఁ దనివిదీఱ మాటలాడ వలయునన్న నెన్నియో యంత రాయములు. రెండుమాఱులు విషయవచ్చుటచే నొకరినొక రొక్కింతసేపు బాసిపోవలసి వచ్చె. ఇంతకుముందు మామామ పిలుచుచున్నాఁడని సేవకుఁడు చెప్పినందునఁబోయె. అరగడియలో వత్తునన్నవాఁడు నాలుగుగడియలై యుండియు రాకున్నాఁడు. అందేమి యంతరాయము గలిగెనో.

(పునః ప్ర॥ మదనుఁడు. జాబుతో)

అనుబంధము 33.

మదన — వాసంతికా! వాసంతికా! మనభాగ్య మసమానము (కౌఁగిలించును)

వాసం — నాథా! నాథా! ఏమి? ఏమి?

మదన — నాకుమాటలు రావు. ఈ జాబుచూడుము.

వాసం — (జాబు చదివి కన్నులకొత్తుకొని నమస్కరించి కన్నీరునించి) నాథా! మీజనకుఁడు నాపై నవ్యాజకరుణఁబూని నన్నింత ధన్యాత్మఁజేయునే! నాకింతటిభాగ్యమున్నదే? నాథా! ఇదియంతయు స్వప్నముకాదుగదా! నేనునిదురించు చుండలేదుగదా? ఇఁక కృత్రిమపులేఖకాదుగదా?

మదన — కామినీ! అనుతాపమువెనువెంటఁ జనుదెంచు సంతోషము కడుంగడుమధురముగదా? ఊరిబడిల్లును, కార్యభారములు మిక్కిలిగా నున్నవి. ఈ జాబునందలి చంద్రహాసుఁ డిక్కడకేవచ్చి యున్నాఁడఁట. పిలుపింపవలయు. మావిషయకిప్పుడే నిశ్చితార్థ మొనరింప వలయు. ఓరీ సేవకా!

(ప్ర॥ సేవకుఁడు)

నీ వీక్షణముననఁబోయి యాచంద్రహాస కుమారునిఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

సేవక — భాగ్యము (నిష్క్రమి)

(పునః ప్ర॥ విషయ.)

మదన — రమ్మా! విషయా! మనయురుపురకు మనతండ్రి యత్యంత మోదము నొసంగియున్నాఁడు. ఈజాబు చదువుకొనుము.

విషయ — (చదువుకు నభినయించి లజ్జించును)

మదన — విషయా! నీవిందేయుండుము. అయ్యెడ నా రాజకుమారుఁడు వచ్చుచున్నట్లున్నది. పిలిచికొని వత్తును. (నిష్క్రమి)

విషయ — వాసంతికా! కాదు మఱచితి వదినెయా! నీవీజాబుచూచియున్నావా?

వాసం — విషయా! ఇదేమి వినోదమే? ముసలిమగనిమాని మంచిమగనిఁ గలిగించుకొంటినని సరసములాడఁ జూచెదవా?

విషయ — మంచిసరసమాయెలెమ్ము. మదనునిఁ చూడఁ జేదేయని యొంటికంటియేకుపు గలిగియుంటివే. నేఁడది తొలఁదవినఁదులకా నీకీయు పేష?

[పునః ప్ర॥ మదనుఁడు చంద్రహాసుఁడు]

మదన—విషయా! ఇంకరమ్ము వాసంతికా! చంపకమాలినీదేవి లేదాయె.

[పునః ప్ర॥ దాసి.]

దాసి—వాసంతికాదేవి! చంపకమాలినీదేవి శిరోభారమువలనఁ బండుకొనియున్నది. నన్ను రమ్మన్నది.

మదన—మన మందఱము పోవుదము. చంద్రహాసకుమారా! ఇంత గాఁ ప్రశంసించి వ్రాసిన మాయయ్య లేఖయేయుండ నేలింకొకటూడ నేల! ఈజాబున నతఁడుఁ "భూమ్యాన్యోజన యుక్తముగా విషయను నీకొసఁగుమనియుఁ దడవు సేయవలదనియు" వ్రాసినాఁడు ఈరాత్రియే లగ్న మేర్పఱచి ససాకల్యముగ నుద్వాహమహోత్సవము నెఱవేర్తు వాఁడ. ఇప్పుడే యీవనదేవత యెదుట మాజనకునాజ్ఞచొప్పున నీవిషయాతలోదరిని నీకొసఁగువాఁడ. (చేయిచేయిఁ జేర్చును.)

అందఱు మంగళము పాడుదురు.

తృతీయాఙ్కము-సమాప్తము.

—:o:—

శ్రీ

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

చతుర్థాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

కుంభీనసునియిల్లు.

[ప్రవేశము. కుంభీనసుఁడు.]

కుంభీ—ఏమిది! త్రోవనెందఱో బ్రాహ్మణులు నన్నుఁ జూచి పరమసమ్మోద మారఁ దీవన లిచ్చుచు వచ్చిరి. ఇంటికివచ్చి చూతుఁగదా పెండ్లిపందిళ్లు వేయఁబడి గృహమంతయు నలంకారయుక్తమై పచ్చతోరణములు గలదియై యున్నది. పోయినపిదపఁ దానే తెలియఁగదాయనియు నెవరిపెండ్లియని నేయడిగిన కాకఁదెలియకయే పెండ్లి జరిగినదాయని యితరులనుకొనుట యేలయనియు నొకరిని నేనడుగకపోయితి. తెల్లవాఱి యున్నను నింటనొక్కరు లేకున్నారు. ఏమిచిత్రమో!

(ప్ర॥ మదనుఁడు.)

మదనా! రమ్ము. కూర్చుండుము. నాజాబు ముట్టెనా?

మదన—నాఁడే ముట్టెను.

కుంభీ—దానియందు నేనాజ్ఞయిడిన తీఱువ నొనర్చియున్నావా?

మదన— అభ్యంతరముగలదా? వీసమంతయుఁ దక్కువగాకుండ జరపియున్నాను.

కుంభీ—ఆజాబేమి చంద్రహాసునకంటెముందే వచ్చెనా? వెనుకనా?

మదన—ఒక్కనాఁడే జంద్రహాసుఁడును జాబును వచ్చినది.

కుంభీ—ఆజాబునందలి కార్యమెప్పుడు జరిగెను?

మదన—నాఁడే. నాఁటిరాత్రియే జరిగినది.

కుంభీ—దానివలన నూరిలో నేమైనఁగలకల మాయెనా? లేకయూరకె నెమ్మదిగనే ముగిసెనా?

మదన—ఊరిలో నసాధ్యకోలాహలముగా జరిగినది.

కుంభీ—నన్నెవ్వరైన సంశయించిరా?

మదన—సంశయించువారెవ్వరు? అందఱు ప్రశంసించువారే.

కుంభీ—ఇంక మనకు నిర్భయముకదా?

మదన — ఈషన్మాత్రమును భయములేదు. మీయాజ్ఞకేమైనఁదిరుగు బాటుఁడినఁగదా?

కుంభీ — ఈపెండ్లి పందిలి యేటికి?

మదన — ఇదిలేకున్నఁగార్యమెట్లు జరుగఁగలదు?

కుంభీ — ఆహా! పెండ్లినెపమున నాపరికాఁజేసితివో? హా! చంద్రహాసుఁడేమైనఁ గటకటపడెనా?

మదన — అమ్మో! ఇట్లేలపలికెదవు? వానియానందము మిన్నుముట్టినది.

కుంభీ — అయినఁగొనవలెను నట్లే యానందమునను౦డెనా!

మదన — కొనవలెను నెందుకు? ఇప్పటికిని.

కుంభీ — ఇప్పటికిని! ఇప్పుడువాఁడెందున్నాఁడు?

మదన — నిద్దురపోయియున్నాఁడు.

కుంభీ — లేవని నిద్రయేకదా?

మదన — అయ్యో! నీకెందుకు కోపము? పెండ్లి సందడిని గాత్రియంతయు నిద్రలేదు. ఇప్పుడింకను సూర్యోదయమైనను గాలేదు. ఇంతలోననే లేవవచ్చును నేను మేలు కొల్పింపుదునా?

కుంభీ — ఎవరిని?

మదన — అదేల యిట్లడిగెదు? ఎవరిని? చంద్రహాసుని.

కుంభీ — ఏంటున్నాఁడు?

మదన — ఇంకెందుండఁగలఁడు? పడకటింటియందు.

కుంభీ — ఏ పడకటింటి యందు?

మదన — నీకేమి భ్రాంతి? విషయపడకటిల్లు గాకయింకే పడకటిల్లు? నాచెలియలిని వానికిచ్చి వివాహము చేయుమని జాబువ్రాసియుండి యిట్లడుగ నేమికారణము?

కుంభీ — ఆజాబు నీయొద్దనే యున్నదికదా?

మదన — ప్రాణపదముగాఁ బదిలపఱచియున్నాను. అందేమైన సందేహమా?

కుంభీ — (నవ్వి) సందేహ మేమియు లేదు. నాకు దానిందెచ్చియిమ్ము.

మదన — నాయొద్దనే యున్నది. కైకొమ్ము. (ఇచ్చును)

కుంభీ — (దానినిఁజదివి) మదనా! ఇదిసరియే. దీనియందేమియు సంశయము లేదు. ఇప్పుడు వివాహమై యెన్నిదినములైనది.

మదన — నేటికి నెనిమిది దినములు కాలేదా?

కుంభీ — సంతోషము. నీకింకను నిద్రవచ్చుచున్నట్లున్నది. నాకును నిద్రవచ్చుచున్నది పండుకొనుము. పొమ్ము.

మదన — భాగ్యము. (నిష్క్ర-మి)

కు. భే — హా! హా (అధోముఖుడు మోదుకొని) నామాలదైవము నాకింత భంగపాటుకలిగించునే! కట్టా! ఇట్టొవలి నేనొకనాఁడుం దలఁపనైతిఁగదా? నాలుగేండ్లబాలు నా క్రూరకర్మునకుఁ జంపుటకు వేన వేలుద్రవ్యమిచ్చితి. ఆదురాత్ముఁడగు నఘోరుఁడుబోటవ ప్రేలితోఁ బరసమాప్తి యొనరించె. నేనే యాచందనావతిలో వేషము వేసికొని యెక్లైనను కానిమ్మని వానిపై నమ్మి వేసి వెంటనే యాధనువును జెఱువునఁబడవైచితి. కాండీరులలో నాయట్టికృత పుంఖుఁడుగలుగఁడని యున్న నాయాహా పౌరుషిక యంతయుఁగడఁజేర గొంతునకు వేసినయమ్ము చెవికిఁదగులునట్లు పదార్థప్రపత్యుఁడ నైతి. ఆభటానములనుఁజిక్కి గుఱితింపఁబడి ప్రాణములెట్లో తప్పించుకొంటిని. ఇప్పుడు ఖండితముగా నాచెవులార యాదుర్బీజుని చావువిందనని వచ్చి, వాఁడునా కల్లుఁడైన దుర్గతికి నాటపట్టైతి. నాయట్టిహతభాగ్యుఁడుండునే! ఏదుర్భ్యజూఁడి జాబు నిట్లు దిద్దియున్నవాఁడు? అక్కటా! రెండు మూఁడక్షరములు మాత్రముమాఱ్చి జాబునంతయు విపరీతార్థముగా నొనర్చి యున్నాఁడే? ఏమాశ్చర్యము? నాపాదు చేతులకట్టి శబ్దములేల రావలయూ? విషము నొసంగుమనుట కంటె గరళము నొసంగు మనియు, ప్రాణపీడన కార్యమనుటకంటె, సంహారణోద్యోగమనియు, ఉద్వాస మనుటకంటె మారణమనియు నేల వ్రాయనైతి? ఇదియంతయు. దైవాయత్తముగదా? ఇట్లు కానున్నది వేఱుభంగి నెట్లగు?

శా. భావం బెవ్వరెఱుంగరాని కరణిం భంజంతుఁ బ్రత్యర్థినిం
తేవిద్యాంసుఁ డనంచు నెంచితిఁ బరాధీనుండగా నెన్నఁడున్
ధీవైయర్థ్యతనేఁడు నాకొదవె సాధింపంగలే నైతిఁగా
దైవాధీనతయింత చేకురెమదిన్ దర్కింప నింకేటికిన్.

అక్కటా! నాకడుపున దావాగ్నిపుట్టె. మూఁచినఁ దెగటార్పనున్న యాజన్మశాత్రవుని నాయల్లునిఁగా నింకెట్లు పూజింపగలను? ఈజాబునిట్లు కల్పించినవాఁడైన నెవరు? నాకుఁజూడ జంద్రహాసుఁడో, ఈదురాత్ముఁడగు మదనుఁడో, లేక యేమైన విషయ హృదయమగు విషయయో, కాదేని నాకొడుకుంగోరని యాచంపకమాలినియో యుందురు గాక వేరెవ్వరికీయాస్థ? ఇంకను విచారించి చూచెద. ఇంతలో విడిచితివా? నన్నుఁ గాలనలచి నేలరాచుచున్న నాదష్టదైవము నేనేపాదతాడనం బొనర్పఁజాలనా? కానీ! చూతము.

అనుబంధము 34.

అదే! యారాజహతకుఁడగు చంద్రహాసుఁడియ్యెడకే వచ్చుచున్నట్లున్నది. ఈదుర్బీజుఁడు చచ్చియుండునని నమ్మి యాకులిందకుని రాజ్యచ్యుతునిఁజేసి యందు మాప్రతినిధి నుంచి వచ్చితినే! ఈ వృత్తాంతమునకు వీనికే యుత్తరమివ్వగలను?

[ప్ర॥ చంద్రహాసుఁడు. విషయ.]

చంద్ర } విషయ } (కుంభీనసునకు నమస్కరింతురు)

కుంభీ — చంద్రహాస కుమారా! తనయా! విషయా! లెండు. (ఆలింగనము చేసికొనును)

చంద్ర — మామా! మంత్రిసత్తమ! నాపైఁగలప్రియ వ్యాజకమున నే నేమని కొండాడు దును? ఎన్ని జన్మములెత్తినను నీ ఋణము నేఁ దీర్చికొనఁజాలువాఁడనా? ఆజన్మ కృతజ్ఞతా సూచకములగు మన్నమస్కృతులఁ గైకొనుము.

కుంభీ — కుమారా! నీయట్టివాఁడు నాజామాతగాఁ గలుగుట నా భాగ్యమునఁగదా, నా దైవము నేన నుతింపవలయుఁగాక, నీవు నన్నుఁ గొండాడ వలయునా? తనయా! విషయా! నీకనురూపపతి నెందుఁ గానకయున్న వారిలో నింత వయసు చెల్లినదాని నేనాఁడు ప్రస్తావించిన నంతాగ్రహముగ మాడలాడితి వే! ఇప్పుడైన నీకు సంతోషము కలిగెనా?

విషయ — అయ్యా! కన్నతండ్రివగు నీవునన్నట్లు త్రోయుదువా! వేడుకకట్లంటివి కాక. నీయాజ్ఞ యొనర్చుటకంటె నాకుసంతోషము కలుగునా?

కుంభీ — కుమారీ! నీమగనితో నేనంతరంగమున కొన్ని మాటలాడవలయు. నీవంతఃపుర మునకుంబొమ్ము. తరువాత నీతోడను కొన్ని మాటలాడవలయు గమ్ము.

విషయ — (నిష్క్రమించును).

కుంభీ — కుమారా! ఇప్పటికి నామనసున నెన్నఁడులేని యానందము గలిగె. నీతోడ నీవృత్తాంతము చందనావతిపురి నేఁదొల్త చెప్పకుండినందునకును, నామనస్సంతోష మొదవింపఁగల నీవివాహమునకు నేను రాకుండుటకును క్షమింపుము. మఱియొక మాట నీవు చందనావతినుండి వెడలివచ్చితివిగదా? నేనందు విచారించితి. ఆనాఁడా వాసుదేవదేవాలయమున కుత్సవముతో నీవు పోవుచుండిన కాలమున నీపై నక్షు వేసిరి గదా వారిని గుర్తించితి. నీయానవచించెదను.

అనుబంధము 35.

నీతండ్రియని పిలిపించుకొనుచున్న కుళిందచండాలుఁడున్నాఁడే. వాఁడే యాకార్య మొనరింపించినది. దుష్టాంతయుక్తముగ నీవృత్తాంతము వెలికి వచ్చినవెంటనే యాహతకుని రాజ్యచ్యుతునిఁ గావించితి.

చంద్ర — హా! దైవమా! (మూర్ఛ.)

కుంభీ — (ఆలింగనముచేసికొని సేదఁదీర్చి) కుమారా! కుమారా!

చంద్ర — (లేచి) హా! హా! (యని ముఖముమొమొదుకొని) శ్వశురా! నిన్నెంతపూజనీయుఁ డని యెంచితి. ఎంత నీకుకృతజ్ఞుఁడుగా నుండఁగలవాఁడనని భావించితి? అయ్యయో!

ఏమికార్యముఁ జేసితివి? నాకెంతపాపము వినిపించితి? అక్కటా! నాతండ్రియే నాలుగేండ్ల బాలుఁడగు నన్నుఁ బెంచి పెద్దచేసి కాపాడినతండ్రియే? కన్నతండ్రి నరయనేరకున్న పరాచితుఁడను గన్నతండ్రికంటె నెక్కుడు మన్నించినపెంపుడు తండ్రియే? అతఁడు ననుఁ జంపఁగోరెననుట నీవెట్లు నమ్మితివి? చంపవలసియుండెనా-చిన్నఁనాఁడే యట్లుగొంతుపిసికి మృతికలిగించియున్న నతనికడ్డమా? నీవు నాకువలగని యతఁ జూడియుండిన నతనిచరణముల సన్నిధి నాతలగోసియిడుచుంటి నే? అట్టినానినా నీవిట్లొనర్చితివి? ఇంతఘాతుకకృత్యమొందైనవువింటి మే, దురాత్మా! నీవు నాకు మామవైనకతమున నియ్యెడ బ్రతికితివి గాక, ముంగొడ్డైయుండిన మొండెమేర్పడుచుండె. నీవు నాశ్వశురుఁడవా శాత్రవాగ్రసరుఁడవు గాక? ఛీ! ఏమి సంతోషముని యానీచవాక్యము నాడసాగితివి? ఇదేపోయెద. సంసంధి గ్రామమునుజించి చెండాడి ధూళిపటలముగావించి ననుఁ బ్రేమించుతండ్రినిఁ జెఱ విడిపించెద.

శా॥ హేతిప్రక్రియలోక భీషణముగా నీమండలాగ్రంబునా
చేతంగల్గఁగలోకముల్ గలఁగవే చేసేతఁ బత్యర్థిసం
ఘాతంబుండనుమాడి మాజనకునిన్ గారుణ్య సంయుక్తునిన్
బ్రీతస్వాంతునొనర్చెదన్ యశమొగిన్ బృథ్విస్థలిన్నించెదన్.

అక్కటా! నీవిషయము నాకొసంగి పుణ్యముఁగట్టికొన్నవాఁడవని యెంచితిఁగాక యిట్టివిషము నొసఁగిల పాపాత్ముఁడవని యెఱుఁగనైతి. ఇదే పోయెద-నిదేపోయెద.

(అని పోవఁబోవ)

సంఘ—(చంద్రహాసు నాలింగనము చేసుకొని) కుమారా! ఇట్టిపరితాపము నీకుగలిగించువాఁడనని యెఱుఁగనైతి. సదుద్దేశమున నీమేలుకొఱకని యొనరించితిఁగాక లేకున్న నీకింత సౌఖ్యమునొసంగి నాయల్లునిఁగా జేసికొనఁ నెంచి నీకపకృతిఁగా వింతునా?

సీ॥ చందనావతినీకు చరితంబు వినినంత కరుణ
చూపినభంగి యరయవలదె
వినినంతనేనాడు తనయునకొక కమ్మయకట
పంపినరీతి యరయవలదె
నిను బాలిశులు ఘాణమున వైచినపుడు
నే నడలిన పగిదియింతరయవలదె
నారాము తనయునీదారగాఁజేయుయనుదా
రవైఖరి యింతయరయవలదె

తే॥ గీ॥ యింతయును జూడ కిటులాడ నెంచినాఁడ
వకట యీజాడన కేడ యనఘుపీడ.
వలదెసేఁ వాడఁ గొనియాడ వలయువాఁడ
గాంచె నేడ నఘమేడ కడి ద్రిపోడ.

నీ యేలుఁబడి చల్లని యేలుబడియని జనులందఱు నినుఁ గొండాడ నసూయతోడ నిన్నుఁ గనని తండ్రి గావున గుళిందకుఁడ కార్యమొనర్చియుండిన నుండవచ్చునని నమ్మితి. నీవు ధనువేల పూనవలయు? నీకు శత్రువు లెవరున్నారు? ఇదియంత నీకహితముగు భంగి యైన నంతయేల నేనే రాజేంద్రునొద్దకుఁబోయి ప్రత్యక్షమైగైకొనివచ్చెద.

చంద్ర—హామ్మ-హామ్మ-తొలుతఁబొమ్ము. పోవకున్న—

కుంభీ— (శీఘ్రముగ నిష్క్రమి.)

చంద్ర—హా! దైవమా! (మూర్ఛిల్లును.)

(యవనిక దిగజారును.)

—(౦)—

చతుర్థాంకము-ద్వితీయరంగము.

కుంభీనసుని యిల్లు.

[ప్ర॥ కుంభీనసుఁడు బిందోజి.]

కుం—బిందోజీ! కాలసర్పములంత క్రూరములా? వాని నాకుఁ దెచ్చి యివ్వఁగలవా? నేనొక మహౌషధమునకై వానిఁ బట్టదగియున్నది.

బిందో—వలసియున్న నీకొఱకు ఈ సంధ్యవేళకే యట్టివాటిని పదింటినిఁ దెచ్చి యివ్వఁగలఁడు. విషముతీసియేకదా తెచ్చియియ్యవలయు?

కుం—విషముఁ దీసినపిదప నౌషధమున కేమిప్రయోజనము? పూర్ణవిషములగునవియే కావలయు.

బిందో—ఆహా! అట్టివాని నేనెట్లైనఁ దెచ్చి యివ్వఁగలనుకాని నీవెట్లుపట్టియుంచెదవు?

కుం—ఒక సంచిలోనుంచి యుందునని చెప్పితినే? అట్లొనర్పరాదా?

బిం—ఉండవచ్చుగాని వానిని వెలికిఁదీయుటయే యసాధ్యము మూతివిప్పిన వెంటనే యడ్డమువచ్చినవారిఁ గఱచిచంపును,

కుం.—అట్లుకాదు నేనొకగదిలో నిండఁగడిచేసి యాగండియందు దాఁచినుంచి వెనుకటి సూత్రములనీడిచి లోపలికిఁ ద్రోసి భస్మము చేసెదను.

బిం.—అంతరేల? నేనే వలయునన్న వానిఁదెచ్చి నీయిష్టమువచ్చినచోట వైచెదనే?

కుం.—అట్లయిన యోచనయుండెనా? అదియొక కాలము గుఱుతించి పక్కముచూచి యెవ్వరు నెఱుంగకుండ చేయవలయు.

బిం.—అట్లయిన దేవరచిత్తము. నేనేమోస్వామి యూన జరుపువాఁడను. దానియందపాయమైన నేను తగవాదినిగాను.

కుం.—ఆవిషయమున నీవేమియు భయపడవలదు. నాకు మాత్రముభయములేదా? పోనీ! బింబోకీ! అట్లు గండిలోనుండి వేసినకాలమున నాగదిలో నెవ్వరైన మనుష్యుడున్న నెట్లు?

బిం.—అయ్యయ్యయ్యయ్యయ్యయ్యయ్యో! బ్రదుకునా?

కుం.—కాఁబట్టి మిక్కిలి జాగరూకతతో చేయవలయుఁగదా?

బిం.—అట్లుగవలెనా? మఱి నేను పోయివత్తును. మీకీసాయంకాలమునకెన్ని కావలయు?

కుం.—నాలుగింటికిఁ దక్కువ లేఁడ కావలయు. సాయంకాలముకే. కావలయు మఱువకుము తప్పకుము.

బిం.—అయిన పోయివత్తును. (నిష్క్ర-మి.)

కుం.—ఇంక నాగిండ్రహాసుఁ డెక్కడనుండునో చూచెద. అహో! నాయల్లుఁడే. బిడ్డమగఁడే. వాఁడుపోయిన నాబిడ్డ విధవయగునే. ఆ దుఃఖము కలకాలము చూడవలసి వచ్చునే. దీనికేటు చేయవలయు? ఊహూఁ నేవినను. నేవినను. ఓయంతస్సాక్షీ! నన్నిట్లేల కళవళింపఁజేసెదవు? నాపట్టినపట్టువిడుచుట నాజాతకమున వ్రాయఁబడనేలేదు. ఈ మణిమంత్రుఁ బోలిపుచ్చుటకుఁ గంకణముపూనితి. అఘోరుఁడు కృతఘ్నుఁడయ్యె నాశరలక్ష్య మసార్థకమయ్యె. కొడుకు శత్రువయ్యె. అయినను మించిపోయినదేమి. అవశ్యము నాప్రతిని నెఱవేర్చెద. విడువను-విడువను. అల్లుఁడు! అల్లుఁడు! కనలేదు-పెంచలేదు. అరణ్యమునఁబోయెనఁటె నఱుకఁబడియుండెనఁట తాఁదెచ్చి గొన్నాళ్ళు సంరక్షించెనఁట-అట్టిళిందకుని లేని యభిమానముపూని వానిఁ జంపను లేదు-నఱుకను లేదు. రాజ్యచ్యుతునిఁ మాత్రమొనరించినంతనే పూజనీయుఁడ నైశ్వరుఁడనైయున్న నన్ను నీచాతినీచములగు నిష్ఠురోక్తులాడినవాఁ డల్లుడా? నిష్కారణుఁడగు భిల్లుఁడుగాక. వానికై యింకేల చింతింపవలయు? బిడ్డ! మంటిగడ్డ! ఎట్లును నేను దానినొకవృద్ధకులటా సుతునికివ్వ నెంచియుంటి. అచిరకాలమునకే విధవగా నొనర్ప నెంచియుంటి. ఇప్పుడునట్లే కాఁగలదు. లోపమేమి? అదిగాక నేవిచారింప నీదుర్జాతియే నాజాబును మార్చినదనుట రూఢమయ్యె. "ప్రాణపీడన

మని" నేవ్రాసినందున "బాణిపీడన"మని మార్చఁబడి యుంగదా? యాణికారణమునందు గుడి (ఇత్వము) దాని చేవ్రాలు పోలిక నేయున్నది. జనకుఁడను పక్షపాత మింతైన లేక జాబువిచ్చి యనర్థగమాఱ్చి యాజనకునాజన్మవిరోధిఁ పలుగాకిఁదాఁ జెప్పె యాడునే? ఇంత యసదృశాద్భుత పాండిత్యమునకా రిక్కసి విధవయే కాఁదగి యున్నది. కుంభీనసా! నీవింకనల్లుడను నామమును దలంపకుము. బిడ్డయను నభిమానము నెక్కరానీయకుము. విడువుము విడువుము. కరుణయను పదార్థమే యెఱుఁగని నీకిప్పటికి గరుణఁపుమాట. కట్టితివి సీమసీమల నీవిజయతోరణముల. కొట్టితివి పరిపంథిస్తోమమహాగుపట్టి. మెట్టితివి రాజాధిరాజుల కిరీటములపై ధీవిశేషసంభావనీయముగా నీచరణయుగళము. పట్టితివి వీనినెట్టిభంగినైనఁ జంపుటకు ఘోరప్రతిజ్ఞ. ఇంక శంకదొట్టనేల? వేఱుమది పుట్టనేల? దైన్యముఁ దట్టనేల? నీవకరుణ చూపట్టనేల? ధీరత పోఁదట్టనేల?

తే॥ గీ॥ తనయుఁడగుగాక తగుఁగాక తగదుగాక
సమయమగుగాక చనుఁగాక చనదుగాక
దుఃఖమగుగాక దురితంబు దొడరుగాక
వీనిఁజంపక విడువ నేవిడువ విడువ.

ప్ర॥ చంద్రహాసుండు.

కుంభీ—కుమారా! చంద్రహాసా! (ఆలింగనమునఁ జేసికొని) రమ్ము. చూడుమిదె నీతండ్రిని మరల రాజ్యపట్టమున నునుపనొసగిన రాజశ్రీముఖము. (ఇచ్చును).

అనుబంధము 36.

చంద్ర—(చూచి) శ్వశురా! నీకారుణ్యభావము నింతని పొగడనేర్తునే? కాలబలమునను బితృభక్తివిశేషమునను నిరుద్దేశముగా నేనొర్చిన సర్వాపరాధములు క్షమింపవలయు. (నమస్కరించును).

అనుబంధము 37.

కుంభీ—కుమారా! లెమ్ము. లెమ్ము. నీయెడనా నాకుభేదబుద్ధి? నీదుఃఖము దప్పనాకు వేఱొకదుఃఖము గలుగునా? క్షమాపణము నడుగవలసిన వాఁడ నేఁగదా? నిన్నింత వంచినందుకు.

చంద్ర—జనకా నాకిప్పుడే యాజ్ఞయిమ్ము. అశ్వారోహుఁడనై నేనేపోయెద.

కుంభీ—పుత్రా! అంతనీకేలతొందర? నీధీరవచనము నాలించిన వెంటనె రాజశ్రీముఖము వచ్చుటకైనఁ దడవగుఁగా యనినేనే యందున మాప్రతినిధి కాజ్ఞాపత్రము వ్రాసియొక పాదితోనుదయముననె పంపితి. ఇప్పుడిదియును మఱియొక యాశ్వికునితోఁ బంపెద.

చంద్ర— మామా! అంతయేల? నాకేమియు శ్రమగలుగదు. నేనేపోయెద,

కుంభీ— కుమారా! నామాట పాటింపుము. నీకింత మనస్తాపము గలుగుటకుఁ గారణము నిప్పుడు తెలిసితి. మాయింటఁ బెండ్లియైన మూఁడవనాఁడుగాని తుదకు పదిదినముల లోపలఁగాని యూరవెలినున్న దుర్గాలయమునకు రాత్రి పదిగడియల కిదపఁబోయి ప్రదక్షిణత్రితయమొనరించు సంప్రదాయము. నేనిన్నుఁ జందనావతినుండి పంపునప్పుడు దీనిఁ జెప్పుటకు మఱచితి. ఇదిమొనర్పమింజేసి నీకీదుఃఖము పొందవలసెడి. మీతండ్రికై నీవింతైనఁ జింతింపకుము. నేఁటికే నీవివాహమై తొమ్మిది దినములైనవి. ఈ రాత్రి యా సంప్రదాయవిధి యొనర్పుము. అది మహాకఠినకార్యము. దానికెన్నియో యంతరాయములు గలుగు. ప్రదక్షిణ కాలమునఁ బెద్దపులులు వచ్చినట్లు, పాములు తేళ్లు కనుపించినట్లు, నేమేమో భయంకరవృత్తములు జరుగును. వానినరకుగొనక తెలివేర్ప వలయు. ఈ రాత్రి యీ కార్యమొనర్చి రేఁపుదయమునకే వలసియున్నఁ బోయెదవు లెమ్ము. అయ్యో! కుమారా! నీవిప్పుడు పోయిన మా ముద్దుకూఁతురు నీవియోగము నెట్లు సహింపఁగలదు? ఆతనయతో మహోత్సవమున నీపురస్సరముగ మీటికి మరలు పెండ్లి యొనర్చుటమాని నిన్నొంటిగాఁబోవనిత్తునా? ఇంకను సంగతుల వచించెద. నిల్చురమ్ము. (నిష్క్ర—౨).

———(o)———

2

చతుర్థాఙ్కము-తృతీయరంగము.

సుదర్శను నంతఃపురము.

[ప్ర సుదర్శనుఁడు చంపకమాలిని వాసంతిక.]

సుదర్శన—తనయా! చంపకమాలినీ! మనమానాఁడు వనభోజనమునకుఁ బోయియున్న నాఁటినుండియు నీచంద మొకవిధముగానున్నది. చెలికత్తియలతోడను జనకులగు మాతోడను జక్కఁగ మాటలాడవు నిద్రయింగూరక కలవరించెదవు. నిన్న మీజనని నిన్నెంత గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడిగినను జెప్పవైతివఁట.

అనుబంధము 39.

అయినను నేనుఱింపియున్నవాఁడ. కుమారీ! నీకు మిక్కిలి యౌవనముగ్ర యొడఁబాయ కుండిన నీవిషయ యానాఁడే వివాహిత యగుటంజేసి నీయొద్దకు రాకున్నం దున నీవనట్లు వివాహమేల కాలేదని కదా యోచింతువు! నిక్కము వచింపుము.

చంపక—జనకా! నాకాచింతయేమియు లేదు. ఆ నాఁడడవిం దిరిగినందున నింతయా సమై యింతకు దగ్గుచున్నదిగాక యొండొకటి కాదు. నావివాహమునకై నాకుఁజింత యేలికిఁ గలుగు? ధరాభార మంతయు మోసియున్న నీయట్టి ప్రేమనుడించు తండ్రి యుండ నాకట్టిచింతకలుగునా? నావివాహము నీవెప్పుడుతలఁచినఁ గాదు?

వాసంతిక—మామా! నే వచించెదను. చంపకా! నను గోపగింపకుము. మామా! నీవన్న మాటయే సత్యము ఆవిషయమునన్యాహానసగుటచే నీకన్నెకాతిలఁపు పుట్టి యిట్లయినది.

చంపక—మంచివినోదమాయెను లేవే. నీతోనేఁ జెప్పకొంటినా?

వాసం—ఇంకూరకుండుము. మా మామ యెంతయో విశ్వాసముగా నడుగుచున్న నిప్పు డేల దాఁచెదవు?

సుదర్శ—వాసంతికా! నీవు నిక్కము మాడితివి. పుత్రీ! నే నేమిచేయఁగలను? మా మణి మంతుని కై యన్నిదినములూరకుంటిఁగాక కాకున్న నిన్నిదినములు నిన్నవివాహితఁగా నుంచియుందునా? ఆప్రాప్తము నాకులేదు. పదునైదు, పదునాఱు వత్సరములయ్యె వానిపాలకువయే కానరాలేదు. ఇంతవఱకు లేనియాశలు కల్పించుకొనుచుంటి. మొన్న కేరళ బ్రాహ్మణుఁడు వ్రాసినజాబునై నింక నిరాశయాయెను. చెంచువానితో నీపదు నైదు వర్షములు నూరూరు తిరిగెనఁట. వాఁడు తుద కఘోరుండను బోయవానిఁ జూపెనఁట వాఁడో యెంతబాధించినను దనకేమియుఁ దెలియ దనుచున్నాఁడఁట.

ఆలోచించువాఁడే పాఁడవడియెనో కాకదేశము దిరుగఁ జాలక విసిగి యెవ్వనినో యొక్కనిఁ జూపెనో యేమిగతియో తెలియకున్నది.

వాసం — మామా! మా కేంశ. బ్రాహ్మణుఁడు వారినిబిలుచుకొని వచ్చెదనని కదా వ్రాసెను.

సుద — అప్పుడు మొన్న యుదయముననే రావలసియుండె. ఇది వఱకు రాలేదు. ఏమయిన ఫలమున్నఁగదా వచ్చును.

చంపక — జనకా! నాకొఱకై యెంతయో వగఁజెందితివి. హతభాగ్యురాలగు నాకు నామణిమంతుఁ డెక్కడ లభింపఁగలఁడు? (దుఃఖించును).

అనుబంధము 39.

సుద — పుత్రికా! దుఃఖింపకుము. ఎప్పుడో యాశవిడిచిన వానికిప్పుడు దుఃఖించియేమి ప్రయోజనము? మణిమంతుని భాగ్యమిట్లయ్యె. వాసంతికా! శోకింపకుము. ప్రయోజనమేమి? మణిమంతుని భాగ్యమిట్లయ్యెఁగదా? ఇంకెవరినైన వరయుదము. కుమారీ! నీమనసునకు వచ్చువాఁడెవఁడైన నున్నాఁడా?

చంప — అయ్యా! నీమనమున కెవఁడు వచ్చునో యతఁడే నామనసునకు వచ్చువాఁడుగదా?

సుద — పట్టీ! మన కుంభీనసుని కుమారుఁడు మదనుఁడెట్లు?

వాసం — (తలవంచును)

చంపక — రామ! రామ! అయ్యా! ఆమాటనకుము.

సుద — అమ్మరో! ఇదియేల?

చంపక — అయ్యా! చెప్పవలసివచ్చినందునఁ జెప్పనేవలయు తండ్రీ! నీవు నాపైఁ బ్రేమగలవాఁడవనుట కెన్నియో దృష్టాంతములు కలవు? ఇప్పటి నామాటజరుపుదువేని యిది యెక్కుడగు దృష్టాంతము. ఆమదనుఁడు నాతోడఁబుట్టువుగా భావింతు. నాయనుంగు మఱఁదలీవాసంతిక వానియెడఁదప్పని పతిభావము వాటించియున్నది. ఆమదనుఁడును వాసంతికయే తనభాగ్యలక్ష్మిగా భావించియున్నాఁడు. ఇంకేమి కావలయును? నీయానతి యొక్కటియేకదా? నావివాహమునకై యోచింపకుము. నీయిష్టము వచ్చినప్పుడు కాఁగలదు. పుత్రినగు నాయెడ నీకు నిక్కంపు కరుణ గలదేని యీ వాసంతికా పరిణయమున కానతీయవలయునని యత్యర్థము విన్నవించుదానను. (నమస్కరించును)

వాసం — (లజ్జించును).

సుద — (వాసంతికయెడను-జంపకమాలినియెడను చూచి) తనయా! లెమ్ము. నీవింత ప్రార్థింపనేల? ఈ మదన వివాహమునకుఁ గుంభీనసుఁడొప్పనున్నాఁడా?

చంప — విషయను-జంద్రహాసున (గుటికలు మ్రింగి) కిమ్మని మదనునకు వ్రాసెనని నేఁ జెప్పియున్న యాబాలునందే దీనికి సతఁడంగీకరించి యున్నాఁడు.

సుద — అట్లయిన మిక్కిలి మేలయ్యె. నాకుఁ బరమసమ్మతమగుఁగదా? తనయా! నీ యభీష్టము తెలియఁజెప్పుట? త్వరపే వివాహప్రయత్నము లొనరించెద.

వాసం — మామా! పుత్రిపైఁ గరుణఁ గలుగుట నీ కబ్బురము కాదు. నైజమే. చిన్ననాఁటినుండి తలిదండ్రుల నెఱుఁగక నా తల్లియుఁ దండ్రియు దైవమును నేనుగడయు నీవే యని భావించియున్నదానను. పుత్రికంటె నన్నెక్కువగా మన్నించి పెంచి రక్షించితివి. నీ పుత్రి యభిలాషమైన నొకప్పుడు నీవు తీర్పని యున్ననియుందువు గాక నాకుఁదీర్పని యభిలాషమే నీకుఁ గలుగదు. అట్టి నన్ను వ్యాజ కరుణచే నీ వాఁడు మనస్సిద్ధి కలిగించితివి.

అనుబంధము 40.

ఈ సంతోషసమయమున నే నిన్నొకటి యడుగుదును నీ వవశ్యము తెలిపెదవను విశ్వాసముననే యడుగ సాహసించెదను. నా యనుంగు నీ చంపకమాలిని మనసు హరించిన వాఁ డీయూరనే యున్నాఁడు. మా యింకొక యనుంగు విషయను పాణిగ్రహణ మొనర్చి యన్వర్థాభిధానమగు చంద్రహాస నామము వహించియున్నవాఁడు. పుత్రి యభిలాషము నిండింప నను గాపాడిన భంగి నా యభిలాషము నిండింప నీ పుత్రి నింత రక్షింపుము.

సుద — (ఆశ్చర్యమున) తనయా! నిక్కమా!

చంపక — (లజ్జించుచు).

సుద — అమ్మగో! నీకట్టి యభిలాషమా! కృతసాపత్నికమై యా విషయయుండ నీవు భోగినీత్వమున కియ్యకొందువా?

చంపక — జనకా! ఇంక నీ యెదుట నామాటకు సిగ్గేటికి? నీవు విషయ వధూ్యధాత్వము సిద్ధించుటను శంకించిన మాట వాడితి గాక వర వైలక్షణ్యమునను శంకింపనైతిని. ఇంతియే చాలు. ఆ విషయయు నేను బరమాప్తలము. ఆ మనోహరునకై దాని దాసియని పించుకొనఁజాలుదు. అందున్న చరిత్రము కడువింత. ఆ చంద్రహాసుని దొలుత మోహించినది నేను. అతఁడు తొలుత మోహించినది విషయను. మాలో నెవ్వగఁ బిన్నయన్నను గావచ్చును.

సుద — తనయా! మీ యిరువుర వృత్తాంతములు వింతలుగా నున్నవి. మీ యభిలాషముల దీర్చుటకంటె నాకు వేఱు కార్యము కలదా? అయినను మీ జననితో మాటాడి వత్తును రమ్మ. (నిష్క-9)

క॥ ఏకాంగాన కొందు మిమ్ముం
దడయక నేఁ జూతు నాదరధననిధులనుచుం
ఊడుగని మీ యభిలాషమె
కడు నా యభిలాషమయ్యెఁ గామినులారా!

—: చతుర్థాంక సమాప్తము :—

అభిజ్ఞాన మణిమంత నాటకము.

పఞ్చమాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

సుదర్శనునంతఃపురము

[ప్ర॥ సుదర్శనుఁడు కేంకి బ్రాహ్మణుడు. చెంచువాఁడు.]

విషయాద్యంతఃపుర స్త్రీలు (దూరమున)

సుద—బ్రాహ్మణోత్తమా! మొట్టమొదట నేనేమియు నెఱుఁగనని కూయుచున్న వాని నియ్యేడకుఁ బిలుచుకొని వచ్చినందున నేమిఫలము?

బ్రాహ్మ—రాజేంద్రా! వాఁడు గా కింకొక్కరుండదు మన మణిమంతుని వృత్తాంతము నెఱిఁగినవాఁడు. ఏమిదుష్కృత్యమొనర్చి యున్నాఁడో మాటుపఱచుచున్నాఁడు.

సుద—అప్పుడు మనమింకఁ జేయవలయునుపాయమేమి? విప్రనాయకా! నీవేలపొంవడి యుండరాదు?

చెంచు—జియ్యా! నేనాచెట్టు చాటునున్నపుడీకుఱువలెక్కలు మాటలాడిన జాడ వింటిని. పేరుపిలిచినదియు వింటిని. మఱచిపోయియున్న కతమునఁ దొల్తనుగ్గడింప లేనైతి. పట్టినవెంటనే వీనిపేరుతెలిసె. తెలిసినంతనే యఘోరుఁడనుట మదికివచ్చె. వీఁడుగా కిఁకొక్కఁడుకాడు!

సుద—అయిన నాయఘోరుని బిలిచికొనిరమ్ము.

చెంచు— (నిష్క్ర-మి)

సుద—సేవకా! ఇప్పుడపోయి మాకుంభీనస మంత్రినిఁ బిలుచుకొనిరమ్ము.

(పునః ప్ర॥ చెంచు అఘోరునితో).

అఘోర—సామీ! దండం.

సుద—అఘోరా! కూర్చుండుము. నీ ముఖముచూచిన నీవుసత్యవాది వనుటచాటు చున్నది. ఇయ్యేడనబద్ధములాడినఁ బ్రయోజనములేదు. అఘోరా! నీపుణ్యమగును. నీ చేతులంటి వేఁడుకొందును. ఆమమాయఁడు నీచేతనే చిక్కినాఁడు. నీవే మొనర్చి యున్నను. భయపడక వచింపుము చంపియున్నను జెప్పుమమాత్రముచెప్పితివా

దుఃఖపడకుము. నిన్నాదరించెదను. ఇంకేభంగిగనెట్లొనర్చియున్నను సంతోషమున నీకు బహుమతియిత్తును. నిను వేడికొందు వచింపుమా!

అఘోర—సోమీ! నీవుమాతోకరాయ డున్నట్లుండావు నీయెక్కడ్గా కల్లల్లాడేదిలేదు. మాయబ్బతోడు-నీతోడు-తోకరాయణితోడు. సత్తిగం-సత్తిగం-సత్తిగంచెప్తాను. ఆపాద్దారేతిరికాడ పిండిబోశినట్టు యెన్నెలుండాది. ఎవ్వడోన్యాలి, నల్లగ నెత్యాళ్లు కాణ్ణుంటిశాల్గోరుదంకా నల్లాడం, అంగీ, పైఅంగి, నిండాక రే-క రే-క రె మొద్దాల వచ్చినిల్సుకోనుకోన్ని అగోరా! అగ్గోరా! నన్నుపిలుస్తాడు. పిలుస్తాడయ్యా అంటె. సత్తిగం-సత్తిగం తోకరాయడున్నట్టుండావు, ఏయూరప్పాయంటి. శేతిలో అక్కడయెయ్యిరూపాయలు పోశిండాడయ్యా. పోశిండాడు యెయ్యిరూపాయలు. రుయెయ్యా, మారో, లచ్చి దానన్నాలాయేడకి దెల్సునీ, యిన్నిరూపాయలు పోశిండాడు: మాన్యాస్తగాడెయ్యిరూపాలనె పోశిండాను. యేమిశెయ్యాలేప్పాయంటిని? గుల్లోబుడుతోడుండాను, నతిశెశానొల్తెస్తే యింకానోటిరూపాలిస్తానంటాడు. నేననొక్కంటి! యీగాడ్దులక్క బుట్టిన్నాయాలు బుడుతోణ్ణి నరక్కశే యింతిస్తాడనొక్కంటి. సూస్తివా యెంతన్నపోతి గళ్ళోకి దమ్మంటాడు-పోతి పిల్లోడుండె-యెత్తుకొస్తి-సూస్తి-అయ్యా తోకరాయణితోడు సెప్తాను-అయ్యో-అయ్యో-అయ్యో యెంతముద్దొస్తుణ్ణెయ్యా?

బ్రాహ్మ—చంపితివా?

అఘోర—నిలశ్శి, కుయాకు. ముద్దొస్తుణ్ణేయ్యా! సూస్తి నరక్కశెయ్యాల్లే. నేనూ నాన్యాస్తగాడు మట్లాడు వుంటాంగదా-యీనామ్మనాయాలు యీ శెంచోడు గోణి కేసి గోణికేసి గోణికేశి శెట్టుమర్గుముంటిసూస్తుండె. గండ్రగొడ్డలితీసొక్కని మొత్తెల్నని పోతానూ, మూగినాకొండాలేశెనయ్యా-లేకుంటే బూడాలకానా తెంచేస్తూంటి యెంతమోస్గం శేశిండాయ్యా-సత్తిగం-సత్తిగం తోకరాయడున్నట్టుండావు.

బ్రాహ్మ—పాపనేమిచేసితివి చెప్పుము!

అఘోర—సోమీ! యీ బాపన్నాయాలు నోరు మూయించు ఈడు బలేదబ్బర నాకొండె.

సుద—బ్రాహ్మణా! ఊరకుండుము. అఘోర! తర్వాతనేమాయె.

అఘోర—ఇంకన్నా వూరొక్క బాపన్నబట్టా! అక్కడముంటి యీ మూగినాకొండె నేంటిక్క సంపాల్నని పిల్లోణ్ణి కొండొచ్చయి-పందెజట్టి-యెంతముద్దొస్తుణ్ణేయ్యా!

సుద—చంపితివా?

అఘోర—అద్దిగో! నీకూబుళ్ళె చెప్తే చెప్తానేంటి యెలసస్తాను. సంపింటేయ్యేవు పీక్కుంటుండ్రి. బొక్కెలుకోసి తీస్కుపోయి అకర్రినాయాల్కు సూపించి మడు గుమ్మకొనిపోత్ని.

సుదర్శ—హా! దైవమా!

[ప్ర॥ సేవకుఁడు మదనునితో.]

సేవక—దేవా! మంత్రిగారింటిలో నుండలేదు. మదనమంత్రిగారిని పిలుచుకొని వచ్చి యున్నాను.

సుదర్శ—మదనా! చంద్రహాసుఁ డెందున్నాఁడు.

మదన—ఏవో పూజకుఁబోవుటకని పూజాద్రవ్యముల సేకరించుకొనుచున్నాఁడు. ఇప్పుడేల

సుదర్శ—నీ వీక్షణముఁబోయి వానిఁ గొనిరమ్ము. వైళమ-శీఘ్రము-తత్క్షణము-వాని కేదేని పనియున్న నాపని నీ వొనరింతువని పంపుము. ఇప్పుడే వేగిరమ తడవు సేయక.

మదన— (నిష్క్రమి.)

సుదర్శ—అఘోర! నీవు వచించిన చరిత్రము మాకు సంతోషావహమయ్యె. పోనిమ్ము ఆ బాలునిఁ జంపుటకు నిన్ను నియమించినవాఁ డెవఁడు!

అఘోర—యెట్లామస్సంగి నాయాలయ్యా. అవుతే వాణ్ణిసూశిండ్లే. బకొర్రంగాసూస్తె మొగమీద ముక్కు అస్లాయేసూస్తాను ఎంతపెద్ద ముక్కయ్యా. యిప్పుడు సూపిస్తే పట్టుకొస్తాను. ఇయిగో వాడిచ్చిండే యెయ్యిరూపాలన్ని తాగి-తాగి కెడదాగిపాడు కేస్తి-మాయబ్బతోడు నీవు తోకరాయఁడున్నట్టుండావు యీ కాట్కి యీరెండు రూపాయలు నిల్సింది. (అని మూఁడు రూపాయలిచ్చును).

సుద—(చూచి) బ్రాహ్మణా! ఇవి మా రాజ్యములోని ద్రవ్యము. ఇదే నాముద్రయున్నది అదర్శిఁజూడి రాజ్యముననే యుండవలయు. ఈయఘోరునందండుఁగొనిపోయి గుఱు తింపుచునట్లొనర్తము. మామణిమంతునకు నెడమభుజముపై గురుతు మచ్చయుండెనని చెప్పియుంటివి. ఇప్పుడు చంద్రహాసునిఁ జూచిన విశదము కాఁగలదు.

(ప్ర॥ చంద్రహాసుఁడు,)

సుద—(చంద్రహాసునిఁ గూర్చుండఁబెట్టి భుజము పరీక్షించును.)

అఘోర—షోకపిల్లనాకొండ్యా. ఈడ్యాడొస్తివిరా!

సుదర్శ, బ్రాహ్మ—హా! మణిమంతా! మణిమంతా! (ఆలింగనము)

చంద్ర—మణిమంతా! నేమణిమంతుఁడనా! నాపాలక జనకుఁడడుగఁగా "మమ్మంత" యంటినఁట. ఆమణిమంతుఁడను పేరివాఁడవేనా?

వాసం—(రభసముగఁ జనుదెంచి) హా! అన్నా! మణిమంతా! నాకైఁపపనిదుఃఖిం చుచున్న సోదరా? (ఆలింగనము చేసుకొనును.)

అనుబంధము 41.

మద—కుమారీ! ఇంకేల తడవు? నాకోరనభంగి మణిమంతుఁడును నీకోరిన చంద్రహాసుఁడును నగునిక్కఁడే నీకొడవె. ఇదియేసుము హూర్తము (చేయిపై చేయిపెట్టించును)

చంద్ర—ఏమిటిదిది? నాకిట్టియైన వచింపుఁడు.

అఘోర— ఓ-యన్నల్లాలా! మణిమంతా-మమ్మంతా-మణిమంతా-మమ్మంతా-(ఎగరులాడును.)

మద—మణిమంతకుమారా! సావధానముగఁ గూరుచుండుము. నీచరిత్రమంతయు వివరించెద.

మణి—ఈ యున్మత్తురాలని నేసెంచియున్న కాంతామణి యెవరు?

వాసం—అన్నా! అది మోహనాస్వాదము.

చంద్ర—అయిన నేనెవ్వఁడను.

మద—అందఁ గూర్చుండి మాటలాడుదమురండు. ఈ యఘోరునకిఁ జక్కని బహుమాన మిప్పింపవలయు.

అనుబంధము 42,

అఘోర—ఇట్లయ్యేటట్టయితే బమాము వొక్కొక్కపిల్లోన్ని కోడకొచ్చానే?

(నిష్క్రమి)

— (0) —

విష్ణుమాహాత్మ్యము-ద్వితీయరంగము.

కుంతలరాజ్యాలయము.

[ప్ర॥ కుంభీనసుఁడు (పాముల సంచులతో).]

కుంభీ — వేళయయినది ఇక్కడి కార్యములన్నియు సిద్ధమైనవి. ఈగర్భగుడి వెనుకటి గోడకును దుర్గావిగ్రహమునకును గొంచమైన నెక్కడ యెడము చాలదు ఈగోడలోఁ దగినంత గండి నెట్టియున్నాను. అదురాత్ముఁడు నేఁజెప్పిన ప్రదక్షిణ మొనర్పుటకై వచ్చి ప్రదక్షిణత్రితయము గావించుఁగదా! రెండవప్రదక్షిణ కాలముననే యీసంచి లోని పాముల నిట్లు లోపలికిఁ బంపెద. అప్పుడే మగియఁగలదు. తప్పినా, మూఁడవ సారికి మఱియొక సంచియున్నది. కాని! ఎట్లు తప్పించుకొనునో! అయ్యయ్యో! నాజామాతయే వానివధించుట కిట్లేటికి సమకట్టితి? దానివలన నాకుఁగలుగఁగల ఫలమయిన నేమి? ఎట్లును వాఁడు నాతనయఁ జేపట్టియున్నాఁడు. ఈరాజబిడ్డ చంపక మాలినియింక నిశ్శంకముగా నా సుతుఁ జేపట్టవచ్చును. అప్పుడు నాకు నిరాటంకము గదా ఇట్లేలయొనర్పవలయు? అక్కటా! నాకిటుకాదు. వీఁడు నాయాజన్మశాత్రవుఁడు. వీఁడుండిన నాకు క్షేమము గలుగదనితోఁచుచున్నది. అదిగాక యాకేరళబ్రాహ్మణ పాతకుఁడు నాకంటె నసాధ్యుఁడు. వాఁ ఘోరదురాత్మునిఁ బట్టియున్నాఁడట. ఇంతలోన నేవచ్చెదనని జాబు వ్రాసియున్నాఁడు. వాఁడు వచ్చిన నా క్షేమమునకు భంగము కలిగినను గలుగవచ్చును. వాఁడు నన్ను గుఱుతెఱుఁగఁడు నిజమే. అయినను, నేమార్గమున నెట్లు వచ్చునో. అదిగాక నేఁ జందనావతిలో నా కలిందకపాతకుని రాజ్యమూరుని గాఁ జేసిన కాలమునఁ జంద్రహాసుఁడింటిలోఁ జచ్చియుండునని చెప్పితిని. ఇది తెలిసిన నన్ను జను లేమనుకొందురు. అటుపయి నాజాబు మార్చియుండుట గుఱుతించి నిన్ననే నామాటలతోఁ బ్రస్తావవశమున నీ విషయముఁ బ్రశంసించి, "అమ్మా! ఈ చంద్రహాసుఁడు నాకు శాత్రవుఁడని చంపఁ బెంచి మదనునకు వ్రాసి యుండిన జాబు నాపుణ్యవశమున నెవ్వరో మార్చి నీ లగ్నపత్రికగ నొనర్చిరి. ఏమో యొకప్పుడు వానిపై నాకుద్భవించిన సంశయమును బట్టి యట్లొనర్ప నెంచితి. ఇప్పుడు నీమగని గుణయోగ్యతలఁ జూడగాఁ నాభాగ్యమె భాగ్యమనిపించుచున్నది. నీకుఁదగిన మగఁడుగను నాకుఁదగిన యల్లుఁడుగను నున్నాఁడు. నాకెంత సంతోషమైన" దని యంటిని. దానిపై నాకక్కడి వితానే యాజాబును మార్చుట నొప్పుకొని నాచరణ ములపైఁబడి క్షమాపణము వేఁడె. నేను క్షమించితి నంటిని. ఇప్పుడా విషయవిషయమై నాకేమియు భయము కలుగదు కాని యిట్టిజాబు వ్రాసియుంటి నేయని యది తన

మగనితోఁ జెప్పదమటకే మత్తు వారమా? అప్పుడు నేనెట్టి వాఁడనగుదును? ఈచంద్ర హాసుఁడు నన్నెట్లు మాయయని చూచును? కావున నిది కానిపని. పోవలయును నా చంద్రహాసుండుండరాదు. (పాములను గొట్టును. అవిబుస్సనును) హా! ఇట్లుండుఁడు.

అనుబంధము 43.

మీరైనఁ దప్పనిభంగి మీపని రొమరింపుఁడు. అదిగో! దూరమున నెవ్వరో వచ్చుచున్నట్లున్నది అహా! అద చంద్రహాసుఁడే మొక్కుబడి చెల్లించుటను వచ్చుచున్నట్లున్నది. అహా! ఈదురాత్ముఁడు తనమంత్రి నిచుకైనగుటు తెలుఁగఁడుగా? (పాములబట్టుకొను)

[ప॥ మదనుఁడు (పూజాద్రవ్యముతో).]

మదన—మాయయ్య నాతో నొక్కనాఁడైనను మనయింటనున్న యీప్రదక్షిణ సంప్రదాయము చెప్పఁడాయెఁగా! ఎవ్వరి పెండ్లియుఁ గాలేదు. ప్రస్తావమును గలుగలేదు నాకు మిక్కిలి యాతురముగా నున్నది. కుంతలేశుఁడంత శీఘ్రముగాఁ జంద్రహాసుఁ బిలుచుకొని యేలగిమ్మనెనో తెలియు కుతూహలము మిక్కిలిగానున్నది. శీఘ్రముగఁ బ్రదక్షిణ మొనరించి పోయెద,

(గుడిలోనికిఁ బ్రదక్షిణ మొనరింప వచ్చును)

అనుబంధము 44.

కుంభీ—(రెండవ ప్రదక్షిణమునకు గోడగండినుండి పాములఁ గొట్టి విడుచును. పాములు రభసమున మదనునిఁ గఱచును).

మదను—హా! హా! దైవమా! (అలి క్రిందఁబడును).

కుంభీ(మిగిలిన పాముల మఱల విడుచును అవియుఁ గఱచును).

మదన—హా! నారాయణ! నారాయణ! అయ్యో! నాపాటునకేమందు! అక్కటా! ఈవృత్తాంతము మాజననీ జనకులతో నెవ్వరు చెప్పువారు? అక్కటా పాములువచ్చి నట్టు భయము కలిగించునని చెప్పినమాట యథార్థముగనే నడచెఁగదా! దైవమా! ఈయరణ్యమున నీయర్ధరాత్రమున నన్నెవ్వరు రక్షించువారు? నను మాయింటికెవ్వరు గొనిపోవువారు? అయ్యయో! నాకిట్లవునని యొక్కనాఁడును దలంపఁగదా? జననీ జనకులు సర్వమహైశ్వర్యములు గలిగియుండియు నాకు నిట్లు దిక్కులేని చావుగలుగునే? నేనేమి చేయఁగలను. దైవమును భజించెదగాక ఒకటిమాత్రము నాకుఁ గడు సంతోషము. దిగంతవ్యాప్త మహాయశుడై కరుణాగుణ భూషణుఁడైయున్న నామ ఱంది యాచంద్రహాస జనవరుండిప్పటికివచ్చియుండెనా యతని కీగతి గలిగియుండుఁ. గదా? అట్లుగాక నేనే దైవాయత్తతమై వచ్చియుండినందున నాకింత యూరటగలి గెడు. అయ్యయో! ఆ చంద్రహాసునకిట్లయియుండిన నాకును నాప్రియసోదరి విషయ

[illegible] పెంకె సంతాపము గలుగుచుండెను! అయ్యయ్యో! ఇంత [illegible] కాదనయ్యె నొక్కటికి మాత్రము పరితాప పడియెద. నా వాసంతిక గలుగదా హా! వాసంతికా.

అనుబంధము 45.

ఆహా! నాకు మదిదప్పుచువచ్చె. దైవమా! మా వాసంతికను రక్షించి-(మూర్ఛిల్లును).

కుంభీ—(దేవాలయము లోనికి వచ్చి దీపముంచి) ఆ దురాత్ముం డీవలకే నిర్గమించును. నా కన్నులారం బరీక్షించి మారి సంతసించెదంగా.

పంచచామరము

జటాంబు తేజరిల్ల నిన్ను జంద్రహాస మారణ
ప్రయోగమింత సల్పినేం బట్టుకట్టి తీర్చితిన్
భయప్రదోగ్రకల్పుడన్న నాకు వీడు వైరియై
యయో నయోపయోగ హీన హానిజెంది ప్రమందటే.

అయ్యో! నేనెట్లు చూడఁగలను? చూచి యెట్లు సహింపఁగలను? అంతత్యాగియైన తనకుం దానే వెలికిఁ జలియుగదా! పోయెదను-వలదు-వలదు. ఈ దురాత్ముని యొడలు నా కన్నుల నా చేతుల నేనే నమ్మఁగూడని భంగిగలిగియున్నది. పాములు కఱచిన దప్పును వింటిని. ఆ దుర్బుజుండయ్యో యఱచిన యార్తారావము వినుచుకవింటిని. ఇంతవినియును వాఁడు చచ్చునను నమ్మకము కలుగనిభంగి తటస్థించినది. అఘోరుఁడు మోసపఱచి నట్లా పాములు మోసపఱచెనా అప్పుడిది యున్నదికదా (కరవాలము చూచి) మాచెదం గాక. (లోనికిఁ బోయి మూర్ఛిల్లియున్న మదనునిఁ బరీక్షించి చూచి,) (హా! యని మూర్ఛిల్లును).

[ప్ర॥ కాళీ పూజారి.]

పూజారి—ఏమాశ్చర్యమనిన్నీ మా దేవాలయమునొద్ద క్లైవరో వచ్చెనని తెలిసి. నాకేమెయిన ఫలప్రాప్తి కలుగునేమోయని వచ్చితి. లోపల "హా" యను నార్తారవము వినిపించె. ఏమో చూచెద. (చూచి) అయ్యో అయ్యో ఇదేమి విపరీతము. ఈ కుంభీసన మంత్రియు మదనుండును జచ్చియున్నారే! అయ్యో! పోయి రాజున కెఱిఁగింతు. (నిష్క్రమి).

కుంభీ—(లేచి) హా! దైవమా తుదకు నాకీగతి తెచ్చితివా? అయ్యో! నేనింత దైవోపహతుఁడనగుట నెఱుఁగనైతి. ఈ భంగి జరుగఁగలదని కలనైన నెన్ననైతి. ఈ కాలసర్పములం బట్టి ఈ ఘోరకార్య మొనర్చినది నాముద్దుకుమారుఁ జంపుటకా! అల్లుఁడైనను మాననియుఁ, గూతురు విధవయైనను మాననియు నించుకైనఁ గనక

వహింపక తెగించి యిట్టి కార్య మొనర్చినది యీ మోహాంధుఁడనయుని మాంత్రికయు కా దైవమా! నీ వాచంద్రహాసు నెట్లు కాపాడనేర్చితివి? నన్నెట్లు పరిభవింప నేర్చితివి? కుమారా! మదనా! నేనీపాలిపగదాయ యమకింకరుఁడనుమా! నీతండ్రి గాను నీముద్దు మోమింత నాకుఁ జూపుము. కన్నెత్తి నన్నింత తిలకింపుము. తనూభవా! నా చేతులారనే నినుఁ జంపుదునని యొక్కనాఁడు నెఱుఁగనుమా. నీవెన్నఁడైన నను కొట్టితివా! తనయా! నాపాలి మాఱుదైవము వన్ను నీహత్య కారుగాఁ గావించెఁగదా పట్టీ! నీతల్లికి నీకడమాట యేమి వచించెదవు? నేనెట్టి దురాత్ముఁడనైనను, నెట్టి హంతవ్యుఁడనైనను నీపై మోహము వాయని నీతల్లి కలదుకదా? ఆమెకేమి మాట చెప్పెదవు? అన్నా! ఏల యిట్లు కన్నులు తెఱవకున్నావు?

అనుబంధము 46.

నీ వాసంతికను నీవు మాడనైనఁ జూడవైతివే? అయ్యో! దైవమా! నిను వధించిన కాలసర్పములు నను వధింపఁగూడదా? హా! వాసుదేవ (అని మూర్ఛ).

[ప్ర॥ శ్రీఘ్రగమనమున పూజారి వెంట సుదర్శనుఁడు, చంద్రహాసుఁడు,
అక్షూరుఁడు, చెంచు, వాసతిక, చంపకమాలిని, విషయ,
బిందోజి, కేరళబ్రాహ్మణుఁడు]

అందఱు—హా! ఏమైనది? ఏమైనది?

ఇంద్ర—హా! మదనా! (అని పైబడి) అకటా! నేఁడేమి దర్శినము? మిత్రమా! మదనా! ఏల నాతో మాటలాడవు? నేనే మపరాధ మొనరించితి?

అనుబంధము 47.

విషయ—జనకా! అగ్రజా! ఒక్కసారియే నాకు మీయిరువురు లేకపోయితిరే? నేనెట్లు భరియింతును?

వాసం—నాథా! నాల్గుదినములలో మనసోరికలు ఫలింపఁగలవని మొన్న నాకుఁ బూర్ణాశ్లేష సుఖము గలిగించితివే? నన్నిట్లొనర్పుటకా? అయ్యో! నేనెట్లు భరియింతును?

బిందోజి—ప్రాభుఁడు. కాభుఁడు. నేఁజక్కఁగాఁ జూచెదను. (చూచి) ఈకుమారుఁడు సర్పదష్టుఁడై యున్నాఁడనుట కేమియు సందేహములేదు. ఈమ త్రిసత్తముఁడాంక మూర్ఛిల్లియున్నాఁడని తోఁచెను. మరేమియు లేదు ఈకుమారునికన్నను యింకను ప్రాణవాయువులు వెట్రుకల కంటియున్నవి భయపడకుఁడు. నా మణిమంత్రముల వలన సాధింపఁజూచెదను (చికిత్సచేయును).

మదన—(కన్నులు తెఱచిలేచి) ఆహా! ఏమిది? మీరందఱిందు వచ్చియున్నారు.

అందఱు—(మదను నాలింగనము చేయుదురు).

మదన — అయ్యో! ఇందెవ్వరు పడియుండునది? మాజనకుఁడే? దైవమా! జనకా! జనకా! (తట్టును).

కుంభీ — హా! నిర్భాగ్యము నిర్భాగ్యము (అని లేచును).

అఘో — సామీ సామీ! ఈడే ఈడే. ఈముక్కే ఈకన్నే! శిక్కె! శిక్కె మొప్పె నాకుడె యింకాటిక్కె పొయ్యేవురే?

సుమ — ఏమి? ఏమి! ఎవఁడు? ఎవఁడు?

అఘో — ఈడే-యీడే-యీడే-తప్పదు నాకొండె. యీడే ఏమన్నీ! అగ్గోరా అని పిల్సి యెయ్యిరూపాయలిస్తివే? గుళ్ళోకుంటి బుడుకొన్ని కుక్కొరమ్మంటివే!

చంద్ర — అబద్ధము అబద్ధము అఘోరా! ఇంకూరకుండుము.

అఘోర — వాన్నా! కులికేవురే. మాలోకరాయుఁడు వచ్చి యడిగితే నే గొంకేవన్నొక్కంటివా? యీడే యీడే?

చంద్ర — ఇంకామాట యొక్కసారి యంటివేని నాఁడు నన్ను నీవు చంపవచ్చినదికల్ల నిన్ను నేను చంపువాఁడనౌదు. (అని ఖడ్గమెత్తును).

అఘోర — తీయన్నీ, బిరికినాకండా! యీడంటే యీడే.

కుంభీ — అవును నేనే అవును నేనే! రాజచంద్రమా! చంద్రహాసా! తనయా! వీఁడు నాకడ్డ మాడకుఁడు. నే జెప్పుట ముగించువఱకు నోండాకరుఁడు. నేనొనర్చిన ద్రోహచింతలన్నియు దాఁపక వచించెదను. ఈ కలసియున్న సభయెదుట నీదైవము నెదుట నాయంతస్సాక్షియెదుట ఇప్పుడు పొడువనున్న యీజగత్సాక్షియెదుట వచించెదను. భూమ్యాకాశములందుకు సాక్షులవుదురుగాక. నాదుశ్చరితమంతయు వచించుటచే నాకేమియు ఫలముగలుగదు నిక్కువమే. అయినను నీజగమంతయు విన్న నెంతయు నుపయోగకరము. నాయట్టి దురాత్ములెందఱో యుందురుగదా? వారికెల్ల నాయట్టి ఫలప్రాప్తియే కలుగఁగలదు. ఇదే నాచరిత్రము.

ద్వి॥ జనులార నేఁడు నా చరితంబు విన్న
ఘనసితి సంధాయకముగాదె తలఁప
ఎల్లభూముల వసియించెను ధరణి
నల్లభుల్లనకుఁ గప్పంబుల నొసఁగ 4
యవనతురుష్కులే యాదిగాఁగల్గు
నవనీశ్వరులు "పరా"కంచుఁ బెక్కండ్రు
సామంతులైకొల్వ సరిలేని కడిమి
శ్రీమించు వసుమతిఁ జెలువార నేను 8

నీకుంత లేకున్న కిరవారమంత్రి
నై కూర్మిసఖుఁడనై యకలంకగరిమ
సామంత ధారుణీశ్వరులు పూజింప
భూమిపై విఖ్యాతిఁ బొందినవాఁడ 13
"నాలోచనమున బృహస్పతి యతఁడు
పాలనంబున రమావల్లభుం డితఁడు
ధైర్యంబునను మేరుధరనాథుఁ డితఁడు
కార్యభాగమున యుగంధరుఁ డితఁడు 16
స్థిరతేజమునఁ జూడ దిననాథుఁ డితఁడు
వికజవరమంబునఁ బావకుఁ డితఁడు
సాధింతుననియున్న సాధించువాఁడు
వేధింప యమునైన విడువనివాఁడు" 20
అని జనంబులు కొనియాడంగ జగతి
ననుపమ విఖ్యాతి తారంగఁగంటి
"జగతీశుఁడేలయీ సచివుఁడేమాకు
జగదీశుఁడగు నన్న సరణిఁ బేర్వడితి 24
యవనరాజులు"హుజూ"రనిపిల్చుపలుకు
లవనీశ వరులిఁగా దారయానన్నె
యిలలోని నింత్రైన నెఱుఁగదుకనరు
చెలఁగి యెల్లెడి 'దివాన్జీ'గారటన్న 28
"భళిరా" యటందురు ప్రజలెల్లనన్ను
నింతటివిఖ్యాతి యింతటిగరిమ
యింతటిప్రాభవ మేరీతిఁగలిగె
సుగుణంబుననుగాదు సురుచినిగాదు
మగటిమిఁగాదు ధర్మంబునఁగాదు 32

భూతదయయునుఁగాదు పుణ్యకర్మఁగాదు
సత్తపంబునఁగాదు హితమునఁగాదు
దాఁపక నాచరిత్రము వెల్లడింతు
నీకట్టునన దీని నేపారవినరె

బుద్ధివచ్చినదినంబులనుండి నేను
శుద్ధవర్తనమును జోలియెఱుంగ
సకలంకమానసం బదియొందు నెఱుఁగ
నొకరుని మేలునే నోర్చియెఱుంగ

నొరునింటఁబెడ్లిగాఁ నున్నదటన్నఁ
దరము మీఱఁజేసపరి తాపంబు బూని
యాపెండ్లిశ్రాద్ధమా నందాఁకవగచి
వాపోయి పలవించి వడిసోలుచుందు

ఒరునకొకేడ్పుఁ బుత్త్రిఁ దుదయించెనన్న
గురుతాపమున నాడు కొమరుండునీల్గ
నదనున నెంతయు నారాటపడుచు
పదివాసరములైన వాపోవుచుందు

నెవఁడైన దనద్రవ్య మేపారనిచ్చి
భవనంబుమంచిది పడసెనటన్న
నాభవనముఁగూలి నాపైనఁబడిన
యాభంగిఁదపియించి యడలునమించి

యెడదదావానలం బేర్చివపగిదిఁ
గడయెఱుంగనికీర్తిఁ గడుపువమండి
దుఃరపిల్లిపడినిక్కఁ ద్రొక్కినకోఁతి
కరణి నెయ్యెడనైనఁ గాలూనలేక

యాయింటి నిలఁగూల్చి నంతటిదాఁక
బాయని శోకాగ్ని పాలౌచునుందు
ఇతరు లెవ్వారైన నిద్దఱు మంచి
హితులన్నమాట నొక్కింత విన్నవిత

నైనలేని క్రోధంబు హృదయంబుఁ గలఁప
మనసునిల్పఁగ లేక మాటాడ లేక
వారలవిహితంబు వారించుదాఁకఁ
గూరుకు నిదురనేఁ గోరక యుందు

ఈయసూయాగుణంబు నీయొగ్గ నాకు
శాయనిదప్పస్వ భావంబు లెయ్యె
మిత్రుఁడైననునన్ను మఱుకఁగఁగోయు
శత్రుఁడైననునాకు సమముఁడె యావిఁకి

సంతోషమెఱుఁగ నిచ్చునెవ్వఁడైన
వింతశోకము జెందె వేళలఁగాని
యిట్టిగుణములుండి యింతటిఖ్యాతి
నెట్టులఁబడసితి నెఱుఁగరు గారు

మోసంబుననుగాక మదవారనాదు
వాసిచేఁగాదు నా ప్రఖ్యాతియరయ
ఇంపార రాజ్యంబు నేనయుదురాశఁ
జంపక మాలినీసతి నాసుతునకుఁ

బరిణయంబొనరించు భంగికినదుము
నరుదెంచు మణిమంతు నకటచంపఁగ
మంగళపురికేగి మఱి యఘోరనకు
వెంగలినై ద్రవ్య వితతినిచ్చితిని

చరణాంగళముఁగోసి చలము పోఁద్రోసి
కరిసమాప్తి యొనర్చఁ బరికించివీఁడు
దైవయత్నముగాని తలపోయుమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబుసుండి.

చందనావతికేగి చంద్రహాసాఖ్య
నందమొందుచనున్న యాలోకవీరుఁ
గ్రూరకర్మమునాక ఘోరబాణమున
వారింపఁజూచితి వానికంధరము

కత్తుకకేసిన క్రూరనారాచ
మత్తఱిఁ జెవిదాఁకి యదివ్యర్థమయ్యె
దైవయత్నముగాని తలపోయుమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబుసుండి.

పెంపరిసుతునకు విషమిచ్చిపీనిఁ
జంపఁగనొకకమ్మ చయ్యనవ్రాసి
పంపితినాలేఖ వానిమోహించి
సొంపుగాంచిననాదు సుతుచేతఁజిక్కె

"విష"మనుమాట వేవేగంబ చెఱిచి
"విషయ"యంచనురీతి వెలఁదిదా మార్చె
"ప్రాణపీడన"మన్న పదముపోనడిచి
పాణిపీడన"ముగా భావింపఁజేసె

"నుద్వాస"మనుమాట నొయ్యనఁద్రిప్పి
"యుద్వాహ"మనుభంగి నొనరంగఁజేసె
నీవింతయేమున నిటుమార్చెతనయ
చావుకమ్మను పెండ్లిజాబొనరించె

దైవయత్నముగాని తలపోయుమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబుసుండి.
ఇప్పుడేమనవచ్చు నీవిధంబెఱిఁగి
తప్పనివైరంబు దాళఁగలేక

కులముద్ధరించెడు కొమరుఁడే జ్ఞాన
బలసముగ్రుండగు పాపఁడే యత్యు
దారగుణుండగు తనయుఁడే, తనయ
నెంచి చేపట్టిన యల్లుఁడే యంచు
నించుకంతయుఁ జూడ కీసుత త్రాడు
త్రెంచుటకైన నేత్రాగ్ని నోర్చి యొకట
కాలసర్పంబులఁ గడిమిఁ దెప్పించి
కాళికాలయమున గండి వెట్టించి
మణిమంతుఁడంచు నెమ్మదిఁ బొంగి విడి వి
గుణభూషణుని నాదు కొమరుఁ జంపితిని
దైవయత్నము గాక తలపోయ మనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబు సుండి.
నానోముల ఫలంబు నా నిదానంబు
నా నిండు భాగ్యంబు నా వంశ ఫలము
నా పూర్ణచంద్రుండు నా జీవదాత
నా పెన్నిధానంబు నా ముద్దుకుఱ్ఱ
నా కూర్మి చుట్టంబు నా చెలికాఁడు
నా కుమారుండిటు నన్నుఁ బాసిపోవ
శోకాగ్ని దహియింప సుకుమారుఁ జూడ
వేకారి దరిఁ జేరు విధిఁ గానలేక
వగ జెందికుంది నెవ్వగ లొందికంది
జగతి దుఃఖపు చాపు చావలో నైతి
నా కామితార్థంబు నకు ఫలంబిదియొ
నా కష్టకృత్యంబు నకు ఫలంబిదియొ
నా యసూయాగుణంబు నకు ఫలంబిదియొ
నా యీర్ష్యజన్మంబు నకు ఫలంబిదియొ
నా దుక్రోధగుణంబు నకు ఫలంబిదియొ
నా దు మాత్సర్యంబు నకు ఫలంబిదియొ

ఈచేతఁజేసిన దీచేతఁగుడుచు
వైచిత్రియయ్యె నెవ్వగలింక నేల
అలయనిఁకేల మహాజనులార
కలుషమెన్నఁడగాని క్షమలించుఁడీ 140

(అనిచెప్పి బాకుచే పొడుచుకొని చచ్చును)

అందఱు — హా! హా! (మూర్ఛిల్లుదురు).

(యవనికపడును).

అనుబంధములు.

—(o)—

1 కుంభీ—రాగము-పూర్వి-ఆదితాళ.
అనుమానమే చనదు దీనికై
ఘనయో చనయింకనిదేటికి॥ ॥పల్లవి॥
మనుజాధముఁడా మణిమంతుఁడు
మనియుండిననా కేనయుదుఃఖము ౧
కసుబాలుఁడని కరుణచూపినఁ
చెడిపోయెమనీ యెడనాకార్యము ౨

2 మణిమంతు—రాగముజంజూటి-ఏకతాళము.
అమ్మా అమ్మా ఆరాటమాయెనమ్మమ్మ
రమ్మన్నరావుగా రావె రావెయమ్మమ్మ ॥పల్లవి॥
దాదీ దాదీ బాబూచియాడిరా వేమె
మోదముచూపవే ముద్దుగొనఁగరావెమె ౧

3 మణి—రాగము-పీలు-తాళము.
నన్నుఁబాసిపోయితె చనుబాలనీయక దాదియేలా
బాసిపోయితే చనుబాలనీయక ॥పల్లవి
నేనేమిచేసితి నీమోముఁజూపవు
కానరావుగా బూచివచ్చెనె మానవేల ౧

4 కుందు—రాగము-జంజూటి-రూపకతాళము.
పాపఁడెవ్వఁడో బాపుబాపురె

రూపుచూడఁగా భూపసుతుఁడుగా బాపుబాపురె ॥పల్లవి॥
పాలసాహని బాలిశాథముల్
కాలుఁగోసరి కానఁద్రోసిరి బాలశాథముల్ ౧

5 సుదర్శ — రాగము-శంకరాభరణము-అటతాళము.
పాపులెందు దీసిముద్దు బాలునేమి చేసిరో
పాపఁడేమి పాటుగనెనో తాపమాయెనయ్యయో ॥పల్లవి॥
పాలుగారు ముద్దుసుతుని పైననెంతనైరమో
గోలకెట్టిఘాత కోరిచేసియుందురో ౧

6 కుంభీ — రాగము-కమాజ్-ఆదితాళము.
రాజపుంగవా రాజరాజనాకీ యోజనగలిగెను
ఈ జగంబులోన నాకు హితుఁడవు సఖుఁడవువిభుఁడవు
తలఁపఁగ ॥పల్లవి॥
ధీరా ననునొండనకు కడు
పారమొందు లేనిశోక భారముగలిగెను ౧
భూపా కినుకం గనక నను
పాపజాతినాక చేయు మీపవికరుణను ౨

7 కుంభీ — రాగము-బిలహరి-ఆదితాళము.
బాలచేసుకొనవే నీలవేణిరో వెలయఁగరావె
లీలాయతను శీలానానుకి లాలింపవేదయు ॥పల్లవి॥
కోమలాంగిరో నీమనోహరుఁ డేమిచేసియు లేమింగలెను
లేమాయీవగ నామానసము వేమాఱుగలఁచెను ౧

8 విషయ — రాగము-జంజూటి-ఆదితాళము.
కరుణించి పాలింపుమా ఆలింపుమా జనకా ॥పల్లవి॥
వారక కోరని వానికినన్నిటు ధారవ్రాయనీకునింత
భారమా వైరమా నేరమా గంభీరమా జనకా ౧
ఈ పరిణయమున కోపనిపుత్రిని రూపు మాపనీకునీర ౬
రూపమా తాపమా కోపమా నా పాపమా ౨

9 విషయ — రాగము-వరాళి త్రిపుటతాళము.

కనికరమింతయైన గణియింపలేకనన్ను
జనకుఁడు విక్రయింప మనసున నెంచెనయ్యో ॥పల్లవి॥
మనఁజాల నింకభూమి ననుఁబ్రోచువారలేరె
వెనువెంటబాయుదాన విననొల్లప్రాణముల ౧

10 మదన — రాగము-తోడి-ఆదితాళము.

నన్నుదూరకు నేరంబెంచకు విన్నపమాలకించి
కన్నతండ్రివి కారుణ్యంబున మన్నింపఁగరాదె ॥పల్లవి॥
మోసమెంచకు మాతాడని నీసుతుఁడనుకానే
వాసినిల్పుముదయచేనాకా వాసంతికఁగూర్చి ౧

11 కుంభీ — రాగము-నాదనామక్రియ-రూపకతాళము.

సంతాపమాయెఁ జాలఁగనాకు
నెంతనినామది జింతింతునో ॥పల్లవి॥
శోకాంబురాశి సొంది మునిఁగితి నీకబోవఁగఁజేసి వెంగలినై
చీకాకుగలిగె
నాకులగతి మీఁద వేకారిదరిఁజేరు విధిగానను ౧

12 చంద్ర — రాగము-జంజూటి-ఆదితాళము.

ఇంతేల చింతసేయఁగా నావంతయువలదు ॥పల్లవి॥
రవతప్పి బాణము శ్రవణంబుమాత్రమే
దవిలెనోకింతయు తాపముగలుగదు ౧

13 కుంభీ — రాగము-వసంత-రూపకతాళము.

బాలనీదగు లీలలెల్లను మేలములాయె
మాలవిధిని న్నెందునింత మూలఁజేయునే ॥పల్లవి॥
నీసమంతగ క్రిందుతగుల మోసముగాదే
గాసిపడితె నేఁడు చంద్రహాస కుమారా ౧

14 చంద్ర—రాగము-సురటి-ఆదితాళము.

ఆహా యేమియాశ్చర్యము ఊహాతీతము ॥పల్లవి॥

అలఘువిచారుఁడు సచివేంద్రుఁడనన్నంపెను దనపురికిందు

తెలియఁజాలనేమికలదో దివ్యసుఖము ౧

15 అందరు—రాగము-తోడి-రూపకతాళము.

కనులార చూడరె వనవైభంబు సొంపు చూపఁగా ॥పల్లవి॥

విషయ తరుజాలముల్సరసాలముల్ తమాలనారికేళముల్

హింతాల తాల సాలకోలముల్ ౧

చంపక అళిజాలముల్ బలుకోకిలల్ కలగాన మొప్పఁ జేయఁగా

విలసిల్లుకుంజవీధులెల్ల ౨

వాసంతి సరసిజముల్కుముదంబులున్ సరిమీరికన్నుల

కింపుగా నరుదైన నీరజాకరంబులన్ 3

విషయ వనమల్లికల్ ఘనవల్లికల్ అనువైన వాసనలీనఁగాఁ

జనసొంపునించు పూవుదోఁటలన్ ౪

15 చంపక—రాగము-జంజూటి-ఆదితాళము

వలదమ్మా మోదముమనఁగా ॥పల్లవి॥

ఈ జాబునని కింత తెలియదె యోజన లేలసుందరాంగి

17 వాసంతిక—రాగము-శ్రీరాగము-రూపకతాళము.

తాళఁగలనా బాళియుంచిన నిఁకేల చూడ

బాలయూవిభు జోలిమానిపి చాలదయచేసేలవే ॥పల్లవి॥

ప్రాణనాథుఁడు నన్నుగన్నుల నైనఁజూడక యుండఁగా

దీననైనాప్రాణతతినే నూనియుండెదు దానని ౧

18 చంపక—రాగము-పీలు-ఆదితాళము.

ఊరడు మా యోపారసాక్షి ॥పల్లవి॥

ఈ విధముననే లావగఁజెందెదు

నీ విభుఁగానఁగ లేవెబాలా ౧

19 మదన—రాగము-తోడి-రూపకతాళము

ఈరీతిగ నన్ను దూఱవలదు ఎలనాగా
నేరములవియేవి నాయెడ ||పల్లవి||
కడకొని నాపయిఁ గరుణవహింపవె
తడసిన బడలెదఁ దాళఁజాల ౧

20 మదన—రాగము-నాటకురంజి ఆటతాళము.

ఇది నాపాపమొ మందగామిని నీ
మదినింత దయఁజూడు కామినీ ||పల్లవి||
మన్ననసరిగాదు ననిటులనరాదు
పన్నగవేణి నీదాసుఁడ ౧

21 మదన—రాగము-హిందుస్తానితోడి-ఆదితాళము.

చెలి నామాట మన్నింపవె నాకు
నామోద మునింపవె ||పల్లవి||
కానానుసారముగా నా కీలాగుచేకూరెనె యీ
జాలియేల తాళఁజాల బాళిలీలబాలా ౧

22 విషయ—రాగము-నాదనామక్రియ-ఆదితాళము.

సుందరుఁడీ ధీరుఁడు ఈడెందులేని
అంధము లోచనానందముగావించు ||పల్లవి||
ఎంతని యీసొగసెంతునోరజనీ
కాంతుఁడో జయంతుఁడో వసంతుఁడో యాకంతుఁడో ౧

23 విషయ—రాగము-బిలహరి-ఆదితాళము.

మనసారనీ మహనీయు నిగ్గంటి ||పల్లవి||
కనుగొనినంత మనసుచల్లనయ్యె జనపాలుఁడీసుందరుఁ
డెవ్వఁడో ౧

ఆరుదాయెఁజూడ సారరుచిరరూప
స్ఫురణంబుసార తర తేజమును
నవరూప పంచ శరుఁడౌనో లేక
ధరనున్నపురందరుఁడౌనో తెలియ ౨

24 చంద్ర—రాగము-ఖమాజ్-ఆదితాళము
బాలా చాల మేలాయె నీలాగు
పోలఁ జూడనింకనన్ను పొగడం దగదె ॥మగువ॥ ॥పల్లవి॥
విషయ ధీరా సారా చారాసి పికీర్తి
కోరియాడధన్యనైతి కోదఃవల్ తుదగా గదతె ॥పల్లవి॥
చంద్ర నీరమణీయశృంగారవిలాసము
నారినాకుజూడఁ కలిగె నళిన నయన భాగ్యమె ౧
విషయ మాన్యతనన్నుస మ్మానము జేసితి
ధన్యనైతి నింక నేల ధరణీరమణ మేలాయె ౨

25 చంద్ర—రాగము-పీలు--రూపకతాళము.
నినుఁజూడకింతమిం వఃనుండఁగాంత
గనుమాయీవింత ప్రేమనుబాపుచింత ॥పల్లవి॥
విషయ సదయధీమంతనీ కిదియేమిచింత
ముదమాయెనింత నెమ్మది ప్రాణకాంత ॥పల్లవి॥
చంద్ర బలుతమి మించని మ్మాలనీవు పోవ
కలవాణిని వెంటఁ గడఁగి వచ్చెదను ౧
విషయ ఇంతేలనాథనె నిదెపోయిపత్తు
ఇంతైనఁ దడయని శ్చింతనెలవిమ్ము ౨

26 చంద్ర—రాగము-పీలు (హారసయ్యా అనువెట్టువరస) ఆదితాళము.
నారీమణి సారసపాణిబల్ ధీరగాతరుణీ
చమత్కారము సరిలేనిదయ్యో భళిరెకీరవాణి భళి
భళిరె కీరవాణి భళిభళిరె భళిభళిరె భళిరె భళిభళి

విషయ కాంతనన్ను నింతేకొండాడ వింతయైనా చరిత
నా సంతోషమీడు లేనిదయ్యెనె నెంతో ధన్యనైతి
(మనుజవర మనుజవర మనుజవర) ॥పల్లవి॥

చంద్ర సరసిజనేత్రి నన్ను నరుదారం బ్రోచితివి.
కరుణించి మోహము సమకూర్చితివే తనుదీర్చితివే
(తరుణీ తరుణీ) ౧

విషయ మనుజేశవర నాపై నెనలేని దయజూపి
మనసార నన్నేలితివి మేలితివి కొనజాలితివి రమణా
[రమణా రమణానాదు ౧

27 చంద్ర — రాగము-శంకరాభరణము రూపకతాళము.

ఔరానారీ యరుదానొయ్యారీ ॥పల్లవి॥
పాకారి రాణీయొ కోకారి దేవియొ
లోకవిమోహకా లోకమోహినియో ౧

27 చంద్ర — రాగము-కానడ-అటతాళము.

న్యాయము న్యాయమా కార్యము ॥పల్లవి॥
భారమాని వైరమా గంభీరమా నానేరమా

29 చంపక — రాగము-ఖరహరప్రియ-రూపకతాళము.

యెమరితి నయోయింక నేమిసేయుదు
నామదిని ఘనాయాస మెట్లుతాళుదు ॥పల్లవి॥
పొంగి మోదమాయెనంత భంగమాయె
నింగినేలయొక్కటాయె భ్రమి గరాదయె ౧

30 విషయ — రాగము-ధన్యాసి-రూపకతాళము.

మనుజేశుఁడిట్టులైన మనియుండఁదాననే ||పల్లవి||
చెలమూని నెపునా జనకుఁడె నావిభు
పొలియింటఁ గోరియీ బలుఁజాబుల్నాసై నే
తలఁపఁగనిది విలయముఁగద ౧

31 విషయ — రాగము-సావేరి-రూపకతాళము.

భళిభళిరె ఆహా యీ
బలుమోసన నాకుఁదోఁచెను ||పల్లవి||
కనినంత నెయ్యురుదౌనా ఘనభాగ్యనే పొందును
నను దైవము విభుఁగూర్చి కనికరించి బ్రోచెనేఁడు

32 వాసం — రాగము-నాదనామక్రియ-అదితాళము.

విభుఁడెందునను జూచునో యిఁక హాహా ||పల్లవి||
ప్రాణనాథు గానకున్న ప్రాణము లేననుఁబాయునే ౧||

33 మదన — రాగము-బ్యాగు-ఆదితాళము.

మానవతి మనకిది భాగ్యమానె ||పల్లవి||
ఎంతని నాభాగ్య మెంతు నీరజముఖి
చింతలెల్ల నంతమొందె సంతసము నింతదోఁచె ౧

34 కుంభి — రాగము-సురటి-చాపుతాళము.

భీకరగతిని నీలోకముచూడ నాకెవ్వరైననీడా
నాకోపభరము జీకాకు పడకున్న శ్రీకాంతుఁడో
వాణీకాంతుఁడో గౌరీకాంతుఁడో శచీకాంతుఁడగు నెమి
||పల్లవి||
భద్రముగ డీవినా రౌద్రముగోం క్షుద్రులు పడిపోరా

ముద్రోషమునసంచల్రూపులై నిర్నిద్రుండనే వీర
భద్రుండనో కాలరుద్రుండనో భీసముద్రాడనందరు

35 కుంభీ—రాగము-యదుకులకాంభోది-ఆదితాళము.

తనయునాకరుదాయెగా లింప మాయె
జనకుండన్న వాండె నినువధింపనెంచె ॥పల్లవి॥
ఎచ్చైన నీకరణి విందుమె యేమనగ
నందన సందేహ మొందకు దీనికి ౧

36 కుంభి—రాగము-మోహన-ఏకతాళము.

రమ్యాకాముని చనువెలసినతనయా ॥పల్లవి॥
భూమీశునివర నేమనమిదేకను
తామస మికవిడు తాలిమి ౧

37 చంద్ర—రాగము-సురటి-ఆదితాళము.

కరుణగల్లనీకు జనకుని గలిగించితినాకు
గురుపాపుండని నన్ననంబోకు తరములేని వడిగలిగవితాకు ॥పల్లవి॥
కొలనొసంగుమింత వెడలెద చెలిగిన గరిచెంత
యలఘులీల జనకుని గనునంత కలహజాలనటువూన
[దుచింత ౧

38 సుదర్శ—రాగము-జంజూటి-ఆదితాళము.

వర మదెభగమానా మానవతీ
యుదంతమదేమి విధంబో తెలుపవె ॥పల్లవి॥
తరుణీనీజాడ తాపస నించె
యురాళ శిరోజ బిరాన దెలుపవె

39 చంపక — రాగము-ముఖారి-ఆదితాళము.

అలుకకు యోజనకా హాహా
ఇలగదు పాపిని నేను ॥పల్లవి॥
బడలితినాకై బహుదినములుగా
కడగడునిదుములపాలై విడువవెరుంక నాదింక ౧

40 వాసం — రాగము-బిలహరి-ఆటతాళము.

కాపాడితివి కరుణ తాపము బాపి
నీఋణమెన్నఁడు దీర్పఁజాలను
పారమొఱుఁగ జనకా ౧

41 వాసం — రాగము-కానడ-ఆటతాళము.

చూడనాయె మఱాడనాయె
నేఁడు నాదగు భాగ్యమునిండె ॥పల్లవి॥
ఎన్నఁడుగాంతునం చున్న సోదరునిను
నన్నా యనిపిల్చు నున్నతియాయె ౧

42 రాగము-శహన-రూపకతాళము.

చంద్ర మణిమంతుఁడంచునన్ను మీరు రనసాగినాకు
మణిమంతుఁడెవ్వడో మఱి వినుపించికావరె ॥పల్లవి॥
సుదక్ష శ్రీమీఱు కేరళాధిపు ప్రేమం పుసుతుడవు
నామేనయల్లు వాఁడవో దామీద తనయా ౧
వాసం వాసంతి కాయటంచునక భాసిల బిల్వుమాను
నాసోదరాకృపాకరా నేసంతసించితి ౨
విషయ ఏనాఁడు నెబుట్టితి నానాఁడే పేరిడు
నీనారినంచుఁబల్కి రి ప్రాణేశ కావవే 3

43 కుంభి — రాగము-ఝంఝూటి-రూపకతాళము.

తళ్ళరే పాములార తారసిల్లుఁగాలము ॥పల్లవి॥
మీరలైన వంచనంబు మీఱికాటువెట్టరే
ఘోరవిషమునించినాడు వైరమింతదీర్పరే ౧

44 మదన — రాగము-నాదనామక్రియ-రూపకతాళము.

శ్రీవాసుదేవ మాధవా కావవేదాసుని
భావంబునందునిన్ను నే నేవేళఁబాయను ॥పల్లవి॥
నీపాద నీరజాతముల్ చూపవెకూరిమి
కాపడకేదయానిధీ యాపన్నరక్షకా ౧

45 మదన — రాగము-కాఫీ-ఆదితాళము.

భాసురరూపిణి పావనీ
వాసంతికనను బాసితే ॥పల్లవి॥
మిడికివియోగపు జడనిధినేగతి
గడచెదవ్రామతి కామినీ ౧

46 కుంభీ — రాగము-యదుకులకాంభోధి-రూపకతాళము.

బాలయిందు రారా ఈలాగునవేలార్పఁగ నెలాతినెమె
[లాయిక ॥పల్లవి॥
నన్నుజూడరారా అన్నాయిటులున్నాఁడవె విన్నాణము
[జెన్నారఁగ ౧

47 రాగము-తోడి-రూపకతాళము.

అంధుటు అక్కటా దైవంబమాకీ దిక్కు-తాయఁజేసెతె ॥పల్లవి॥
విపయ నన్ను ప్రీతిచూపి యొందు మన్ననంబు సేయుదే
అన్నరో నేఁడెట మాట లాడకున్న వాఁడవు ౧
వాసం దీనరీతినిఁ చునాకు జేరిచూడఁజాలవే
మానితెనామీఁదకరుణ ప్రాణకాంతపోయితె ౨
చంద్ర అయ్యయో నామిత్రవర్యా హాఁసుగుణధుర్య
నెయ్యముపోదోలితెలా నెమ్మినన్నుఁజూడుమా 3
సుదర్శ ఎల్లవెళలందుమాటి ఉల్లసిల్లు నాడు దె
చెల్లఁబోయిలోవనిట్టి చెటుగల్గఁజాలెని ౪
చంపక ఎంతప్రీతిచూపుచుఁటి వింతమోసమాయెనె
వంతచెవాసంతియెలా గింతపాటుతాళునో ౫

శ్రీ వ్యారి రమావిలాస ముద్రాక్షర శాలయందు ముద్రింపబడెను.